SOCIO-ECO-NOMISCHE BAROMETER 2022

BRUSSEL EN DE GEZONDHEIDSCRISIS

FGTB-ABVV
Bruxelles-Brussel

ABVV-Brussel wil de diversiteit van de Brusselse bevolking valoriseren. De vakbond vertegenwoordigt en verdedigt alle werknemers met of zonder baan.

Alle beschouwingen in deze tekst betreffen zowel vrouwen als mannen, en zijn gericht op de collectieve verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden van een zo groot mogelijk aantal mensen.

Coördinatoren	Alessandro GRUMELLI, Fabian MEULENYSER
Met bijdrage van:	Eric BUYSSENS, Jules DIRKX, Samuel DROOLANS, Vroni LEMEIRE, Kobe MARTENS en Jeanne UWASE
Vertaling	Marie-Eve Cosemans, Eva Ramón
Lay-out	Huntrs
Verantwoordelijke uitgever	Estelle CEULEMANS

INHOUDSTAFEL

VOORWOORD 8

DEEL 1: DE WERKNEMERS EN DE GEZONDHEIDSCRISIS 10

IN HET HART VAN DE CRISIS: DE “ESSENTIËLE” WERKNEMERS 11

WERKNEMERS IN DE ESSENTIËLE SECTOREN… VOOR HET MERENDEEL WERKNEEMSTERS 11

VERSLECHTERDE ARBEIDSVOORWAARDEN EN LAGE LONEN 13

VROUWEN, SLACHTOFFERS VAN DE ONDER-FINANCIERING VAN DE OPENBARE DIENSTEN 14

LOONKLOOF TUSSEN MANNEN EN VROUWEN 14

FOCUS: DE WERKNEEMSTERS VAN DE SECTOR VAN DE DIENSTENCHEQUES 15

DE TIJDELIJK WERKLOZE WERKNEMERS 16

BEHOUD VAN DE KOOPKRACHT EN DE WERKGELEGENHEID, EEN TE ONTLEDEN DOMINANT DISCOURS 16

INKOMENSVERLIES VAN TIJDELIJK WERKLOZE WERKNEMERS 16

DUBBELE STRAF: TIJDELIJKE WERKLOOSHEID TREFT STERKER DE MINDER BEVOORRECHTE CATEGORIEËN 18

DE BRUSSELSE WERKNEMERS WERDEN STERKER GETROFFEN DOOR DE TIJDELIJKE WERKLOOSHEID 19

WERKNEMERS ZONDER SOCIALE BESCHERMING VIELEN DOOR DE MAZEN VAN HET NET 21

JOBSTUDENTEN 21

INKOMENSVERLIES EN DE OCMW’S 22

DALING VAN DE TEWERKSTELLING IN DE LOOP VAN DE GEZONDHEIDSCRISIS: VOORAL PRECAIRE WERKNEMERS ZIJN GETROFFEN 23

DE CRISIS TOONT DE GEVOLGEN VAN PRECARITEIT 23

FOCUS: IMPACT VAN NATIONALITEIT EN BUITENLANDSE AFKOMST 24

DE VLOEDGOLF TELEWERK 27

TELEWERK, EEN TYPISCH BRUSSELS FENOMEEN 27

WELKE EVOLUTIE NA DE GEZONDHEIDSCRISIS? 28

KANSEN EN RISICO'S VAN TELEWERK 28

MAAR OOK… 31

«NIET ALLEN GINGEN DOOD MAAR GETROFFEN WAS IEDEREEN» 31

« NAARMATE ZE MACHTIG OF ELLENDIG ZIJN » 31

ZEKER IN HET BRUSSELS GEWEST 31

DEEL 2:
TOENAME VAN DE PRECARITEIT EN SOCIALE NOOD 33

EEN HOOG ARMOEDERISICO ONDANKS EEN HOGE WELVAART 33

WERKGELEGENHEID EN INKOMENS VOOR DE CRISIS 35

INDICATOREN VAN DE WERKGELEGENHEID IN BRUSSEL ALTIJD MINDER GOED DAN ELDERS 35

HET PERCENTAGE ONDERTEWERKSTELLING BLIJFT HOOG 36

DE WERKLOOSHEID NEEMT AF IN BRUSSEL…
ONDER INVLOED VAN DE DEMOGRAFIE EN ARBEIDSONGESCHIKTHEID 37

EEN FORSE STIJGING VAN ZELFSTANDIGEN 38

LOONTREKKENDE TEWERKSTELLING:
EEN VOORUITGANG DIE JONGEREN NIET TEN GOEDE KOMT 40

TEWERKSTELLING BIJ DE OVERHEID IN BRUSSEL 42

INFLATIE VAN PRECAIRE BANEN 43

ONZEKERE BANEN MET ZEER VARIABELE GEOMETRIE 44

LAGERE INKOMENS IN BRUSSEL 47

STEEDS ONTOEGANKELIJKERE HUISVESTING 49

DE SCHADELIJKE GEVOLGEN VAN DE CRISIS VAN TOEGANKELIJKE HUISVESTING 50

OORZAKEN VAN DE CRISIS VAN TOEGANKELIJKE HUISVESTING 50

KWETSBARE HUISHOUDENS, DE VOORNAAMSTE SLACHTOFFERS VAN DE CRISIS VAN TOEGANKELIJKE HUISVESTING 52

ENERGIE- EN WATERARMOEDE: BRUSSELSE HUISHOUDENS GECONFRONTEERD MET EEN EXPLOSIEVE PRIJSSTIJGING 54

ENERGIEARMOEDE TREFT VOORNAMELIJK BRUSSELAARS 54

ENERGIEARMOEDE TREFT VOORNAMELIJK PERSONEN ZONDER ARBEIDSINKOMEN 55

EN BEPAALDE SOORTEN HUISHOUDENS… 55

WATERARMOEDE IS HET GROOTST IN BRUSSEL 56

ZE TREFT IN HET BIJZONDER BEPAALDE LAGEN VAN DE BEVOLKING 56

EEN EXPLOSIEVE STIJGING VAN DE ENERGIE- EN WATERPRIJZEN MET RAMPZALIGE GEVOLGEN… 57

SOCIALE ENERGIETARIEVEN, EEN BELANGRIJKE STEUN, MAAR NIET VOOR ALLE HUISHOUDENS 57

GEZONDHEID: BEHANDELINGEN STEEDS VAKER UITGESTELD 58

STEEDS MEER ONGELIJKHEID BIJ DE TOEGANG TOT GEZONDHEIDSZORG IN FUNCTIE VAN DE WELVAART 58

UITSTEL VAN GEZONDHEIDSZORG OM FINANCIËLE REDENEN STIJGT STERK 60

EEN STEEDS BREDERE DIGITALE KLOOF IN EEN GROEIENDE GECONNECTEERDE WERELD 61

SOCIALE ONGELIJKHEDEN EN DE DIGITALE KLOOF 61

ONGELIJKHEDEN INZAKE TOEGANG TOT DIGITALE TECHNOLOGIE 62

ONGELIJKHEID MET BETREKKING TOT DIGITALE VAARDIGHEDEN 62

ONGELIJKHEID MET BETREKKING TOT HET GEBRUIK VAN BASISDIENSTEN 63

BRUSSELSE VROUWEN IN HET BIJZONDER GETROFFEN 64

JONGEREN OOK GERAAKT DOOR DE DIGITALE KLOOF 64

ONGELIJKHEID ONDER BRUSSELAARS INZAKE STADSMILIEU 64

DE ONGELIJKHEID INZAKE MILIEUVERVUILING 64
GELUIDSHINDER 66
HITTESTRESS 66
ZEER ONGELIJK VERDEELDE GROENE ZONES 67
EEN GROENERE, MAAR OOK ONGELIJKERE STAD? 68

WAT ONTHOUDEN WE VAN DEZE BAROMETER? 69

VOORWOORD

Sedert 2019 en de laatste uitgave van de Brusselse Barometer over de kwaliteit van het werk en het leven in de stad van ABVV-Brussel, hebben de gevolgen van de gezondheidscrisis ons zwaar getroffen in ons privé- en beroepsleven. Met deze nieuwe editie van de Barometer maken we de stand van zaken op over de socio-economische impact van deze crisis, meer bepaald op de metropool Brussel.

Hoewel de solidariteitsmechanismen zoals de tijdelijke werkloosheid en de overheidssteun van de laatste twee jaren tot nu toe een tsunami aan faillissementen en ontslagen hebben weten te voorkomen, **heeft de gezondheidscrisis zware sociale en economische gevolgen gehad voor de Brusselse werknemers en werkneemsters.** Bovendien kan niet worden uitgesloten dat de stopzetting van deze steunmaatregelen op middellange termijn nieuwe schade toebrengt, terwijl het huidige herstel - dat sterker is dan verwacht - leidt tot inflatie die zwaar doorweegt op het gezinsbudget.

Het eerste deel van onze Barometer - “De werknemers en de gezondheidscrisis” - is gewijd aan de analyse van de impact van de crisis op de werknemers. Wij kozen ervoor onderscheid te maken tussen vijf categorieën werknemers die in de inleiding van deze barometer worden voorgesteld. Want hoewel alle **werknemers te maken kregen met de gevolgen van de gezondheidscrisis, werden zij op vaak zeer verschillende manieren getroffen.** Uit het eerste deel van de Barometer blijkt dat **hoewel de gevolgen van de gezondheidscrisis zich globaal laten voelen, het vooral Brussel is dat de volle laag krijgt.** Alle beschikbare indicatoren - besmettingen en overlijdens, zakencijfers van de bedrijven, tijdelijke werkloosheid, daling van de werkgelegenheid… – bevestigen dit.

Het tweede deel van onze Barometer - “Toename van de precariteit en sociale nood” herinnert eraan dat de grotere impact van de gezondheidscrisis op Brussel te maken heeft met de **diepe sociale breuklijnen**, precariteit en ongelijkheid **die het Gewest reeds doorkruisten** voor de crisis, en die de weerstand reeds sterk hadden aangetast voor de gezondheidscrisis toesloeg. Het armoederisico is inderdaad hoger in Brussel dan elders, de inkomens zijn er lager, de tewerkstelling onzekerder en dualer, de huisvesting ontoegankelijker…. De gezondheidscrisis heeft een toch al kwetsbare bevolking dus nog kwetsbaarder gemaakt.

Deze situatie is gedeeltelijk het gevolg van het **sociaaleconomisch model dat zich de laatste decennia heeft ontwikkeld, gebaseerd op de aantrekkingskracht** van een internationale metropool. Toerisme, horeca en de evenementensector zijn uitgegroeid tot de sleutelsectoren van de Brusselse economie. De sluitingen tijdens de lockdowns troffen deze economie derhalve zwaarder dan andere.

Momenteel heeft dit model ook meer te lijden onder de waarschijnlijk blijvende gevolgen van telewerken en de achteruitgang van het zakentoerisme.

Zal Brussel erin slagen een veerkrachtiger model te ontwikkelen op basis van de behoeften van zijn inwoners?

De lockdownperioden zijn zeer moeilijk geweest in stedelijke gebieden, vooral in buurten met weinig openbare en groene ruimten, terwijl telewerken voor werknemers die klein behuisd zijn erg moeilijk is. **Kan de aantrekkingskracht van ons mooie stadsgewest worden versterkt en de diversiteit gegarandeerd** om de verdere uittocht van de middenklasse te voorkomen? Uit recente cijfers blijkt namelijk dat de crisis de verschillen tussen werknemers op grond van hun geslacht en herkomst nog heeft versterkt.

Twee jaar geleden kregen de zogenaamde essentiële beroepen alle lof toegezwaaid. Deze grotendeels vrouwelijke beroepen kennen weinig benijdenswaardige werkomstandigheden en lonen. Hoe zit het met de herwaardering en de versterking van de zichtbaarheid van deze tewerkstelling?

Op het moment dat we deze barometer afwerkten, brak een oorlog uit aan de poorten van Europa. Afgezien van de menselijke tragedies en het risico dat een dergelijke oorlog uitbreidt of vastloopt, zal de oorlog ongetwijfeld grote sociale en economische gevolgen hebben, ook voor Brussel, zijn inwoners en zijn werknemers. Wij zullen hier uiteraard aandacht aan schenken en ons solidair verklaren met de directe en indirecte slachtoffers van deze oorlog.

Drie jaar na de verschijning van de eerste Brusselse barometers, wil ABVV-Brussel zijn licht laten schijnen op de nieuwe uitdagingen en op de stand van zaken van de diverse sociale problematieken die de Brusselse inwoners en werknemers treffen. Bovenop de vaststellingen over de nieuwe sociale noden, wil ABVV-Brussel vooral oplossingen voorstellen.

Dit gebeurt samen met de militanten door middel van de resoluties en actualiteitsmoties die tijdens het ABVV-congres op 25 mei zullen worden aangenomen.

VOORWOORD

DEEL 1: DE WERKNEMERS EN DE GEZONDHEIDSCRISIS

Het ABVV-Brussel stelt vast dat **alle werknemers getroffen zijn door de sociaaleconomische gevolgen van de gezondheidscrisis, maar vaak op heel uiteenlopende wijze.** In dit eerste deel van de Barometer verkennen we deze vaststelling en trachten we de balans ervan op te maken.

Een eerste categorie werknemers, en vooral werkneemsters, bestaat uit zij die garant stonden voor de **voortzetting van de werking van de samenleving tijdens de verschillende lockdowns**, en die daarbij aanzienlijke gezondheidsrisico's liepen. Deze "essentiële werknemers", zoals ze sindsdien worden genoemd, oefenen voornamelijk 'vrouwelijke' beroepen uit: personeel van de zorg- en de rusthuizen, en ook van de levensmiddelenhandel. Al voor de crisis waren deze beroepen onderworpen aan slechte arbeids- en loonvoorwaarden en aan structurele deeltijdarbeid. De erkenning die deze 'onzichtbaren' op het hoogtepunt van de crisis kregen, leidde helaas niet tot de herwaardering waar ze nochtans legitiem recht op hadden.

Een **tweede categorie** werknemers zijn de werknemers die in **tijdelijke werkloosheid** werden gezet. Zij waren beter beschermd tegen gezondheidsrisico's, maar leden - en lijden nog steeds - **aanzienlijke inkomensverliezen**, terwijl zij over het algemeen minder gekwalificeerd zijn, minder goed betaald worden en dus reeds blootgesteld aan een verhoogd risico op onzekerheid. Als gevolg van de economische structuur van Brussel, met heel wat sectoren die zwaar getroffen zijn door de sluitingsmaatregelen, was het aantal tijdelijke werklozen hoger onder de Brusselaars dan onder de inwoners van de andere gewesten van het land.

Een derde categorie van werknemers wordt gevormd door zij die **hun werk hebben verloren**. Hoewel uit de huidige cijfers de algemene daling van de werkgelegenheid vrij beperkt blijkt te zijn, mag dit niet verbergen dat vooral werknemers in precaire tewerkstellingsvormen hun werk hebben verloren. De gezondheidscrisis treedt hier op als indicatie van de werkelijke omvang van de arbeidsonzekerheid: bij economische moeilijkheden lopen de betrokken werknemers een veel groter risico hun baan te verliezen.

Een **vierde categorie** werknemers die zwaar te lijden heeft onder de gevolgen van de gezondheidscrisis omvat **werknemers die verstoken zijn van een adequaat niveau van sociale bescherming, met inbegrip van toegang tot tijdelijke werkloosheid.** Uitzendkrachten en tijdelijke krachten van wie de overeenkomst niet is verlengd wegens verschillende lockdowns, studenten, flexwerkers en werknemers in de informele economie, waaronder migranten zonder papieren en sekswerkers. Met uitzondering van zij die voldeden aan de strikte voorwaarden om een leefloon te ontvangen, zagen zij hun loon vaak van de ene dag op de andere tot nul gereduceerd. Zij zijn het die de rijen aan de voedselbanken hebben vervoegd. Deze categorie van werknemers is talrijker in Brussel dan in de andere gewesten.

Het gedeeltelijke of volledige inkomensverlies van deze vier categorieën werknemers heeft ongetwijfeld bijgedragen tot een **verhoging van het reeds bestaande armoederisico**, dat in het Brussels Gewest al groter was dan in de rest van het land. Ondanks deze realiteit **beweerden verschillende economische instanties, waaronder de Nationale Bank van België, dat de «koopkracht» van de gezinnen tijdens de COVID-crisis volledig gewaarborgd was. Dit discours moet met kracht worden weerlegd**, niet alleen omdat het op een gebrekkige analyse berust, maar nog meer omdat dit het overheidsbeleid en de overheidsbegrotingen in de post-crisisperiode dreigt te sturen.

Een **vijfde en laatste categorie van werknemers heeft eveneens de gevolgen van de gezondheidscrisis door het verplichte telewerk ondergaan.** Hoewel de telewerkers hun loon gewaarborgd zagen, werden zij mogelijk geconfronteerd met verslechterde arbeidsomstandigheden (gebrek aan adequaat materiaal, kinderopvang tijdens de sluiting van crèches en scholen, enz.). Bovendien is er een verschuiving in de dekking van kosten die normaliter voor rekening van de werkgever vallen waaronder energie, waarvan de prijs sterk stijgt. Ondanks het einde van het verplichte telewerk zal dit fenomeen waarschijnlijk permanent deel gaan uitmaken van de arbeidsgewoonten, en sterk stijgen. Dit betreft bovendien meer werknemers in Brussel dan in de andere gewesten.

Deze verschillende trajecten in het licht van de gezondheidscrisis **dragen bij tot een vergroting van de ongelijkheid tussen de werknemerscategorieën.** Enerzijds zijn de werknemers die het meest zijn blootgesteld aan een volledige of gedeeltelijke inkomensdaling ook de meest kwetsbare werknemers: met een precair statuut, minder gekwalificeerd, minder goed betaald en meer blootgesteld aan deeltijdwerk, waardoor zij minder spaargeld opzij kunnen leggen om moeilijkheden het hoofd te bieden. Anderzijds hebben hooggeschoolde werknemers gemakkelijker en frequenter kunnen gebruik maken van telewerk. Met hun hoger loon kunnen ze gemakkelijker geld opzij leggen. Paradoxaal genoeg hebben zij ook meer geprofiteerd van de belangrijkste maatregelen die zijn genomen om de vaste lasten van huishoudens te beperken, zoals de opschorting van maandelijkse hypotheekbetalingen en leningen op afbetaling.

IN HET HART VAN DE CRISIS: DE “ESSENTIËLE” WERKNEMERS

Aan het begin van de gezondheidscrisis bracht de samenleving unaniem hulde aan de werknemers, maar vooral aan de werkneemsters, die als «essentieel» werden bestempeld: ziekenhuisverzorgsters die elke avond applaus kregen, zorgkundigen in de rusthuizen waar zoveel mensen stierven, maar ook caissières en vakkenvullers in onze supermarkten, en de huishoudhulpen die de combinatie telewerken en kinderopvang mogelijk maakten.

Deze essentiële werknemers kregen te maken met een overmaat aan werk, psychosociale overbelasting en een verhoogd risico op covid.

Het eerbetoon was des te meer gerechtvaardigd omdat deze beroepen vaak **«onzichtbaar» zijn, weinig erkend en vaak slecht betaald ondanks het harde werk dat zij verrichten.** Zij staan ook vaak onder druk door een dogmatisch besparingsbeleid dat hen jarenlang heeft verzwakt en het hen erg moeilijk heeft gemaakt om de gezondheidscrisis het hoofd

WERKNEMERS IN DE ESSENTIËLE SECTOREN... VOOR HET MERENDEEL WERKNEEMSTERS

Het bijzondere aan deze beroepen is immers dat ze **overwegend vrouwelijk** zijn. In de “essentiële” sectoren vertegenwoordigen vrouwen 77% van het personeel in België, 63% in Brussel. De beroepen waarvan de gezondheidscrisis heeft aangetoond dat ze essentieel zijn bestaan dus voor een overgroot deel uit vrouwen.

Aandeel vrouwelijke werkneemsters volgens sector - België - 2019

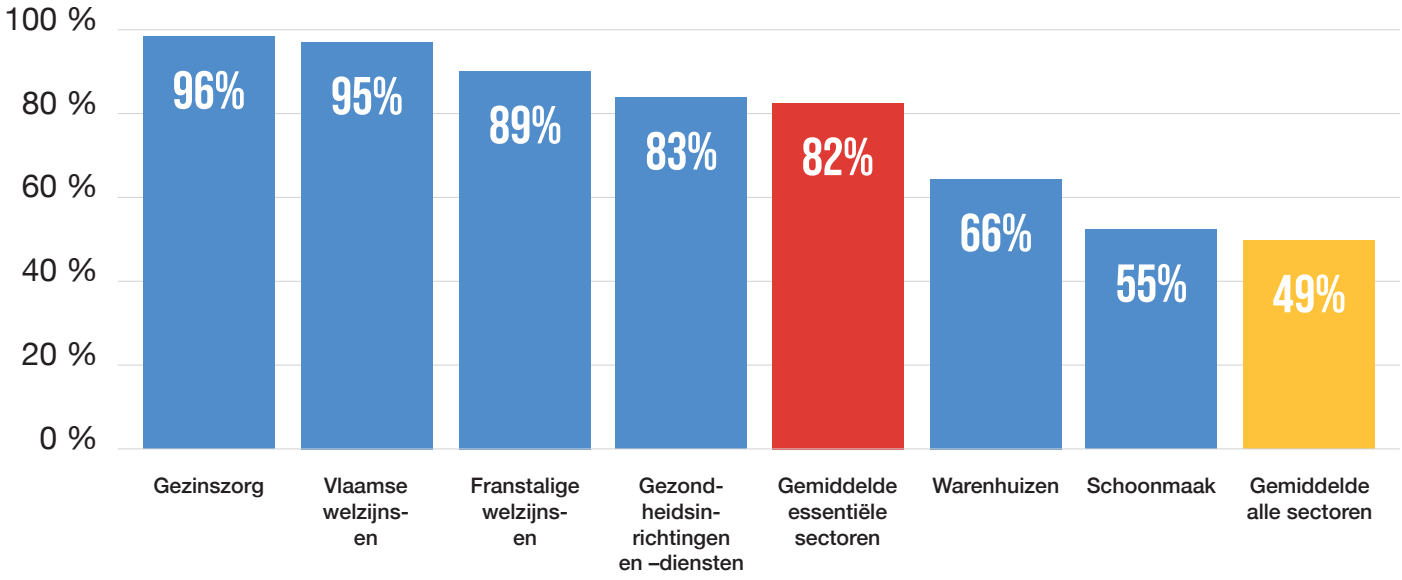

82%

VAN DE WERKNEMERS IN ESSENTIËLE SECTOREN ZIJN VROUWEN

Bronschema: KBSZ

Aandeel vrouwelijke werkneemsters volgens sector - Brussel 2019

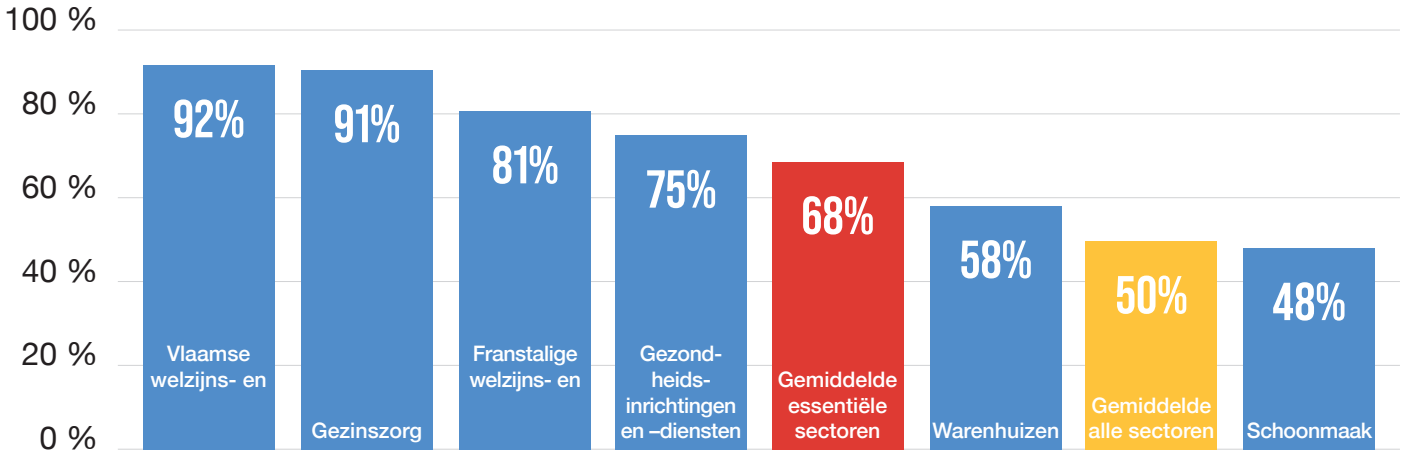

Deze vervrouwelijking is het resultaat van de groei van de vrouwenarbeid terwijl het zwaartepunt van de arbeidswereld naar de tertiaire sector opschoof. Maar ook mag een vorm van symbolische dominantie over de vrouw tegen een achtergrond van seksistische stereotypering niet worden onderschat: zorgen, helpen, begeleiden, bijstaan, dienen, opvoeden… zijn zogenaamd «aangeboren» vrouwelijke kwaliteiten.

In bepaalde sectoren zoals de gezondheidszorg of gezinshulpen, zijn **deze vrouwen vaak van buitenlandse oorsprong**[1].

Afkomst van de loontrekkende werkneemsters: gemiddeld en in de “essentiële” sectoren

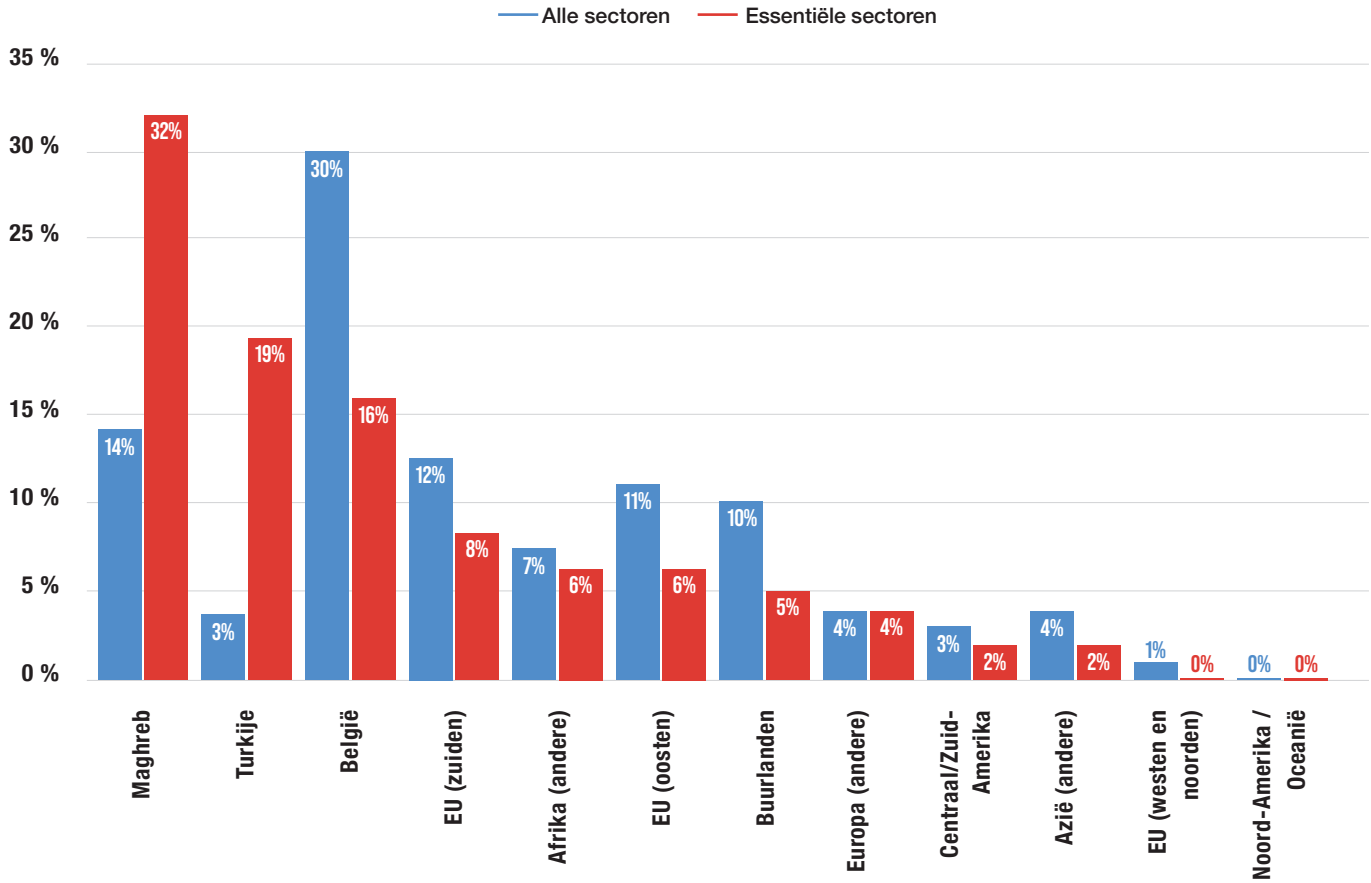

In de «essentiële sectoren» (gezondheidszorg, gezinshulp, voedseldistributie en schoonmaak) is het aandeel vrouwen van Belgische en Europese oorsprong lager dan gemiddeld, terwijl het aandeel vrouwen uit de Maghreb, Turkije en sub-Saharisch Afrika hoger dan gemiddeld is.

1. Zie onderstaand, Focus dienstencheques en Impact van de nationaliteit en buitenlandse afkomst

Bronschema: KBSZ

VERSLECHTERDE ARBEIDSVOORWAARDEN EN LAGE LONEN

Deze beroepen, die bijzonder sterk vervrouwelijkt zijn, vormen helaas geen uitzondering op de regel dat het **gemiddelde dagloon** in de meeste van de betrokken beroepstakken onder het gemiddelde ligt. De banen van vrouwen in deze sectoren zijn bovendien zeer vaak deeltijds.

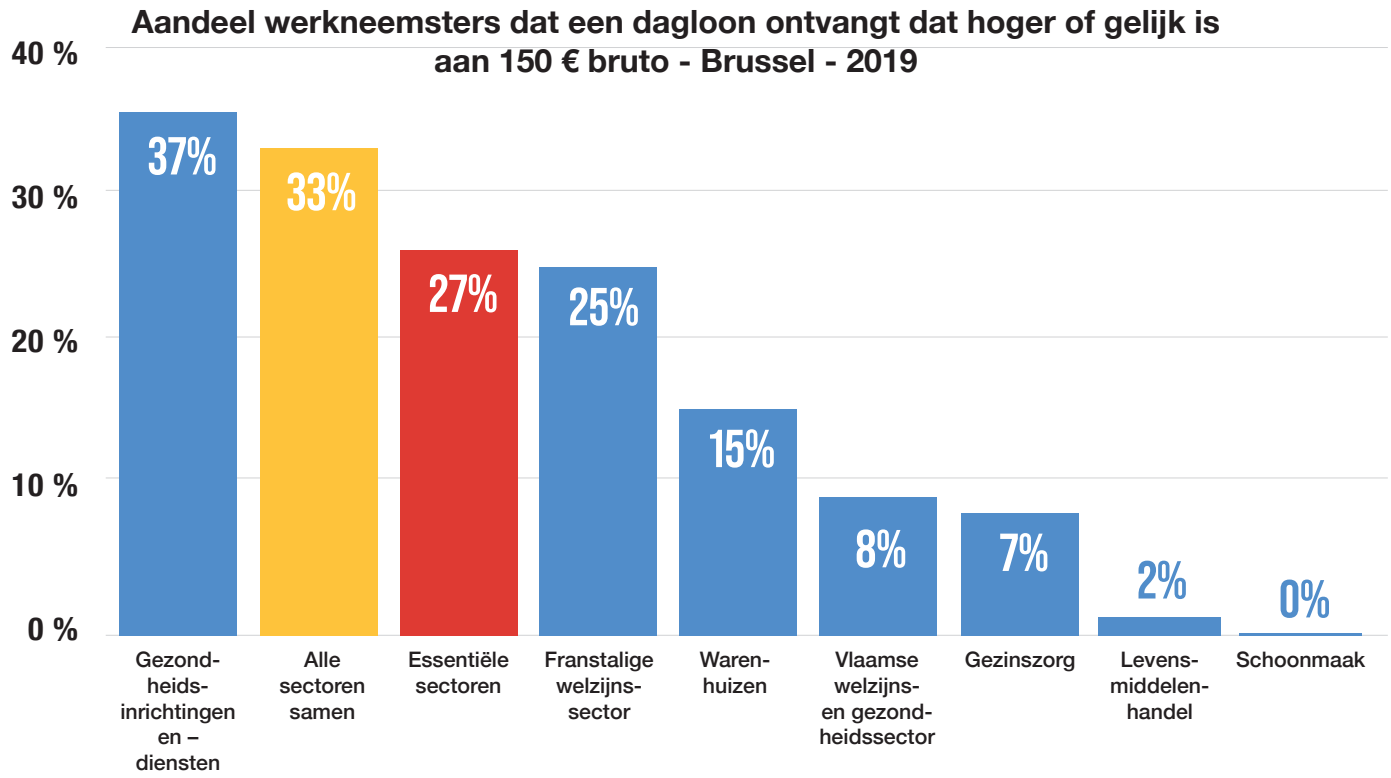

Gemiddeld in alle sectoren samen ontvangt 33% vrouwen een dagloon dat hoger of gelijk is aan 150 €[2]. Dit aandeel is bijna onbestaande in de levensmiddelenhandel en de schoonmaaksector, en is lager in alle «essentiële» sectoren, met uitzondering van instellingen en diensten in de gezondheidszorg. In de levensmiddelenhandel en de schoonmaaksector is het dagloon lager dan 100 € voor respectievelijk 62 en 78% van de vrouwen.

In de essentiële sectoren is 54% van de vrouwelijke banen deeltijds, tegen 38% gemiddeld. In de schoonmaak en de warenhuizen stijgt deze verhouding tot respectievelijk 80% en 72%.

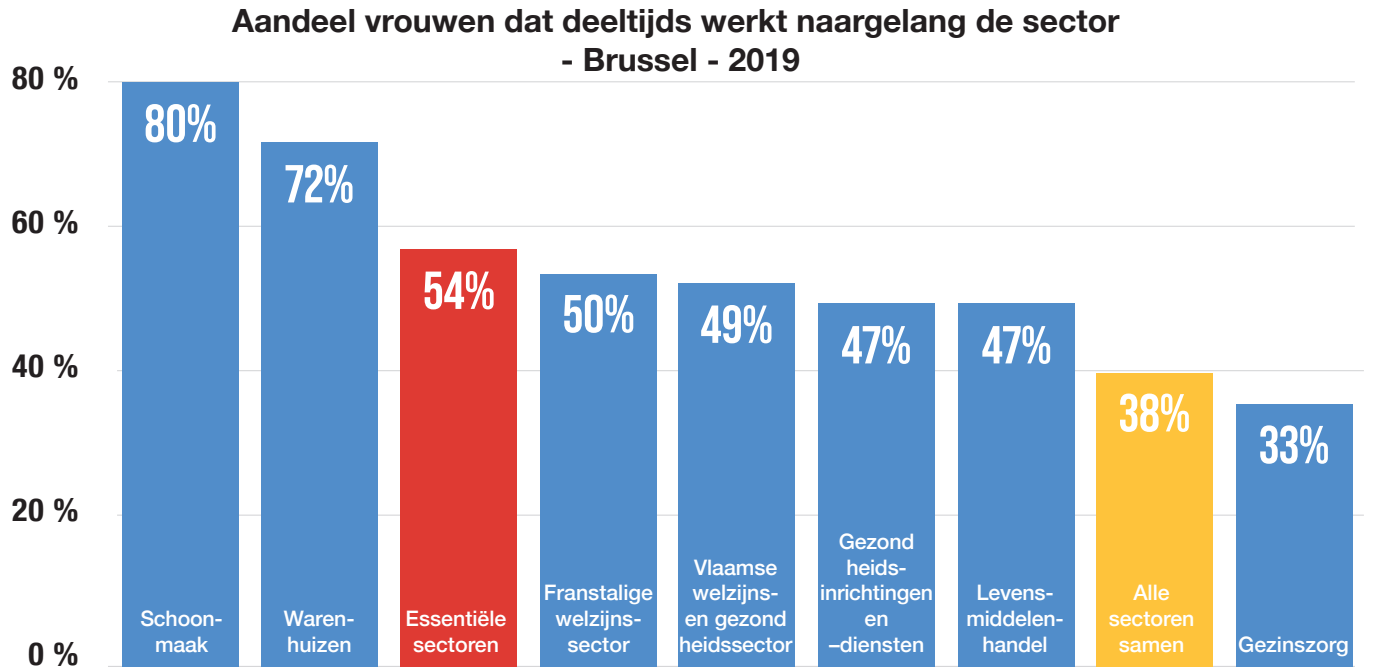

2. In de gegevens van de RSZ worden de daglonen gegroepeerd per categorie van € 10 vanaf € 60. De hoogste klasse is die van de lonen gelijk aan of hoger dan 150 € per dag.

Bronschema: KBSZ

Deze vaak lage lonen contrasteren met de **zwaarte van bijna alle betrokken beroepen**. In de gezondheidszorg: nachtwerk, tillen van lasten (verplaatsing van patiënten of bewoners), hoger werkritme en stress, en zware psychische last. Voor de sector van de levensmiddelenhandel: tillen van zware lasten en moeilijke houdingen. Krachtinspanningen, moeilijke houdingen, voortdurende verplaatsingen en blootstelling aan schadelijke chemische stoffen in de sector van de dienstencheques.

De gezondheidscrisis heeft de zwaarte van dit werk doen toenemen. De ziekenhuissector stond onder druk zoals nooit tevoren, soms zonder te beschikken over de vereiste bescherming tegen het virus. De rusthuizen hebben dramatische situaties het hoofd moeten bieden zonder dat ze beschikten over echte bescherming voor het personeel en de bewoners terwijl de supermarkten overrompeld waren met personeel dat volledig weerloos was.

De bewustwording van de tegenstrijdigheid tussen hun belang voor de samenleving en de onzekerheid van hun arbeids- en loonvoorwaarden leidde tot **hoop op een echte herwaardering van hun statuut.** Maar dit liep uit op een teleurstelling. De strijd voor een betere erkenning van deze beroepen en van de onmisbare rol die vrouwen vervullen in de arbeidswereld en de samenleving, evenals de strijd voor loongelijkheid, blijft dus actueel.

VROUWEN, SLACHTOFFERS VAN DE ONDER-FINANCIERING VAN DE OPENBARE DIENSTEN

23.1% LOONKLOOF TUSSEN MANNEN EN VROUWEN

Vrouwen nemen onevenredig veel de zorg op voor kinderen en afhankelijke of oudere familieleden evenals huishoudelijk werk. Wanneer door de besparingsmaatregelen de aan kinderopvangdiensten toegekende middelen verminderen, dragen vrouwen rechtstreeks de gevolgen van de ontoereikende infrastructuur. Volgens BISA had in 2019 slechts een op de vier Brusselse kinderen toegang tot een plaats in de gesubsidieerde kinderopvang, en dit niveau ligt nog lager in de armste gemeenten van het gewest.

De dubbele (en zelfs drievoudige[3]) werkdruk op vrouwen heeft een **belangrijk gevolg op hun integratie op de arbeidsmarkt.** Dit geldt nog meer voor alleenstaande ouders, laaggeschoolde vrouwen en vrouwen van buitenlandse afkomst. Teneinde het hoofd te bieden aan deze specifieke taken hebben tal van vrouwen immers een deeltijdse, tijdelijke of occasionele job, of nemen ze loopbaanonderbrekingen. Vandaar de loonkloof van 23,1% [4] tussen mannen en vrouwen[4] met als gevolg een lagere pensioenuitkering.

De gezondheidscrisis die de **sluiting van scholen en crèches tot gevolg had, heeft deze wijdverbreide discriminatie van vrouwen nog verergerd.**

Verschillende studies hebben aangetoond dat tijdens de sluitingsperiodes van de scholen de **opvoeding hoofdzakelijk terecht kwam op de schouders van vrouwen.** Mannen in telewerk hebben vaak een afzonderlijke werkplek ingericht, terwijl vrouwen hun eigen telewerk en de verhoogde opvoedingszorg hebben moeten combineren in de gemeenschappelijke gezinsruimtes (woonkamer, keuken) [5].

Volgens de gegevens van de Raad voor de gelijkheid tussen mannen en vrouwen:

- **4.100 vrouwelijke Brusselaars hebben de arbeidsmarkt verlaten** tijdens de eerste lockdown terwijl 5.345 nieuwe Brusselaars zijn ingetreden.
- De mama's vormen 70% van de ouders die een beroep deden op 'ouderschapsverlof Corona'.[6]

3. De drievoudige werklast verwijst naar het feit dat veel vrouwelijke werknemers niet alleen de eersten (en de enigen) zijn die onbetaald werk verrichten, maar ook betrokken zijn bij de sociale en feministische strijd voor betere arbeids- en levensomstandigheden.
4. Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen en Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, De loonkloof tussen vrouwen en mannen in België. Rapport 2021, p. 7.
5. Zie meer bepaald Anne LAMBERT, L'explosion des inégalités. Classes, genre et générations face à la crise sanitaire, Editions de l'Aube, 2021, en het interview op mediatv.fr
6. Zie H. SEMAH, COVID-19 en de impact op de ongelijkheden tussen Vrouwen en Mannen in Brussel, Brusselse raad voor gelijkheid tussen vrouwen en mannen, 2021.

FOCUS: DE WERKNEEMSTERS VAN DE SECTOR VAN DE DIENSTENCHEQUES

De sector van de dienstencheques staat symbool voor de essentiële activiteiten die hoofdzakelijk door vrouwen worden uitgevoerd, in moeilijke omstandigheden en voor een gering loon.

Deze sector is er bovendien een waarvan **de hefbomen volledig geregionaliseerd zijn.** ABVV-Brussel vraagt dus de Brusselse gewestoverheid de nodige maatregelen te treffen om het statuut van deze werkneemsters te herwaarderen.

De sector van de dienstencheques stelt in het Brussels gewest bijna 27.000 werkneemsters te werk, d.w.z. **bijna 5% van de beroepsbevolking[7].** Het gaat dus om een uiterst belangrijke beroepssector. **Meer dan 75% van deze werkneemsters woont in het Brussels gewest.** De herwaardering van hun statuut vormt dus een versterkend element voor de koopkracht van de Brusselse gezinnen.

De sector bestaat voor **95% uit vrouwen.** 72% van hen heeft de buitenlandse nationaliteit en **bijna allen zijn van buitenlandse afkomst.**

De sector getuigt van de diepgaande **ruimtelijke breuk** in het Brussels Gewest: gebruikers van dienstencheques zijn geconcentreerd in de meer welvarende gemeenten van het Gewest, terwijl vrouwelijke werkneemsters in minder bevoorrechte buurten wonen.

Meer dan 80% van deze werkneemsters oefent hun baan deeltijds uit. Hun gemiddelde wekelijkse werktijd was minder dan 30 uur in 2019, en is gedaald tot 18,6 uur in 2020.

Het gemiddelde maandloon van deze werkneemsters is niet hoger dan 975 € netto. Het is derhalve onmogelijk om fatsoenlijk te leven van dit loon, in het bijzonder wie geen eigenaar is van zijn woning, geïsoleerde personen of eenoudergezinnen.

11,6% van de werkneemsters verklaart niet-toegestane taken uit te voeren; 19,4% gebruikt dagelijks stoffen die schadelijk zijn voor de gezondheid; tussen 30% en 40% van de huishoudhulpen moet werken met materiaal dat niet ergonomisch is; bijna de helft van hen moet gevaarlijke houdingen aannemen en voelt zich regelmatig uitgeput door hun werk; 25% van de huishoudhulpen was in 2020 afwezig wegens lichamelijke ongeschiktheid, een percentage dat stijgt tot 40% bij degenen die al 10 jaar werken; 51% van hen heeft vaak of zelfs dagelijks last van rugpijn.

De Brusselse Regering kan niet passief blijven toezien op zo'n situatie, en moet alle maatregelen treffen om alle werkneemsters van de sector van de dienstencheques degelijke arbeidsvoorwaarden te kunnen garanderen.

HET GEMIDDELDE MAANDSALARIS VAN DE DIENSTENCHEQUEWERKNEMERS

7. Onderstaande gegevens zijn afkomstig van IDEA CONSULT „Evaluatie van het stelsel van de dienstencheques voor buurtbanen en -diensten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2020". Finaal eindrapport, oktober 2021.

DE TIJDELIJK WERKLOZE WERKNEMERS[8]

Een tweede categorie werknemers die rechtstreeks door de gezondheidscrisis zijn getroffen, zijn **de werknemers van wie de bedrijven zijn gesloten** als gevolg van de maatregelen die zijn genomen om de verspreiding van het virus tegen te gaan en die een **vergoeding kregen via de regeling voor tijdelijke werkloosheid.**

In tegenstelling tot wat bepaalde economische instellingen beweren, hebben de tijdelijke werklozen wel degelijk inkomensverlies geleden, weliswaar gedeeltelijk maar desalniettemin aanzienlijk.

BEHOUD VAN DE KOOPKRACHT EN DE WERKGELEGENHEID, EEN TE ONTLEDEN DOMINANT DISCOURS

Volgens de Nationale Bank van België konden de gezinnen tijdens de lockdownperioden niet op de gebruikelijke wijze consumeren en **zouden zij zo aanzienlijke bedragen hebben opgepot.** Uit dit aangroeiend 'spaargeld' leidde de Nationale Bank af dat overheidssteun aan gezinnen nutteloos is.[9]

In realiteit is dit spaargeld zeer ongelijk verdeeld over de verschillende inkomenscategorieën. Als er al geld werd opzij gezet in de loop van de lockdown, **was dit enkel voor de hoogste inkomenscategorieën.**

Op zijn beurt beweerde het Federaal Planbureau dat dankzij de **uitkeringen voor tijdelijke werkloosheid de inkomens van de werknemers zo goed als 100% op peil bleven**, terwijl ABVV-Brussel berekende dat het gemiddeld netto-inkomensverlies van de tijdelijk werkloze werknemers 24% bedroeg.[10]

INKOMENSVERLIES VAN TIJDELIJK WERKLOZE WERKNEMERS

De tijdelijk werkloze werknemers tijdens de verschillende lockdowns hebben wel degelijk een belangrijk inkomensverlies geleden.

ABVV-Brussel heeft de bedragen van de tijdelijke werkloosheidsuitkeringen tijdens de eerste maanden van de crisis vergeleken met het voorgaande loon[11]. **Het gemiddelde inkomensverlies** van een voltijdse tijdelijke werkloze werknemer in april, mei en juni 2020 bedraagt **381 € per maand, d.w.z. 24% van het voorafgaande gemiddelde nettoloon.**

Gemiddeld inkomensverlies van volledig tijdelijk werkloze werknemers (april - mei - juni 2020)

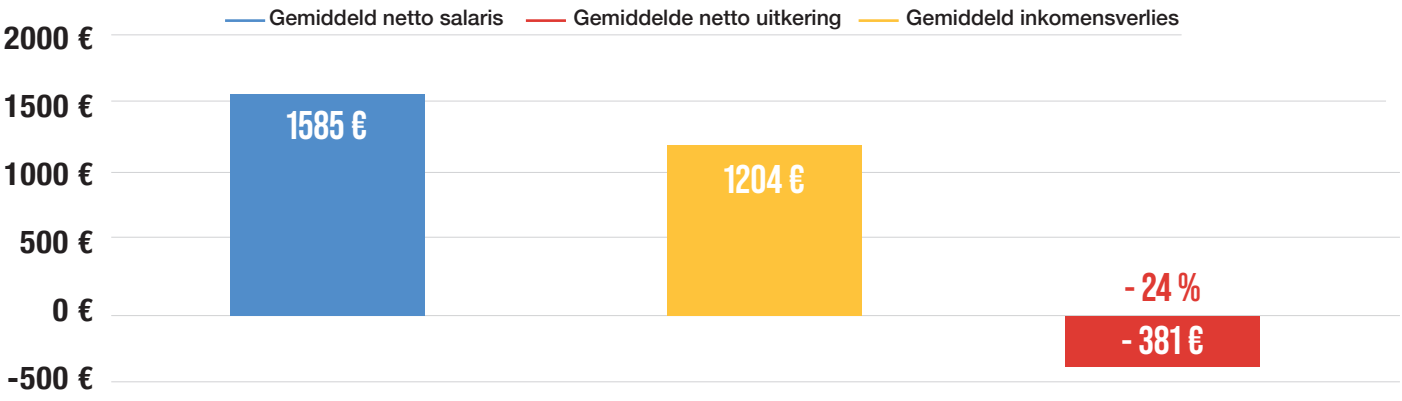

Het aandeel verloren inkomsten varieert sterk in functie van de gepresteerde arbeidstijd: van 22% voor een voltijdse baan tegen 29% voor een deeltijdse baan.

---

8. Voor een gedetailleerd onderzoek, zie A. GRUMELLI, Wat is de impact van tijdelijke werkloosheid op het inkomen van werknemers?, CEPAG, december 2020
9. B. DEMONTY et B. JULY, "Pierre Wunsch (NBB): Il ne faut pas distribuer de l'argent à tout le monde", Le Soir, 13 juni 2020
10. G. VAN CAMP & D. VANDELANNOOTE, Covid-19 crisis : simulatie impact van het loonverlies bij tijdelijke werkloosheid in geval van overmacht en het inkomensverlies in geval van overbruggingsrecht, FPB Webinar van 08/10/2020.
11. A. GRUMELLI, op. cit.

Bronschema : ABVV-Brussel, eigen berekeningen

Inkomensverlies van de volledig tijdelijk werklozen naargelang gepresteerde arbeidstijd (april – mei – juni 2020)

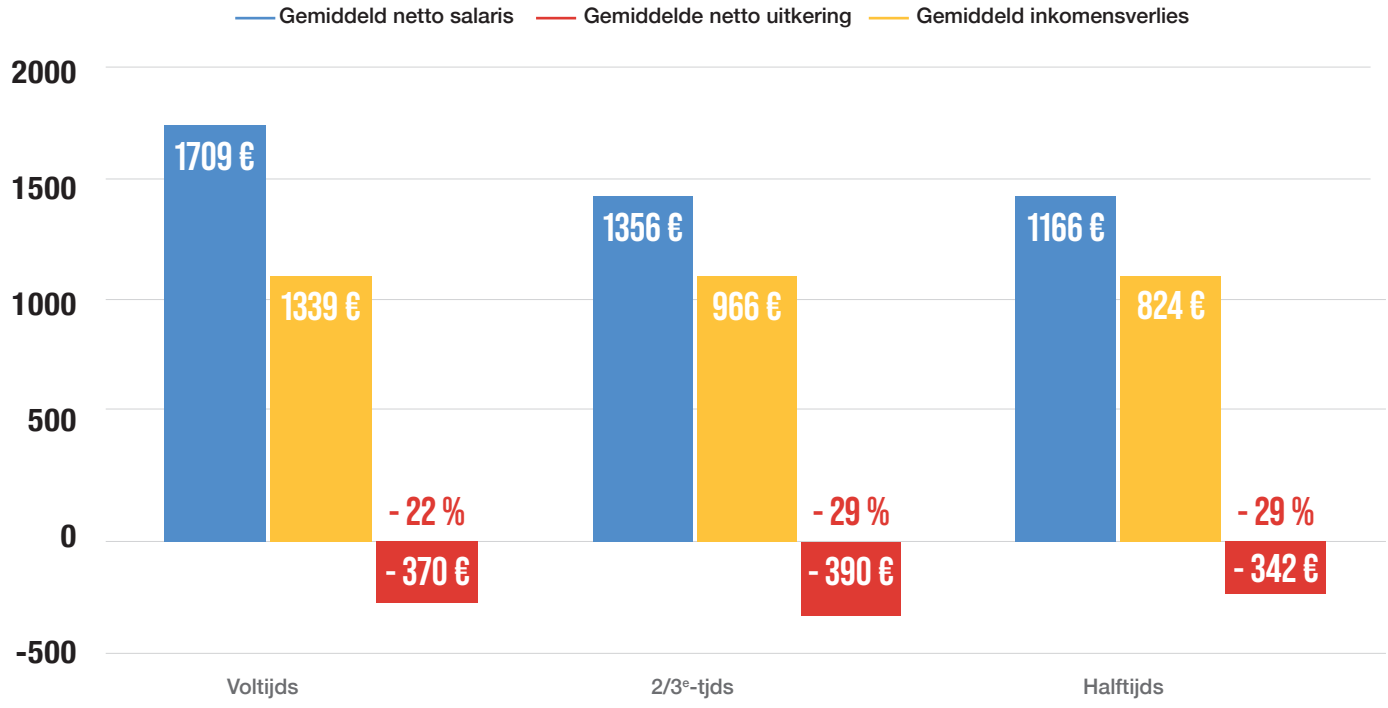

Aangezien vrouwen meer deeltijds werken, is hun gemiddeld inkomensverlies aanzienlijk groter dan dat van mannen.

Inkomensverlies van volledig tijdelijk werkloze werknemers naargelang geslacht (april – mei – juni 2020)

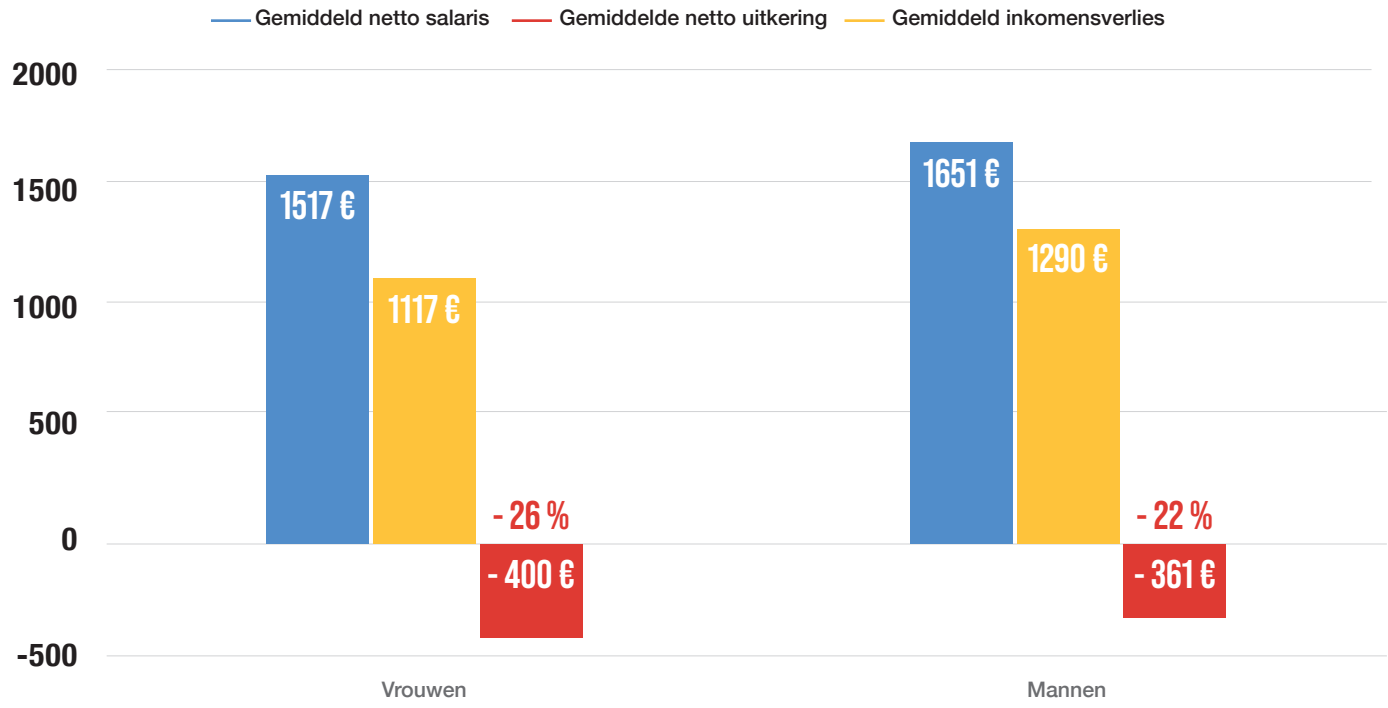

Bronschema : ABVV-Brussel, eigen berekeningen

DUBBELE STRAF: TIJDELIJKE WERKLOOSHEID TREFT STERKER DE MINDER BEVOORRECHTE CATEGORIEËN

Sommige sectoren werden sterker getroffen door de stopzetting van activiteiten en de tijdelijke werkloosheid. Denk maar aan het hotelwezen, de horeca, de bouw, de industrie, de detailhandel, de “diensten aan bedrijven”, zoals bewaking, schoonmaak en grootkeukens.

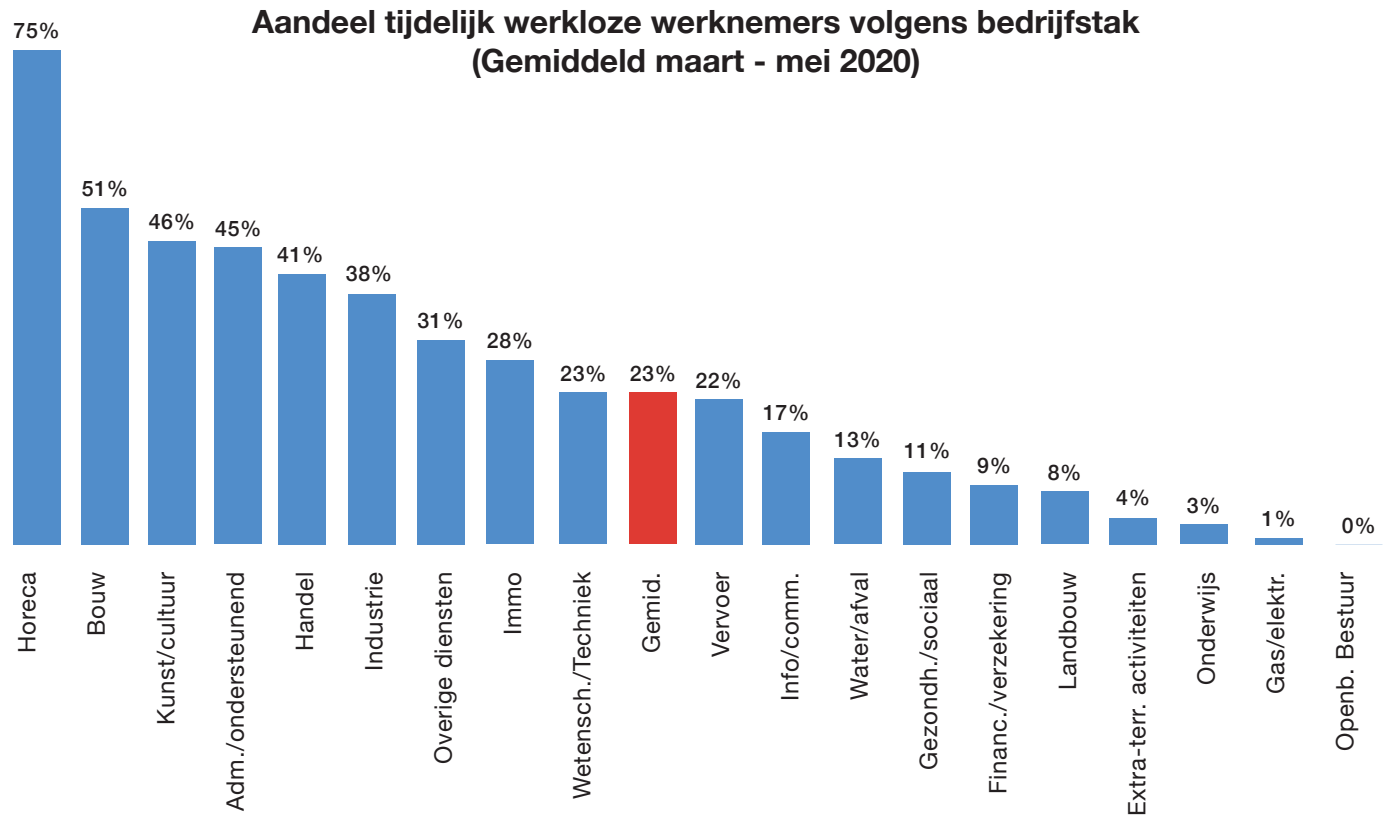

Maar de meerderheid van deze sectoren stellen talrijke kortgeschoolde werknemers en werkneemsters te werk, meer bepaald van buitenlandse afkomst, met deeltijdse arbeidsplaatsen en “atypische“ uurroosters waarmee lage lonen gepaard gaan.

De tijdelijke werkloosheid en het loonverlies dat ermee gepaard ging trof dus in de eerste plaats de werknemers die zich reeds voor de gezondheidscrisis in een kwetsbare situatie bevonden.

Bronschema : RVA en RSZ

DE BRUSSELSE WERKNEMERS WERDEN STERKER GETROFFEN DOOR DE TIJDELIJKE WERKLOOSHEID

Als gevolg van de economische structuur van Brussel, met heel wat sectoren die zwaar getroffen zijn door de sluitingsmaatregelen, was het aantal tijdelijke werklozen hoger onder de Brusselaars dan onder de inwoners van de andere gewesten van het land.

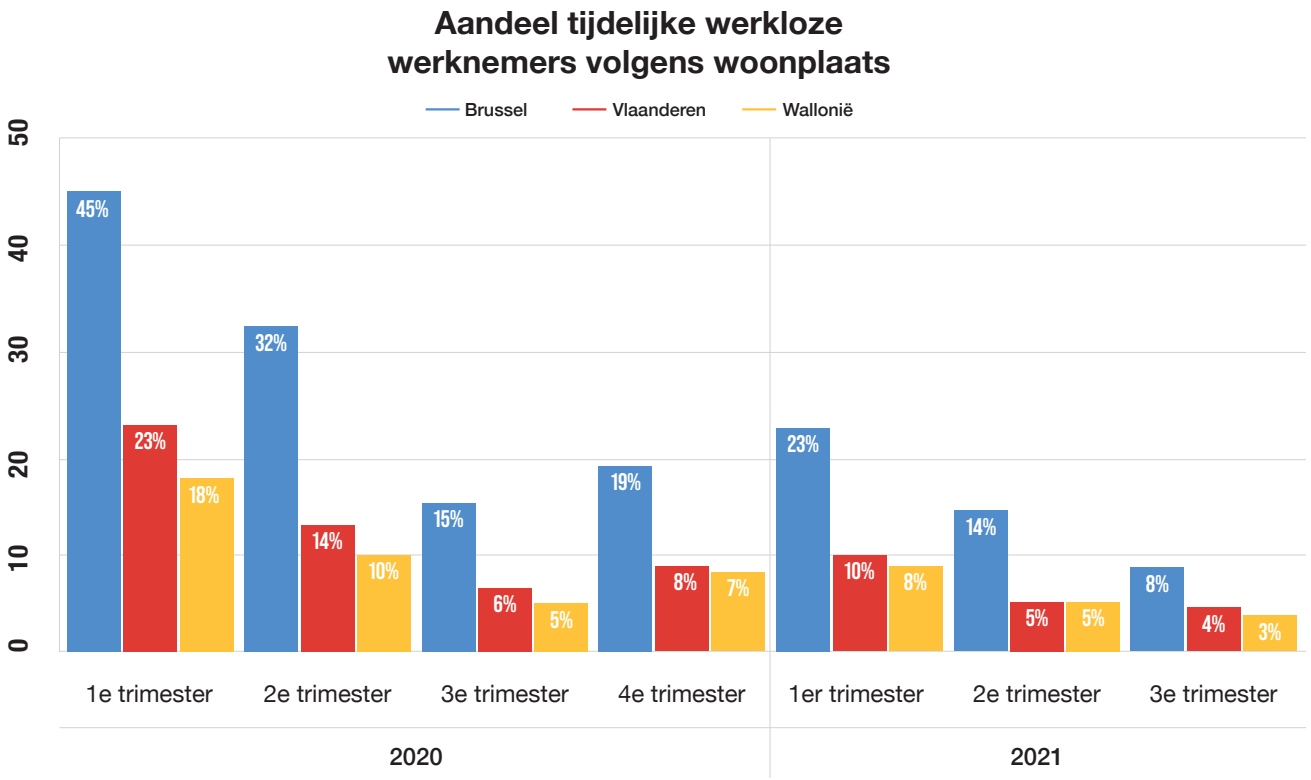

Het aantal tijdelijke werkloosheidsdagen per maand was ook hoger onder de Brusselse werknemers.

BIJNA 1 OP 3 BRUSSELSE WERKNEMERS

WAS TIJDELIJK WERKLOOS TIJDENS DE EERSTE LOCKDOWN, TEGENOVER 1/8 IN DE ANDERE GEWESTEN

Bronschema : RVA

BIJNA

60 %

VAN DE JOB STUDENTEN HEBBEN HUN BAAN VERLOREN ALS GEVOLG VAN DE GEZONDHEIDSCRISIS, ZONDER EEN FINANCIËLE VERGOEDING

WERKNEMERS ZONDER SOCIALE BESCHERMING VIELEN DOOR DE MAZEN VAN HET NET

Bij gebrek aan een volwaardige sociale bescherming zijn andere werknemers letterlijk “door de mazen van het net“ gevallen. Geconfronteerd met de stopzetting van activiteiten, konden zij noch van tijdelijke werkloosheid noch van het overbruggingsrecht voor zelfstandigen gebruik maken. Zij waren dus slachtoffer van hun sub-status: uitzendkrachten en tijdelijke krachten, jobstudenten, onbetaalde of slecht betaalde «stagiairs», schijnzelfstandigen, platformwerkers, flexwerkers, kunstenaars zonder «kunstenaarsstatus», werknemers in de informele economie en werknemers zonder papieren.

Met uitzondering van kunstenaars hebben zij geen enkele versoepeling gekregen van de voorwaarden om in aanmerking te komen voor tijdelijke werkloosheid en kwam er geen specifieke uitkering om hun dramatische situatie het hoofd te bieden. Toch werkten velen van hen (jobstudenten, flexwerkers, platformwerkers, ...) in banen waar het tewerkstellingsbeleid voor pleit en die worden gepushed omdat ze verondersteld werden «positief flexibel» te zijn.

Deze werknemers kwamen dus in zware moeilijkheden en hadden vaak geen toegang tot het leefloon wegens de zeer strikte voorwaarden (nationaliteit, gezinsinkomen, enz.).

De gezondheidscrisis bracht de precariteit die deze substatuten creëren aan het licht.

Op uitzondering van de jobstudenten zijn er nauwelijks gegevens beschikbaar over deze werknemers omdat ze per definitie niet zijn opgenomen in de officiële cijfers. De stijging van het aantal aanvragen aan de OCMW’s en de voedselbanken geeft desalniettemin een duidelijke indicatie van de moeilijkheden waarmee deze werknemers te maken kregen.

JOBSTUDENTEN

Studentenarbeid wordt **de laatste jaren een steeds belangrijker onderdeel van de arbeidsmarkt** door de overheid die de uitoefening ervan flexibeler maakt.

Volgens de RSZ waren er nationaal 442.000 jobstudenten in 2021, tegen 561.000 in 2019 (+ 27 %). Het aantal studentenjobs steeg van 588.000 in 2012 tot 872.000 in 2019, d.w.z. een stijging met ongeveer 50%.

Gezien het aantal jongeren dat werkt, is studentenarbeid zeer belangrijk, zeker in Brussel: 84% van de werknemers van minder dan 25 jaar die in Brussel wonen werkt met het studentenstatuut.

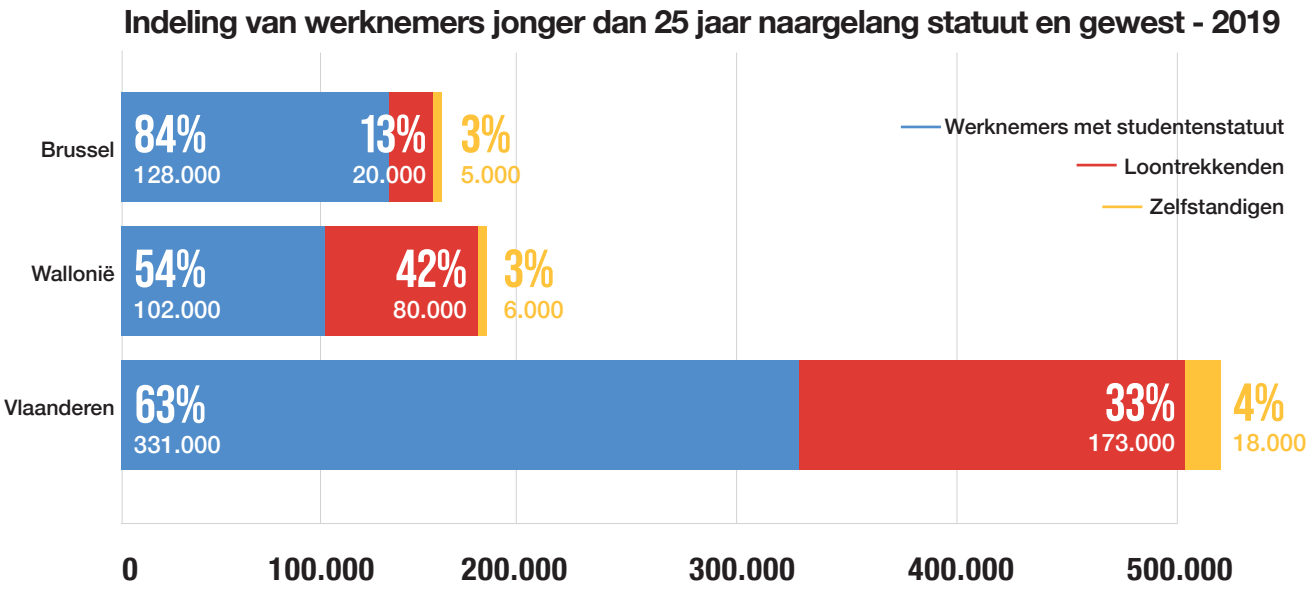

Deze stijging is toe te schrijven aan de verhoogde aantrekkelijkheid van het statuut voor de werkgevers, die vrijgesteld zijn van een groot deel van de socialezekerheidsbijdragen, en aan de recente uitbreiding van de arbeidsmogelijkheden voor studenten, maar ook aan de toenemende precariteit van de studenten, wat hen dwingt een job te zoeken tijdens hun studies.

Bronschema : RSZ, RSVZ

Dit is echter verre van een nieuw fenomeen. De bestaansonzekerheid van studenten werd al lang aangeklaagd door de representatieve studentenorganisaties. Zo blijkt uit een enquête van het Observatorium van het Studentenleven van de ULB[12], **“dat voor meer dan de helft van de studenten met een job, hun bezoldigde activiteit essentieel is om te kunnen leven”.**

Volgens een andere studie van dit Observatorium[13] heeft **“verloor bijna 60% van de jobstudenten hun baan zonder financiële compensatie.”** Ten tijde van de enquête verklaarde ook 25% van de ondervraagden dat zij bespaarden op uitgaven voor voedsel, 23% op onderwijsuitgaven en 12% op gezondheid, en dit alles om financiële redenen.

Het ontbreken van een specifieke compensatieregeling in het kader van de gezondheidscrisis heeft dan ook grote gevolgen gehad voor de jobstudenten die hun baan hebben verloren als gevolg van de lockdowns. Een onbetwistbaar teken van de plotselinge toename van de studentenprecariteit tijdens de gezondheidscrisis is het toenemende beroep op voedselverdeling geweest[14].

INKOMENSVERLIES EN DE OCMW’S

Het belang van het inkomensverlies van werknemers die verstoken blijven van een reële sociale bescherming en de toename van de bestaansonzekerheid van de werknemers blijkt ook uit de toename van het aantal aanvragen bij het OCMW. En dit terwijl zoals eerder opgemerkt veel werknemers die geheel of gedeeltelijk zonder inkomen vielen, niet in aanmerking komen vanwege de strikte toegangsvoorwaarden.

Het aantal leeflonen dat de OCMW’s toekenden is sterk gestegen sinds het uitbarsten van de gezondheidscrisis: van 145.710 in december 2019 tot 160.000 begunstigden in maart 2021 (+10%). **Brussel is echter sterker getroffen**: het aantal toegekende leeflonen is er sterker gestegen (+15%) en is vervolgens minder snel gedaald.

Toename van het aantal toegekende leeflonen in vergelijking met januari 2020

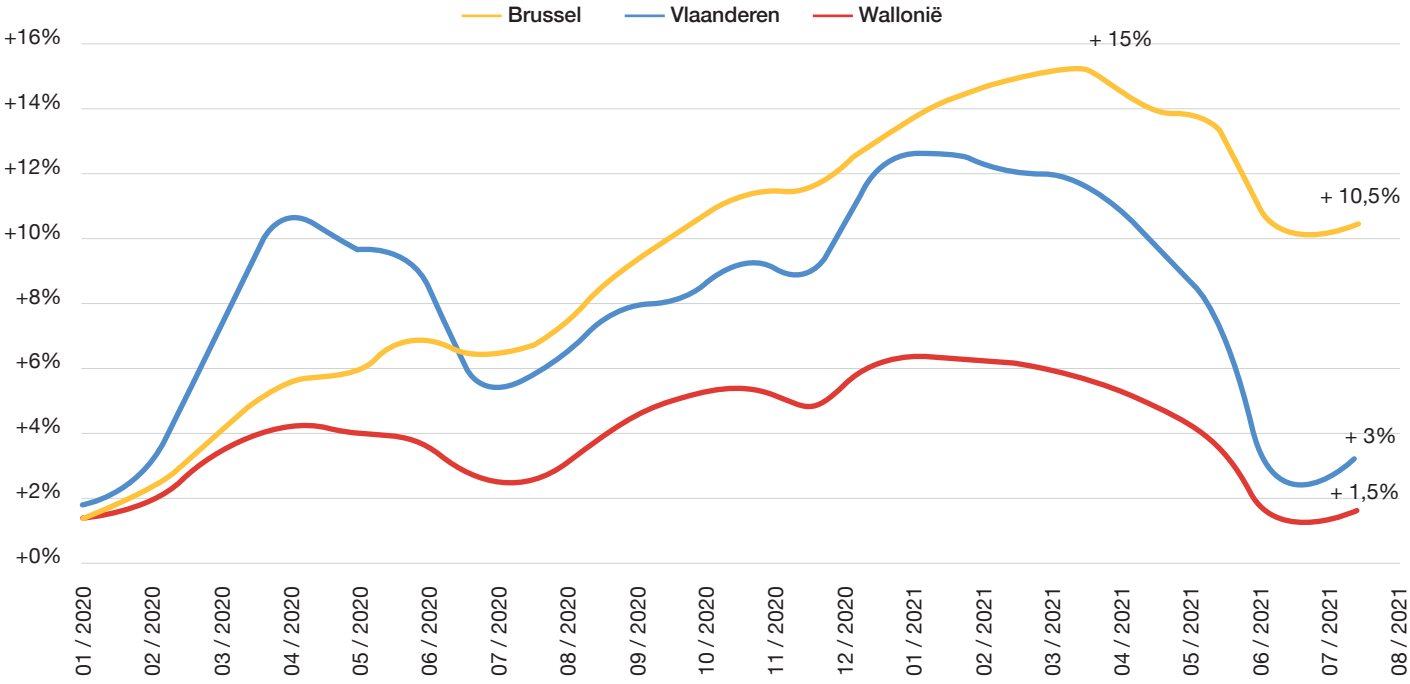

De verslagen van de POD Maatschappelijke integratie[15] tonen ook **een aanzienlijke verschuiving van een gedeeltelijk naar een volledig leefloon** zien, die het verlies weerspiegelt van **uiterst precaire formele en informele deeltijdse banen die niet door tijdelijke werkloosheid** worden gecompenseerd. Deze werknemers, die tot dan een aanvulling kregen op hun zeer lage inkomen, hebben een volledig leefloon moeten aanvragen.

12. Observatoire de la vie étudiante, Enquête sur les resBronschemas économiques des étudiant·es, juni 2020
13. Observatoire de la vie étudiante, Vos conditions de vie et de travail en confinement, mei 2020
14. Reportage van BX1: Crise sanitaire : de plus en plus d’étudiants demandent des colis alimentaires , 16 februari 2021 ; Belga, “Covid: une crise alimentaire pour les étudiants les plus précaires”, Le Vif-l’express, 1 februari 2021
15. POD Maatschappelijke integratie, Rapport sociale impact COVID-19, november 2021

DALING VAN DE TEWERKSTELLING IN DE LOOP VAN DE GEZONDHEIDSCRISIS: VOORAL PRECAIRE WERKNEMERS ZIJN GETROFFEN

Globaal gezien is het tewerkstellingsniveau tijdens de gezondheidscrisis eerder gehandhaafd (-2,1% in 2020) dankzij de tijdelijke werkloosheid, de steunmaatregelen voor bedrijven en de opschorting van faillissementsprocedures die gewoonlijk door de RSZ en de belastingdienst worden ingeleid.

Maar dit globale cijfer verbergt een **sterkere teruggang van de werkgelegenheid van de meest precaire werknemers.**

Onder de 15-54-jarigen **daalde de voltijdse tijdelijke werkgelegenheid in het hele land met 5% en de deeltijdse tijdelijke werkgelegenheid met 15%.** In Brussel is de impact nog groter: - 25% **voor tijdelijk deeltijdwerk.**

Deze evolutie toont aan dat hoe onzekerder de baan is, hoe groter de kans dat de werknemers deze baan verliezen wanneer de economische activiteit daalt.

Evolutie van het aantal werknemers – 2019/2020 – 15-54 jaar

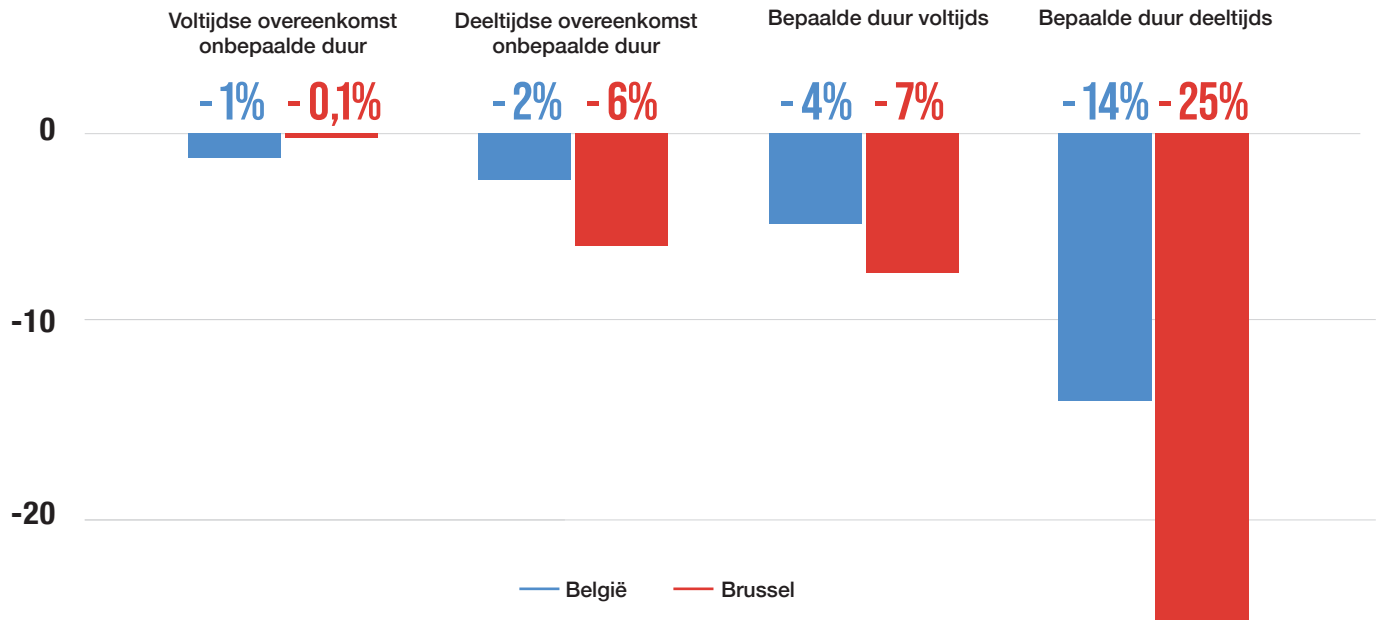

DE CRISIS TOONT DE GEVOLGEN VAN PRECARITEIT

Zoals hierboven uiteengezet, toont de impact van de crisis op de werknemers, hun tewerkstelling, arbeidsomstandigheden en inkomen aan wat de perverse gevolgen zijn van precaire banen en het gebrek aan bescherming dat eigen is aan dit soort tewerkstelling. Deeltijdse werknemers die tijdelijk werkloos waren - voor het merendeel vrouwen - leden verhoudingsgewijs een groter inkomensverlies. Werknemers in verschillende vormen van substatuten kregen vaak geen enkele vergoeding. Tot slot kenden werknemers met onzekere arbeidsovereenkomsten een veel sterkere daling van hun tewerkstelling dan gemiddeld.

Deze precariteit wordt te vaak genegeerd of afgezwakt. Zoals we hieronder zullen zien (zie deel twee, hoofdstuk over werkgelegenheid), neemt deze arbeidsonzekerheid echter toe.

Enkel duurzame en degelijke tewerkstellingsvormen zoals het ABVV verdedigt kunnen de werknemers beschermen tegen de ups en downs van de economie. Omgekeerd stelt precariteit hen bloot aan baanverlies, loononzekerheid, onvoorziene omstandigheden en sociaal isolement.

Bronschema : EFT

FOCUS: IMPACT VAN NATIONALITEIT EN BUITENLANDSE AFKOMST

In het algemeen was het risico op infectie en overlijden groter bij bevolkingsgroepen van buitenlandse nationaliteit en afkomst. Dit is te wijten aan risicofactoren zoals de prevalentie van comorbiditeit[16] maar ook de oververtegenwoordiging van bepaalde bevolkingsgroepen van buitenlandse origine (vooral sub-Sahara) in de eerstelijnsberoepen (zoals verpleegkundigen en zorgkundigen)[17].

Maar nationaliteit en afkomst zijn ook factoren van verhoogde blootstelling aan de sociaaleconomische gevolgen van de crisis.

Werknemers van buitenlandse nationaliteit en afkomst zijn dus oververtegenwoordigd in de schoonmaak, de horeca, de detailhandel en de bouw, kortom de sectoren die sterk werden getroffen voor de tijdelijke sluitingen.[18]

Aandeel werknemers naargelang herkomst en sector - Brussel - 2019

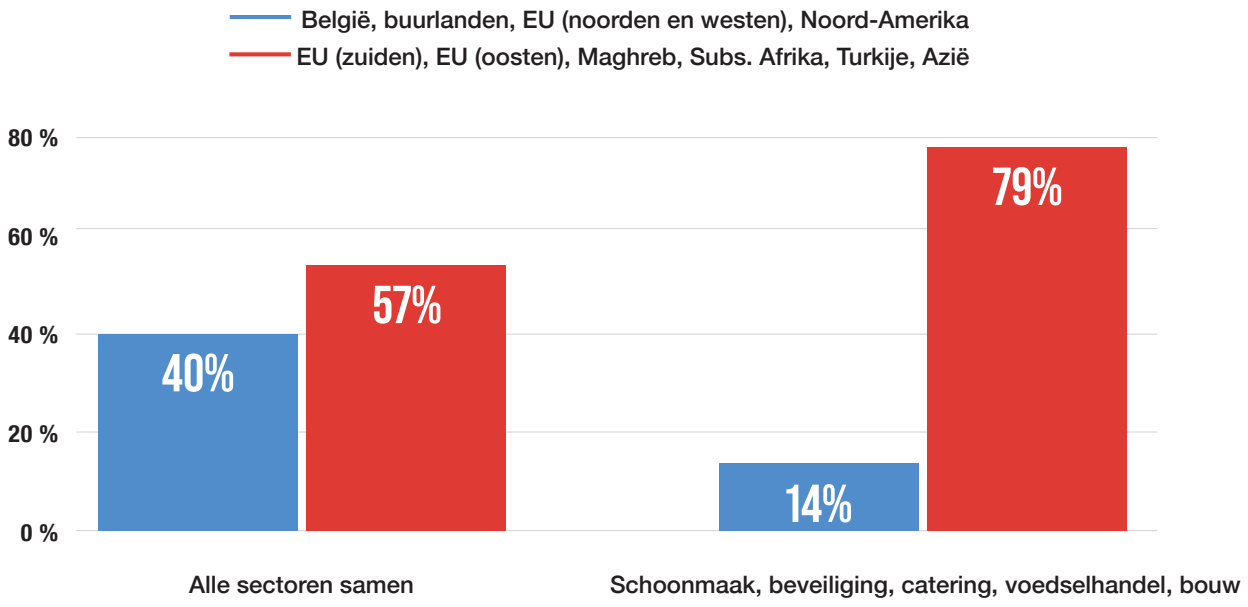

16. Comorbiditeit is het voorkomen van tegelijkertijd twee of meer ziekten psychisch of fysiek, wat vaak voorkomt in de bevolking. “Bijna driekwart van de patiënten vertoonde ten minste één reeds bestaand gezondheidsprobleem (comorbiditeit) bij opname in het ziekenhuis; de frequentste waren cardiovasculaire problemen, hoge bloeddruk (hypertensie), diabetes en chronische longziekten.” (Sciensano, Thematisch rapport: belangrijkste punten van de surveillance van ziekenhuispatienten met een covid-19-infectie, juni 2020)

17. E. WILLIAMSON et al., “OpenSAFELY: factors associated with COVID-19-related hospital death in the linked electronic health records of 17 million adult NHS patients”, Nature, augustus 2020, p. 430–436 ; Nathaniel Herzberg, Le Covid-19, une maladie socialement inégalitaire, Le Monde, 9 oktober 2020.

18. UNIA, De arbeidsmarktparticipatie van personen van vreemde origine verbetert, maar blijft nog steeds achter, maart 2020; Federale Overheidsdienst Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg en UNIA, Socio-economische Monitoring 2019: arbeidsmarkt en origine, 2020, p. 290

19. View.brussels, Covid-19 - Focus Horeca, Analysenota en sectorale vooruitzichten, december 2020

Bronschema : KBSZ

Volgens een studie van Actiris wordt driekwart van de banen in de Brusselse horeca ingenomen door Brusselaars met een jong kortgeschoold publiek van buitenlandse afkomst[19].

Mensen van buitenlandse afkomst hebben ook vaker onzekere banen, vooral uitzendwerk:

Aandeel uitzendwerkers onder de Brusselse werknemers, naargelang herkomst - 2019

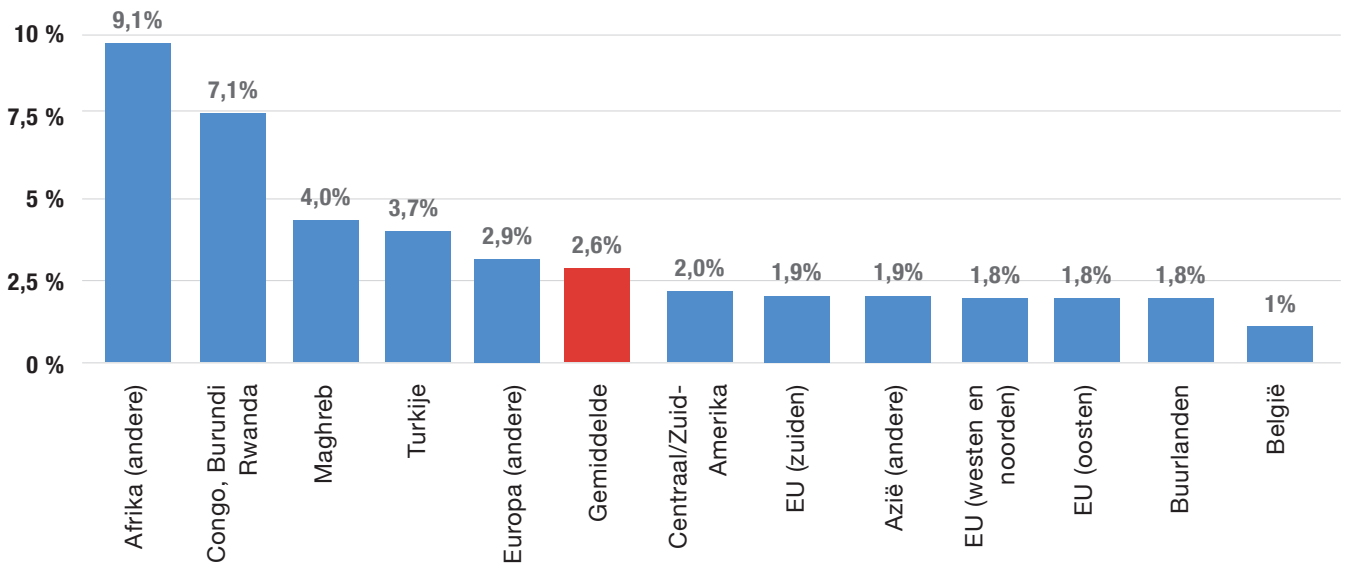

Loontrekkende werknemers van buitenlandse afkomst ontvangen lagere lonen.

Gemiddeld ontvangt 33% van de werknemers een brutodagloon van 150 euro of meer. Dit aandeel is aanzienlijk hoger in de groepen België, buurlanden, West- en Noord-Europa en Noord-Amerika. Voor alle andere categorieën is dit daarentegen lager.

80%

VAN DE WERKNEMERS IN DE MEEST GETROFFEN SECTOREN DOOR TIJDELIJKE WERKLOOSHEID ZIJN VAN NIET - NOORDWEST EUROPEES OORSPRONG

Bronschema : KBSZ

Aandeel dagloon hoger of gelijk aan 150 € bruto bij de Brusselse werknemers, volgens herkomst - 2019

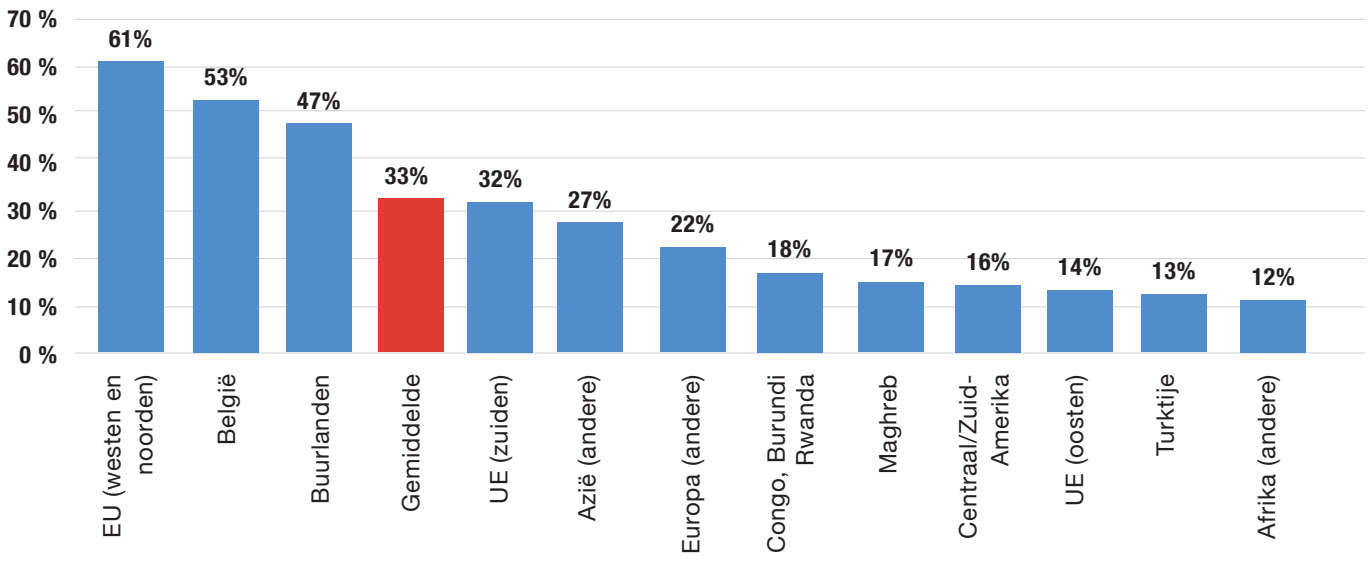

We hebben echter gezien dat **een baan in een sector die sterk door de sluitingen wordt getroffen, een onzekere baan of een lager loon de impact van de gezondheidscrisis op het inkomensverlies vergroot.**

Bijgevolg kan worden geconcludeerd dat werknemers - en de werkneemsters nog meer - van buitenlandse nationaliteit en afkomst tijdens de gezondheidscrisis **een groter risico hadden op tijdelijke werkloosheid, meer inkomstenverlies leden en vaker geen recht hadden op een tijdelijke werkloosheidsuitkering.** Ook internationaal hadden werknemers van buitenlandse afkomst een **groter risico om hun baan te verliezen** tijdens de gezondheidscrisis[20].

Vrouwen van buitenlandse afkomst bevinden zich in een nog benardere positie dan de gemiddelde persoon van buitenlandse nationaliteit en afkomst. Volgens Actiris zijn vrouwen van buiten-Europese afkomst driedubbel kwetsbaar op de arbeidsmarkt. Ze lopen een groter risico op werkloosheid, hebben geen vervangingsinkomen wanneer ze hun werk verliezen, en wanneer ze een baan hebben zijn ze sterk oververtegenwoordigd in lageloonjobs die weinig ontplooiend zijn en fysiek uitputtend[21].

Tot slot bevinden mensen zonder papieren zich in een bijzonder ongunstige positie op de arbeidsmarkt: zij zijn veroordeeld tot de informele economie en kunnen hun rechten als werknemer en als socialezekerheidsgerechtigde niet of slechts met grote moeite doen gelden. Wanneer mensen zonder papieren hun werk verloren door de sluitingsmaatregelen, konden ze noch een tijdelijke werkloosheidsuitkering noch OCMW-steun krijgen.

Deze ongunstige omstandigheden tijdens de gezondheidscrisis hadden de grootste impact op personen van buitenlandse afkomst in het Brussels Gewest. Dit komt omdat in Brussel de grootste groepen personen met buitenlandse nationaliteit, van buitenlandse afkomst of met 'onwettig' verblijf wonen. Personen met een buitenlandse nationaliteit vertegenwoordigen 35% van de Brusselse bevolking, tegenover 12,5% nationaal[22]. Personen die in het buitenland zijn geboren tellen voor 58% van de Brusselse bevolking. 74% van de Brusselaars heeft een ouder die geboren is met een buitenlandse nationaliteit[23]. Tot slot wordt twee derde van alle 'dringende medische hulp' - een maatregel waarmee mensen met 'onwettig' verblijf toegang hebben tot gezondheidszorg - toegekend in het Brussels gewest[24].

20. OESO, Data show how the COVID-19 pandemic has hit all aspects of people's well-being , november 2021
21. Khadija SENHADJI et al., Profiel en traject van de werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Monitoring volgens origine, juni 2021
22. Statbel, Bevolking naar woonplaats, nationaliteit (Belg/niet-Belg), burgerlijke staat, leeftijd en geslacht, 2021
23. M. ENGLERT et al., Welzijnsbarometer. Brussels Armoederapport 2020, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, juni 2021, p. 15 tot 17.
24. M. ENGLERT et al., Welzijnsbarometer, op. cit., p. 41

Bronschema : KBSZ

DE VLOEDGOLF TELEWERK

Een van de belangrijkste gevolgen van de gezondheidscrisis is de groei zonder weerga van het telewerk. Dit is geen nieuw fenomeen, maar de gezondheidscrisis heeft het gebruik ervan explosief doen toenemen. We hebben het verplichte telewerken nog maar net achter de rug, en we beschikken nog niet over alle gegevens. Ook hebben we nog onvoldoende afstand om de manier waarop dit fenomeen een blijver is te evalueren. Toch kunnen we op basis van de eerste analyse-elementen waarover wij beschikken reeds de eerste contouren schetsen van wat deze praktijk en de uitdagingen ervan in de toekomst zullen zijn.

Daarom moeten wij er dringend werk van maken om dit fenomeen dat een zware impact heeft in het Brussels Gewest zo goed mogelijk te omkaderen.

TELEWERK, EEN TYPISCH BRUSSELS FENOMEEN

Reeds voor de gezondheidscrisis was telewerk iets dat meer in Brussel voorkwam dan in de andere gewesten. Voor de gezondheidscrisis telewerkte meer dan een werknemer op drie (34,4%) deeltijds volgens een studie van FOD Mobiliteit, tegen 17% op nationaal niveau[25].

De gezondheidscrisis heeft een belangrijke groei van het telewerk in de hand gewerkt, en deze groei is eveneens uitgesprokener geweest in het Brussels gewest[26]:

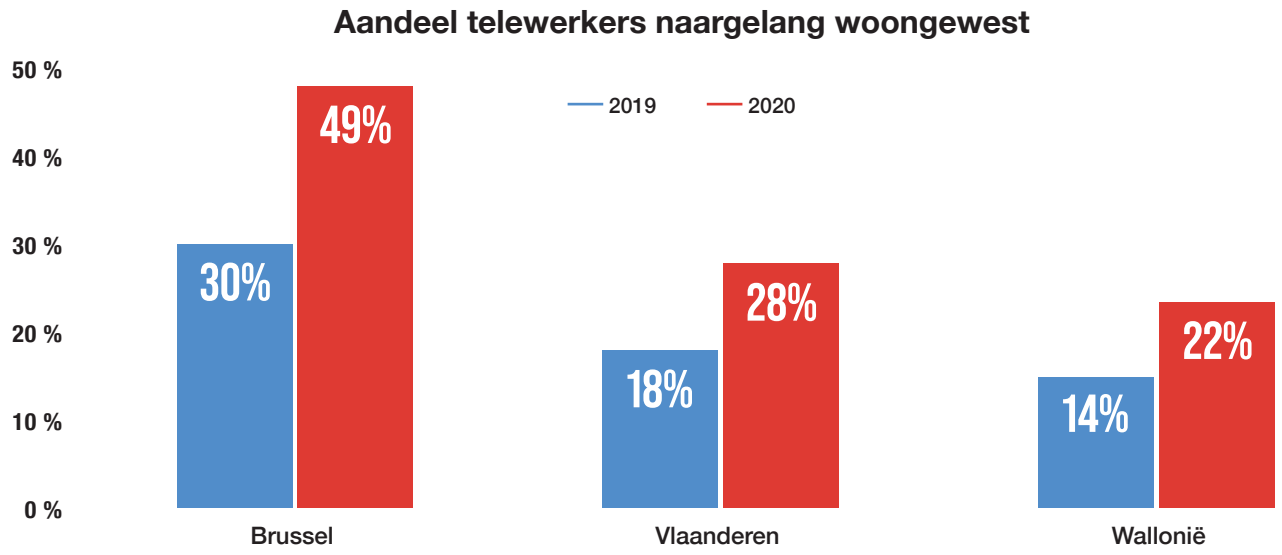

Dit verhoogde beroep op telewerk in het Brussels gewest heeft te maken met het specifieke Brussels sociaaleconomisch weefsel. Brussel is de hoofdstad van België en Europa en de thuishaven van vele hoofdkantoren. Brussel is immers het gewest waar dienstenactiviteiten (financiën/verzekeringen, overheidsadministratie, enz.) een zeer belangrijke plaats innemen en waar de hoofd- of «back office»-activiteiten van elke bedrijfstak geconcentreerd zijn die gemakkelijk in telewerk kunnen worden uitgevoerd[27].

25. I. POLLING, Kerncijfers telewerk in België, FOD Mobiliteit en Vervoer, mei 2018

26. C. DAUBRESSE en B. LAINE, Telewerk en transportvraag: een evaluatie in het PLANET-model, Federaal Planbureau, november 2020, p. 30: “wat locatie van het werk betreft zijn het de banen in Brussel die verreweg het hoogst aantal percentage telewerk heeft.”

27. C. DAUBRESSE en B. LAINE, op. cit.

Bronschema : Statbel, Thuiswerk breekt door bij nieuwe beroepsgroepen , april 2021

Aandeel telewerkers naargelang activiteitensector - 2020

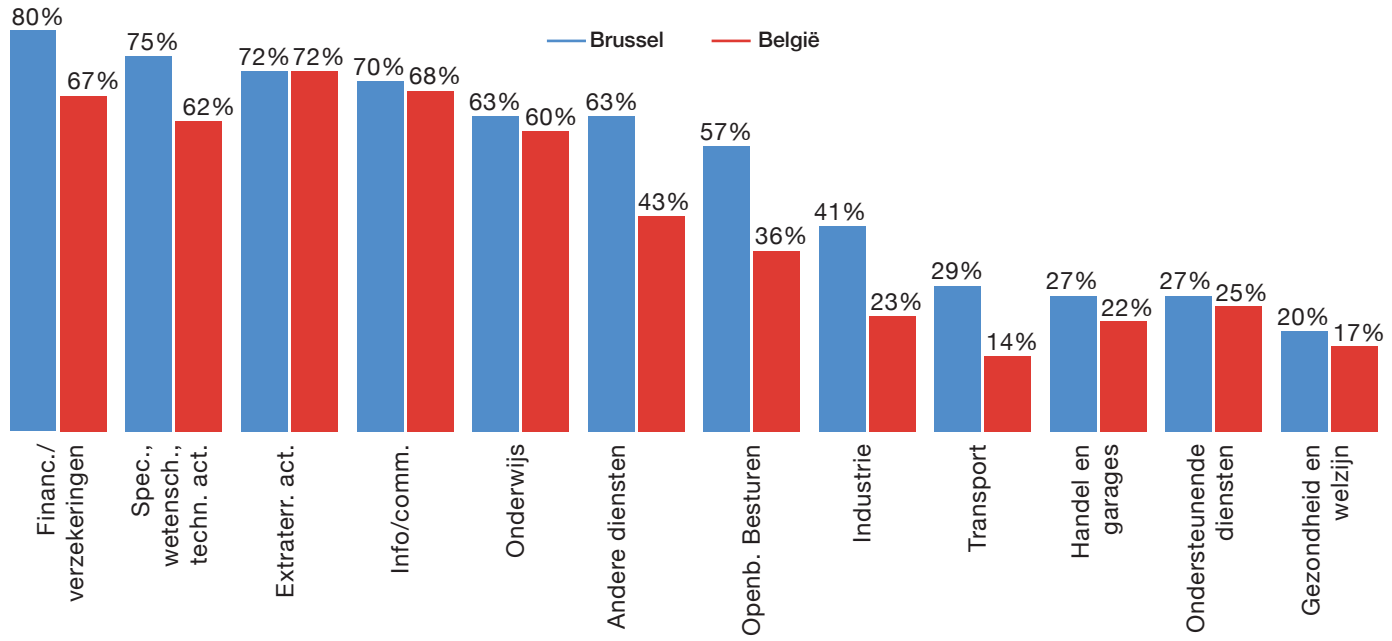

WELKE EVOLUTIE NA DE GEZONDHEIDSCRISIS?

Volgens het Planbureau werd op het hoogtepunt van de gezondheidscrisis 56% van alle werkposten in telewerk uitgevoerd (420.000 van de 750.000 actieve werknemers in Brussel)[28]. Ook al wil dit niet zeggen dat deze situatie even intensief aanhoudt na de opheffing van het verplichte thuiswerk, toch gaat deze tendens ongetwijfeld in de toekomst aanhouden.

De lockdownperiodes veroorzaakten ook de omslag naar telewerk van bepaalde categorieën werknemers die er voorheen geen of weinig toegang tot hadden. Zo ging de categorie 'administratieve bedienden' in telewerk van 11,8% in 2019 naar 28,9% in 2020[29].

Naast de aanzienlijke verruiming van de «reikwijdte» van telewerk, moet er ook rekening worden gehouden met de aanzienlijke toename van de omvang ervan. Terwijl in het verleden het overgrote deel van het telewerk mogelijk was gedurende een paar dagen per maand of zelfs één dag per week, hebben veel bedrijven (waaronder de Europese en internationale instellingen) de afgelopen maanden aangekondigd dat zij voornemens zijn structurele telewerkregelingen te handhaven tot 40-60% van de werktijd, d.w.z. 2-3 dagen per week voor een voltijdse baan[30].

KANSEN EN RISICO'S VAN TELEWERK

Telewerk wordt door een groot deel van de werknemers op gejuich onthaald omdat hierdoor de verplaatsingstijd sterk wordt verminderd en een betere afstemming gezinsleven/werk mogelijk is[31]. Maar een belangrijke voorwaarde voor de positieve impact hangt ervan af of telewerk gekozen is en deeltijds wordt uitgeoefend. Bovendien moet het opkomende massale telewerk beter worden omkaderd en zelfs gereguleerd, aangezien het een reeks potentiële gevaren en ongelijkheden inhoudt.

28. C. DAUBRESSE en B. LAINE, op. cit.

29. Statbel, Thuiswerk breekt door bij nieuwe beroepsgroepen, april 2021

30. Statbel, Thuiswerk breekt door bij nieuwe beroepsgroepen ,, april 2021

31. Eurofound, Living, working and COVID-19, COVID-19 series, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020: "The experience of working from home during the COVID crisis appears to have been a positive one for the majority of employees who did so. (…) respondents in July indicated satisfaction in particular with the quality of their work (77%), somewhat less with the amount of work performed (69%) with 70% 'overall [...] satisfied with the experience of working from home'. (…) Overall, 78% of employees (…) indicated a preference for working from home at least occasionally if there were no COVID-19 restrictions. The main teleworking preference cited was several times a week (32%) with only 13% indicating that they would like to telework daily."; J. Azar, Meer dan 80% van de Belgen wil na de crisis enkele dagen per week kunnen telewerken, VRT Nieuws, 3 juin 2021

Bronschema: B. WAYENS et al., "Analyse en impact van telewerk in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest", DULBEA - IGEAT - IBSA, p. 19 **pagina 28**

- VERHOOGDE ONGELIJKHEID TUSSEN DE WERKNEMERS[32]

De toegang tot telewerk is ongelijk. Dit wordt heel duidelijk wanneer we kijken naar het **opleidingsniveau**.

Percentage werknemers dat soms of gewoonlijk thuis werkt, per opleidingsniveau

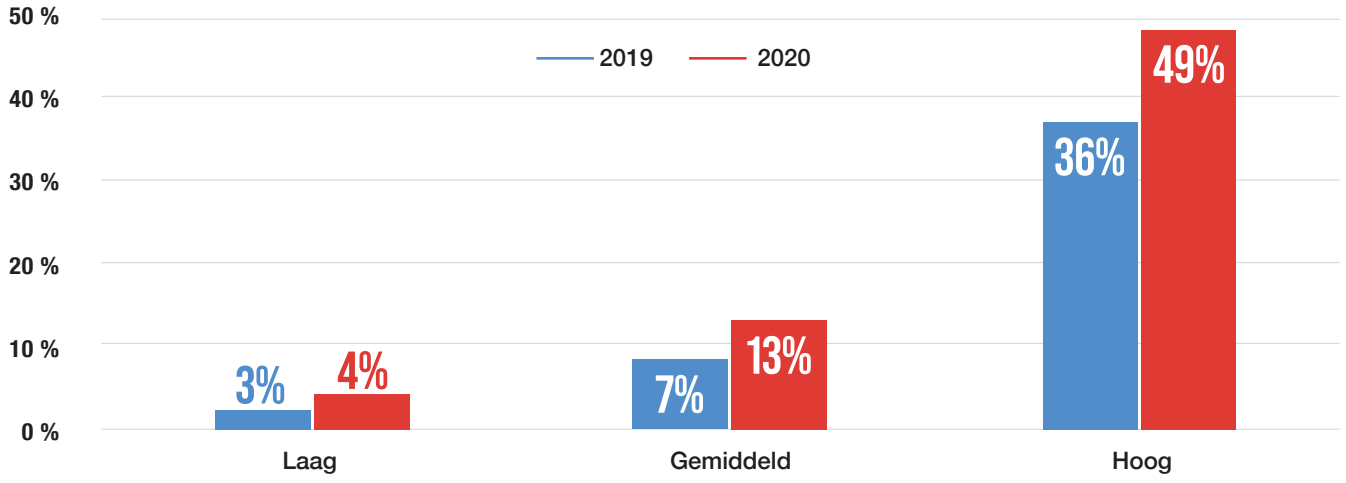

De toegang tot telewerk is ongelijk naargelang de sectoren (zie hoger).

De toegang tot telewerk is ongelijk **in functie van het geslacht**: in 2020 telewerkte 27% van de mannen tegen 31% van de vrouwen in 2020 in België.

De ongelijke toegang tot telewerk vergroot nog het verschil tussen de verschillende werknemerscategorieën. Wie niet kan telewerken, geniet niet van de voordelen ervan (reisweg, werk-privébalans) maar wordt ook sterker geconfronteerd met werk- en loonomstandigheden die reeds moeilijk zijn (cf. hierboven gezondheidszorg, horeca,…).

- ARBEIDSVOORWAARDEN EN KOOPKRACHT

Ondanks het succes bij de werknemers roept het telewerk vragen op over het welzijn op het werk. Werknemers kunnen inderdaad nadelige gevolgen ondervinden van intensiever telewerken: gevoel van isolement, intensievere hiërarchische controle, houdings- en ergonomische problemen, onaangepaste woning, vervaging van de grenzen van de arbeidstijd, communicatieproblemen met collega's of de hiërarchie, problemen bij de integratie van nieuwe medewerkers, enz.).

Hoewel telewerk in principe geen rechtstreekse impact heeft op de verloning, zijn er wel gevolgen op de koopkracht van de werknemers. Vandaag legt de reglementering aan de werknemers op om de kosten te vergoeden van het materiaal en de internetverbinding in geval van structureel telewerk. Maar niet alle andere kosten worden vergoed, zoals meubilair en energie[33]. Volgens een studie van het sociaal secretariaat Securex ontvangen slechts 6 op de 100 werknemers een telewerkvergoeding[34].

Gezien de aanzienlijke stijging van de energie- en vastgoedkosten is het gemakkelijk te begrijpen waarom veel werkgevers telewerken steeds aantrekkelijker vinden, in de eerste plaats voor de bedrijven die besluiten het aantal fysieke werkplekken en kantoorruimte aanzienlijk te verminderen.

32. Statbel, Thuiswerk breekt door bij nieuwe beroepsgroepen, 1 april 2021.

33. De werknemers mogen maar zijn niet verplicht een zogenaamde ‚forfaitaire kantoorvergoeding' toekennen van een maandelijks maximumbedrag van 129,48 € bij structureel en regelmatig thuiswerk.

34. Belga, Amper 6 procent bedienden krijgt vergoeding, 4 oktober 2021

Bronschema : STATBEL, Thuiswerk breekt door bij nieuwe beroepsgroepen , 1 april 2021

- TELEWERK EN DE STAD

Telewerk gaat leiden tot een daling van de kantooroppervlakte. Volgens een recente studie[35] zal deze impact verregaander zijn:

- in grote bedrijven (daling van 10 % van de oppervlakte per werknemer in de grote bedrijven tegen 4 % in de kleine);
- in de bank- en verzekeringssector (- 13 %), de ondersteunende diensten (-18 %), informatie en communicatie (-18 %);
- in het Brussels gewest (- 22 % tegen - 6 % in Vlaanderen en - 4 % in Wallonië) door de economische structuur van Brussel.

De verhouding 'aantal werkposten/werknemers' gaat in ieder geval gevoelig dalen. De overheid gaat dus op korte termijn moeten denken aan de reconversie van deze ruimten die leeg komen te staan maar moet ook en vooral denken aan een betere mix van de wijken. Deze reconversie kan een kans vormen voor de creatie van toegankelijke woningen voor de Brusselaars (meer specifiek voor het verhogen van het aantal sociale woningen) en voor het verhogen van de collectieve voorzieningen in het Gewest.

- IMPACT OP DE WERKGELEGENHEID IN BRUSSEL

Hoewel de structurele impact moeilijk in te schatten is (zie boven) heeft het telewerk al en zal het hebben een zware impact op de lokale economie, de buurttewerkstelling en -diensten.

Nu al merken we een sterke weerslag van het telewerk op de Brusselse horeca (sommige restaurants doen geen middagdienst meer) en handel. Dit is het direct gevolg van een lager bezoekersaantal in sommige instellingen en wijken; sommige waren zo goed als leeg in periodes van verplicht telewerk. Wat is het gevolg op lange termijn van toegenomen structureel telewerk?

Dit fenomeen betreft eveneens ook, ook al is het minder zichtbaar, het personeel in kantines, schoonmaak, onderhoud, bewaking die getroffen gaan worden door de aangekondigde vermindering van de kantooroppervlakte.

Helaas bestaan er momenteel geen specifieke gegevens voor deze onrechtstreekse impact. Gezien de karakteristieken van deze onrechtstreeks getroffen tewerkstelling (kortgeschoold) valt het inderdaad te vrezen dat dit voornamelijk de Brusselse werknemers gaat treffen.

- TELEWERK EN MOBILITEIT

Telewerk wordt soms gezien als een minstens gedeeltelijke oplossing voor mobiliteitsproblemen, en in het geval van Brussel, voor de verkeersopstoppingen. Maar dit is een **te optimistische visie van de impact van het telewerk op de mobiliteit.**

Volgens het Planbureau kan telewerk een potentiële daling van 6% van het woon-werkverkeer op nationale schaal in 2040 met zich meebrengen, en zelfs 23% in het Brussels Gewest, rekening houdend met de concentratie aan 'telewerkbare' banen[36]. Maar deze daling van de verplaatsingen kan gecompenseerd worden door een stijging van de verplaatsingen rond de woning net door de verhoging van de vrije tijd die telewerk met zich meebrengt. De verplaatsingen naar "cowerkplekken', dikwijls gesitueerd in de rand waar weinig openbaar vervoer is, riskeert ook een verhoging van het autogebruik te veroorzaken.

Tot slot betreft de daling van het aantal verplaatsingen meer de gebruikers van het openbaar vervoer (- 12 %) dan de werknemers die hun persoonlijk voertuigen gebruiken (- 2,3 %)[37].

- IMPACT OP DE OPENBARE FINANCIËN

De gewestelijke en gemeentelijke overheidsfinanciën zijn in belangrijke mate afhankelijk van de fiscaliteit op activiteiten die door telewerken zullen afnemen, zoals kantooractiviteiten.

Het is dus ook de overheid die moet anticiperen op de mogelijke daling van de overheidsinkomsten en de nodige maatregelen moet treffen om deze te compenseren zonder de kosten volledig op de Brusselaars af te wentelen.

35. B. WAYENS et al., "Analyse en impact van telewerk in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest", DULBEA - IGEAT – IBSA, p. 37
36. B. WAYENS et al., op. cit., p. 43
37. B. WAYENS et al., op. cit., p. 44

MAAR OOK...

Door toe te staan dat het werk wordt uitgevoerd zonder fysieke aanwezigheid in de bedrijfsruimte, **verhoogt telewerk het risico op delokalisatie, die intergewestelijk of zelfs internationaal kan zijn.** De werknemers van de Brusselse arbeidsmarktregio kunnen in concurrentie komen met de werknemers van de andere arbeidsregio's, en de Belgische werknemers met die van de hele wereld.

Door gemakkelijker de taken te delegeren zonder direct contact **vergroot telewerk ook het risico dat er gemakkelijker een beroep wordt gedaan op zelfstandig werk per taak.**

Door de isolering van de werknemers thuis tot slot, vormt telewerk een hindernis voor de communicatie en de mobilisatie van de werknemers wat de collectieve verdediging van de werknemersbelangen in een kwetsbare positie stelt.

« NIET ALLEN GINGEN DOOD MAAR GETROFFEN WAS IEDEREEN »[38]

Zoals we bovenstaand hebben gezien werden de verschillende werknemerscategorieën op zeer uiteenlopende wijze getroffen door de gezondheidscrisis, met als gevolg de toename van de inkomens- en welvaartongelijkheid.

« NAARMATE ZE MACHTIG OF ELLENDIG ZIJN »[39]

De hogergeschoolde en beter betaalde werknemers waren beter beschermd tegen de socio-economische gevolgen van de crisis. Ze werden vaker in telewerk gezet en beschikten vaker over voldoende spaargeld. Ze zijn vaker eigenaar van hun woning (77 % tegen 48 % voor het laagste inkomenskwartiel) en kopen vaker een wagen met consumentenkrediet. Ze profiteerden dan ook meer van de opschorting van de maandelijkse hypotheek- en consumentenkredieten.

De **meer kwetsbare werknemers** oefenen daarentegen veelal jobs uit die niet in telewerk kunnen worden uitgevoerd en liepen **door de tijdelijke werkloosheid meer kans op inkomensverlies.** Ze beschikken slechts zelden over voldoende spaargeld. Aangezien ze voor het merendeel huurder zijn (52% voor het laagste inkomenskwartiel) hebben ze minder voordeel gehad bij het betalingsuitstel van de hypothecaire kredieten, terwijl ze een groter deel van hun inkomen besteden aan huisvesting (29 % voor het laagste inkomenskwartiel tegen 22 % voor het hoogste).

Ze hebben bovendien **minder terugbetalingen van consumentenkrediet maar meer afbetalingsplannen voor onbetaalde facturen**, die niet in aanmerking kwamen voor de opschorting. Het is dus niet meer dan juist dat de organisaties voor armoedebestrijding waarschuwden door de verhoging van de schuldenproblematiek.

ZEKER IN HET BRUSSELS GEWEST

In het kielzog van de gezondheidscrisis was de toename van de ongelijkheid en armoede sterk voelbaar zeker in het Brussels gewest, terwijl de armoede en de ongelijkheid er al sterk uitgesproken waren voor de crisis (zie onderstaand, deel II).

Sommige van de door de **sluitingsmaatregelen sterkst getroffen sectoren vertegenwoordigen een groot aandeel van de werkgelegenheid** en stellen heel wat Brusselse inwoners te werk. Terwijl gemiddeld 50% van de beschikbare werkposten in Brussel ingenomen worden door werknemers die in Brussel wonen, bedraagt dit aandeel 70% in de horeca en de bouw, en meer dan 60% in de handel en de administratieve en ondersteunende diensten.

Maar het is eveneens in het Brussels Gewest dat **het grootste aandeel telewerkers** te vinden is, die integraal hun inkomen hebben behouden.

We kunnen er redelijk van uitgaan dat de toename van de ongelijkheid en armoede het sterkst in het Brussels Gewest gevoeld werd, terwijl het Gewest zich al voor de gezondheidscrisis onderscheidde door een hoger gezondheids- en armoederisico.

De gezondheidscrisis heeft de sociale nood dus verergerd.

38. Jean de La Fontaine, «De pestzieke dieren»

39. Idem

38%

VAN DE BEVOLKING, ZIJNDE 463.000 BRUSSELAARS, LIEP EEN RISICO OP ARMOEDE OF SOCIALE UITSLUITING IN 2019

DEEL 2: TOENAME VAN DE PRECARITEIT EN SOCIALE NOOD

Het inkomensverlies in Brussel ten gevolge van de gezondheidscrisis heeft geleid tot een bijzonder hoge stijging van armoede en ongelijkheid.

Ondanks het feit dat de gemiddelde geproduceerde rijkdom per inwoner een van de hoogste van Europa is, vertoont Brussel bijzonder zorgwekkende risico-indicatoren voor armoede zonder duidelijk uitzicht op verbetering.

De volgende factoren dragen bij aan deze kritieke situatie: het tekort aan werkgelegenheid voor Brusselaars, bescheiden inkomens, een grote stijging van de huisvestingsprijs en, recenter, de stijging van de energieprijzen. Het deel van de vaste lasten (huisvesting, energie, enz.) stijgt aanzienlijk, waardoor het werkelijk beschikbaar inkomen krimpt. Evenwel onontbeerlijke uitgaven (gezondheidszorg, connectiviteit…) worden door steeds meer Brusselse huishoudens beperkt of uitgesteld.

EEN HOOG ARMOEDERISICO ONDANKS EEN HOGE WELVAART

Armoede wordt aan de hand van verschillende indicatoren gemeten, waaronder het **“percentage van armoederisico en sociale uitsluiting”**, hetgeen overeenkomt met het aandeel van de bevolking dat hetzij met een inkomen onder de armoedegrens leeft (gelijkgesteld aan 60 % van het nationaal gemiddelde inkomen), ofwel in omstandigheden van “ernstige materiële deprivatie”[40] leeft, hetzij in een huishouden leeft met een zeer lage arbeidsintensiteit[41]. In België wordt de armoedegrens van 60 % van het gemiddelde inkomen als volgt vastgesteld:

Armoedegrens van 60 % van het gemiddelde inkomen - België

	2019	2020
Alleenstaande persoon	1.230 €	1.284 €
Koppel met twee kinderen	2.584 €	2.696 €

Het voor het Brussels gewest berekende armoederisicopercentage en sociale uitsluiting blijft hoger dan dat we waarnemen in buurlanden en andere gewesten van het land.

40. Het percentage van ernstige materiële deprivatie stemt overeen met het gedwongen onvermogen om in de kosten te voorzien met betrekking tot ten minste vier van de voornoemde onderdelen. De indicator meet het deel van de bevolking dat niet in staat is de kosten te dekken van ten minste drie van de negen volgende onderdelen: de betaling van de huur, een hypothecaire lening of de water-/gas-/elektriciteitsfactuur; verwarmingskosten van de woning; onvoorziene uitgaven; regelmatige consumptie van vlees of een andere bron van eiwitten; vakantie; kleurentelevisie; koelkast; voertuig; telefoon.

41. De indicator personen die in huishoudens leven met een zeer lage werkintensiteit stemt overeen met het aantal personen dat in een huishouden leeft waarvan de leden in de werkende leeftijd minder dan 20% van hun potentieel gedurende de laatste 12 maanden hebben

Bronschema : Eurostat

Risico op armoede en sociale uitsluiting – 2019

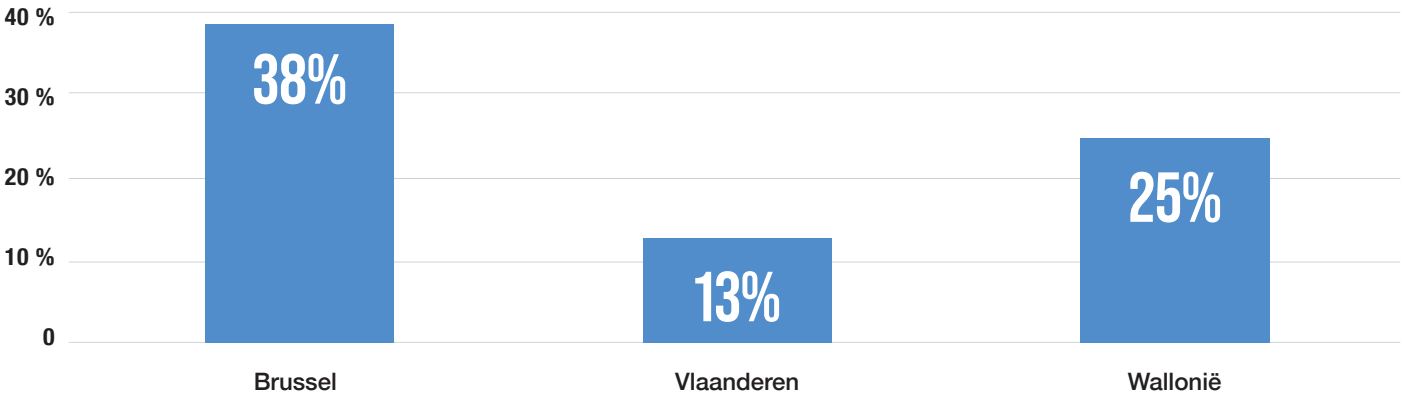

38 % van de Brusselaars, hetzij 463.000 van de 1.220.000 inwoners van het Gewest, leeft in een situatie van armoederisico en sociale uitsluiting. Bij het vaststellen van het armoederisicopercentage en sociale uitsluiting worden bepaalde, zeer kwetsbare bevolkingsgroepen die niet in de statistieken voorkomen, buiten beschouwing gelaten, zoals daklozen en personen zonder papieren; hierdoor wordt dit percentage algemeen **onderschat beschouwd**[42]. Het armoedecijfer is zeer hoog ten opzichte van de andere Europese regio's. Brussel staat op de **23e plaats van de 289** in het klassement van Europese regio's met **het hoogste armoederisicopercentage en sociale uitsluiting.** Toch is Brussel een van de regio's die op Europese schaal de meeste rijkdom produceren: het **bruto nationaal product (bnp) per inwoner bezette in 2019 de 4e plaats** onder Europese regio's, naast de meest welvarende landen in het noordwesten van de Europese Unie, zoals Luxemburg, regio's in Ierland, Scandinavische hoofdsteden of Hamburg in Duitsland.

Bepaalde waarnemers spreken derhalve over de **Brusselse paradox**[43], die met name zichtbaar wordt wanneer we het armoedepercentage in verband brengen met de welvaart, zoals door het bnp per inwoner wordt samengevat.

Risico op armoede en sociale uitsluiting in functie van het welvaartniveau, per Europese regio

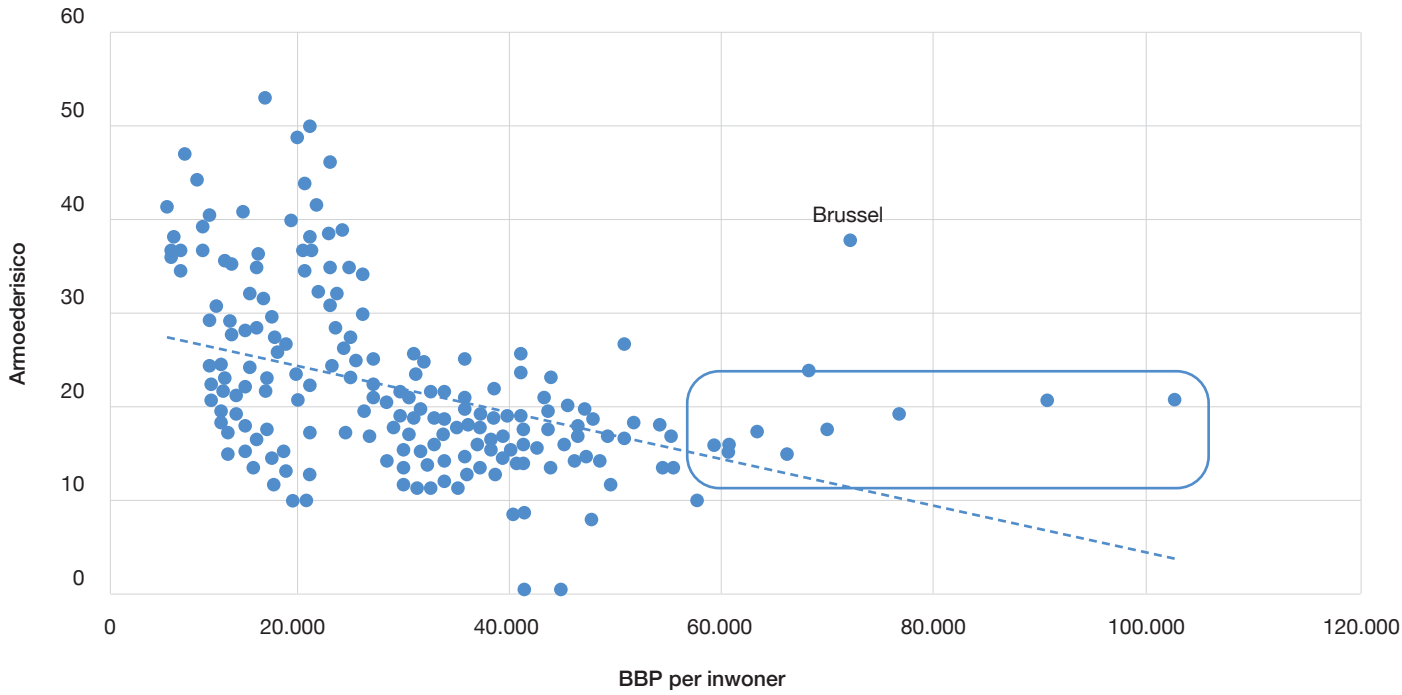

42. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, Welzijnsbarometer 2020, p. 8 en 25

43. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, Welzijnsbarometer 2020, p. 24

Brondiagrammen: *- Bron : Enquête SILC (Survey on Income and Living Conditions – Enquête sur le revenus et les conditions de vie)*

- SILC voor het armoederisico en sociale uitsluiting; Eurostat voor het Bruto binnenlands product (BBP) tegen actuele marktprijzen per regio NUTS2 en Gemiddelde jaarlijkse bevolking gebruikt voor BBP-gegevensberekening voor het BBP/bewoner, INSEE voor het BBP/bewoner voor de Franse departementen

Het Brussels gewest vertoont derhalve een tegengestelde trend aan die van op Europees niveau: hoe meer het BBP stijgt, hoe minder hoog het armoedecijfer is. Brussel staat in het rechtergedeelte van de grafiek, bij de gewesten met een hoog BBP/inwoner, maar vertoont een armoedecijfer dat identiek is aan dat van de armste gewesten in het linkergedeelte van de grafiek.

Het armoedecijfer in Brussel is dus niet **het gevolg** van een zieltogende economie, maar van klaarblijkelijk **falende mechanismes van verdeling en herverdeling** van de geproduceerde welvaart.

Andere traditionele armoede-indicatoren zijn al net zo stuitend. Bijna **een op de twee Brusselse kinderen** leeft in een huishouden met een inkomen onder de armoedegrens, en meer dan een op de vier kinderen leeft in een huishouden met een **zeer lage arbeidsintensiteit[44].** Dit door het armoederisicopercentage gemeten armoedecijfer lijkt **duurzaam verankerd**: het varieert nauwelijks op lange termijn.

WERKGELEGENHEID EN INKOMENS VOOR DE CRISIS

Een kwalitatieve, permanente en voltijdse baan, waar een reeks r**echten en een geïndexeerd loon** aan is verbonden waarover vrij kan worden onderhandeld binnen een **collectief kader,** blijft de **beste bescherming tegen armoede.** Een kwalitatieve baan is tegelijk een belangrijke factor voor maatschappelijke integratie en de waardigheid van personen.

Reeds voor de gezondheidscrisis, en ondanks geruststellende uitspraken hier en daar, **blijft de situatie inzake werkgelegenheid echter bijzonder verontrustend voor grote delen van de Brusselse bevolking,** zonder uitzicht op verbetering van de arbeidsmarkt.

HET WERKLOOSHEIDS-PERCENTAGE VOOR JONGEREN VAN 15 TOT 24 JAAR BEDROEG IN 2019

29%

INDICATOREN VAN DE WERKGELEGENHEID IN BRUSSEL ALTIJD MINDER GOED DAN ELDERS

De **indicatoren van de werkgelegenheid** zijn **in Brussel** structureel **minder goed** dan elders. In 2019:

- is de **arbeidsparticipatie van vrouwen tussen 25 en 49 jaar** – d.w.z. het aantal vrouwen dat actief deelneemt aan de arbeidsmarkt en een baan heeft of actief een baan zoekt – **in Brussel 71 %**, ten opzichte van 86 % in Vlaanderen en 78 % in Wallonië[45]. Binnen dezelfde leeftijdsgroep is het **werkloosheidspercentage onder vrouwen 13 %** ten opzichte van 3 % in Vlaanderen en 6 % in Wallonië. Voor mannen bedraagt dit percentage 11 % ten opzichte van 3 % in Vlaanderen en 8 % in Wallonië;
- is het werkloosheidspercentage onder jongeren tussen **15 en 24 jaar in Brussel 29 %**, in Vlaanderen 10 % en in Wallonië 22 %.

Deze cijfers vormen bovendien gewestelijke gemiddelden. **In werkelijkheid is de werkloosheid geconcentreerd in de achtergestelde wijken van de hoofdstad,** waar de indicatoren van de arbeidsmarkt nog veel verontrustender zijn[46]. De werkloosheid is ook groter onder **jongeren, vrouwen, kortgeschoolden en personen van buitenlandse afkomst.** Deze vaststellingen en de vaststellingen die hieronder volgen, contrasteren met de officiële berichtgeving, die op een dalende werkloosheidsgraad wijst sedert 2015 tot aan de gezondheidscrisis, in het bijzonder onder jongeren.

44. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, Welzijnsbarometer 2020, p. 25

45. Enquête naar de beroepsbevolking en eigen berekeningen ABVV Brussel

46. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, Welzijnsbarometer 2020, p. 65-66.

HET PERCENTAGE ONDERTEWERKSTELLING BLIJFT HOOG

In 2019 was het gemiddelde werkloosheidspercentage in Brussel 13 %.

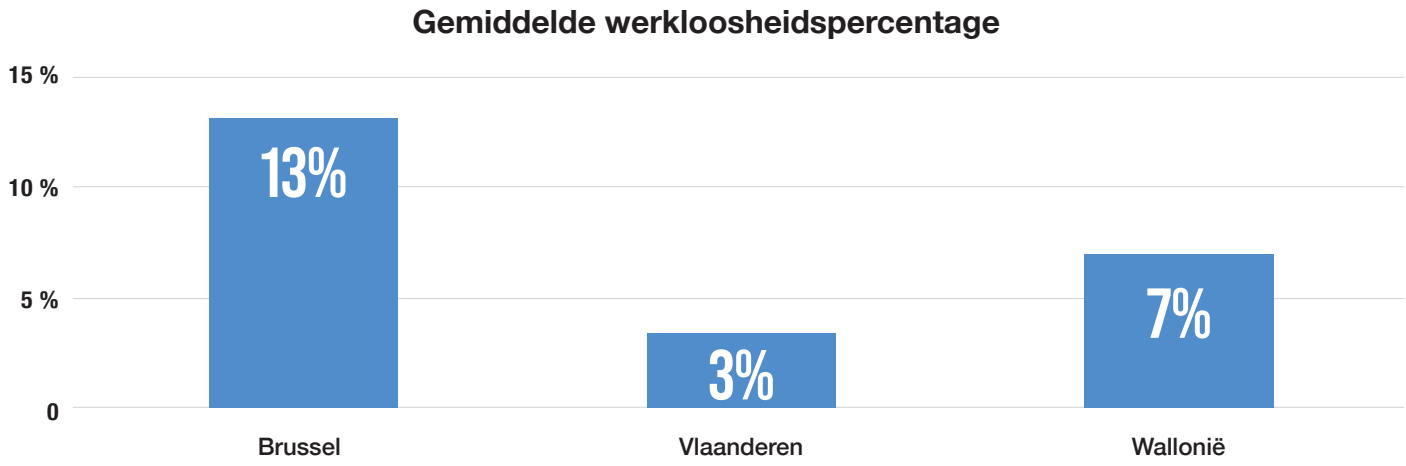

Maar het werkloosheidspercentage is slechts een zeer gedeeltelijke graadmeter van onvrijwillige werkloosheid.

Om in economische onderzoeken officieel te worden geklasseerd als werkzoekende, moet men namelijk

- niet alleen zonder werk zijn,
- maar ook onmiddellijk beschikbaar zijn op de arbeidsmarkt,
- en actief werk zoeken.

Indien aan deze drie criteria wordt voldaan, wordt men "werkloze in de betekenis van het Internationaal Arbeidsbureau", of "werkloze IAB" genoemd. Als aan een van deze voorwaarden niet wordt voldaan, worden de desbetreffende personen zonder werk bestempeld als inactief, hetgeen een even zo grote vermindering van het officiële werkloosheidscijfer inhoudt.

Omgekeerd worden tot het percentage ondertewerkstelling of "werkloosheidskring" meegerekend:

niet alleen de werklozen IAB,

maar ook personen zonder werk die hetzij niet onmiddellijk beschikbaar zijn om te werken, hetzij niet actief werk zoeken,

alsook werknemers die reeds deeltijds werken maar meer zouden willen werken zonder dat dat mogelijk is.

Het "ondertewerkstellingspercentage" vormt derhalve een meer volledige en relevante maatstaf voor onvrijwillige werkloosheid.

In 2019 bedroeg dit ondertewerkstellingscijfer **21 %** in het **Brussels gewest** (ver boven de 13 % officiële werkloosheid):

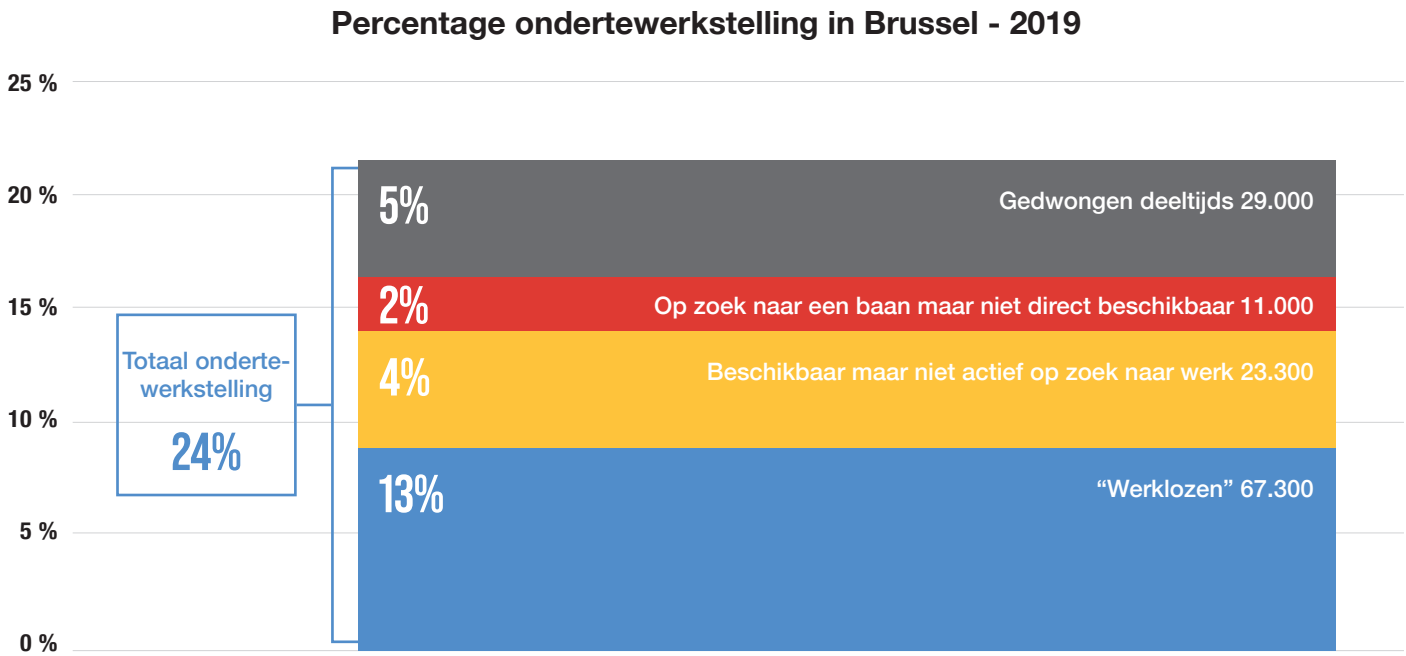

Het ligt aanzienlijk hoger dan in de andere gewesten van het land.

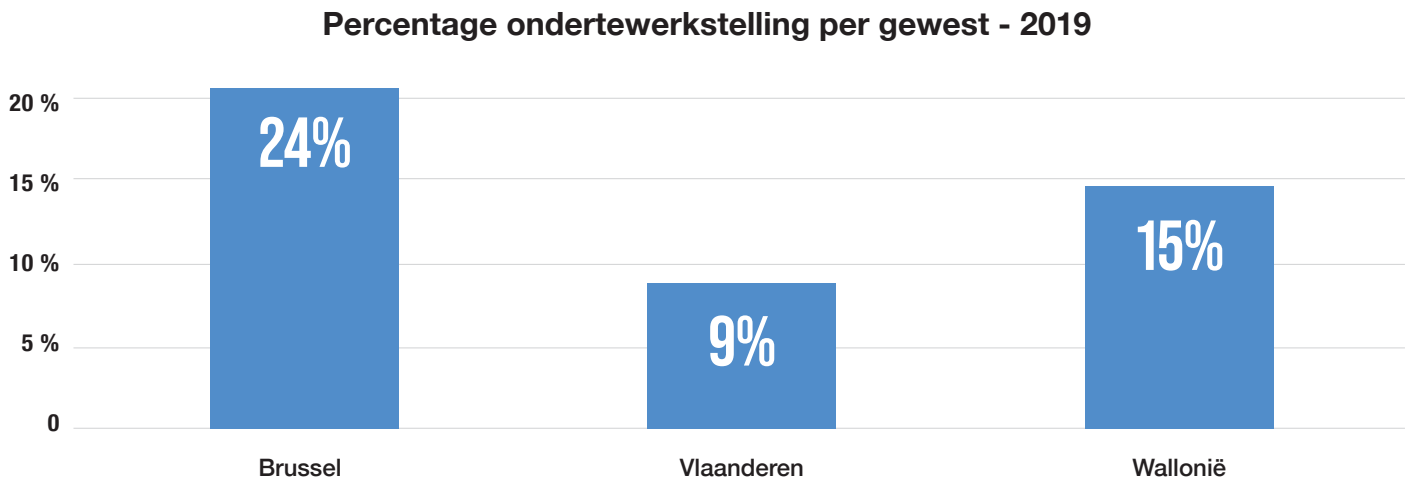

DE WERKLOOSHEID NEEMT AF IN BRUSSEL... ONDER INVLOED VAN DE DEMOGRAFIE EN ARBEIDSONGESCHIKTHEID

Volgens de officiële berichtgeving zou de werkloosheid in Brussel sedert 2015 zijn gedaald.

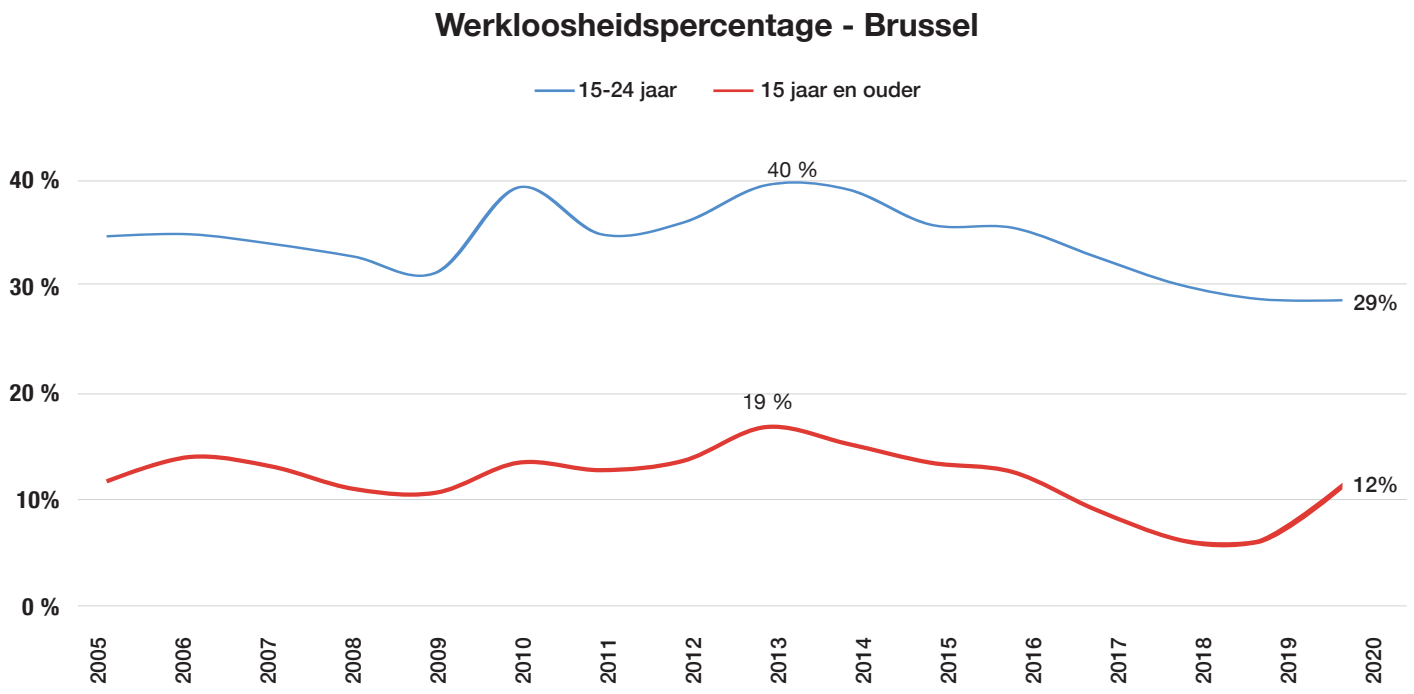

Een daling van de werkloosheid betekent derhalve niet noodzakelijkerwijze een verbetering van de arbeidsmarkt. Als de werkloosheid daalt, kan daar niet uit worden afgeleid dat personen zonder werk een baan hebben gevonden.

Onder de inwoners van Brussel van 25 tot 54 jaar daalde het aantal werklozen tussen 2009 en 2019 met 10.000 eenheden, van 59.000 naar 49.000, hetzij een afname van 16%[47]. Toch **blijft het aantal Brusselaars dat enerzijds werkt of anderzijds zonder werk zit** in dezelfde leeftijdscategorie **in de loop der tijd algemeen identiek,** of ze nu geklasseerd staan als “werkloos” of “inactief”.

47. Door te focussen op de groep 25-54 jaar, wordt de groep jongeren uitgesloten waarvan de werkgelegenheid neerwaarts wordt vertekend door de uitbreiding van de schoolloopbaan, en opwaarts wordt vertekend door studentenjobs. Ook wordt de groep 55-64-jarigen uitgesloten waarvan de werkgelegenheid neerwaarts wordt vertekend door arbeidsongeschiktheid, en opwaarts wordt vertekend door de dalende pensioenleeftijd. De tewerkstellingscijfers van de groep van 25-54 jaar (of 25-49 jaar, al naargelang de beschikbare gegevens) variëren meer in functie van de economische conjunctuur, vooral in de privésector. Zie hieronder, hoofdstuk “Loontrekkende tewerkstelling: een vooruitgang die jongeren niet ten goede komt”.

Bronschema : Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Brusselse bevolking naargelang arbeidsstatuut - 25-54 jaar

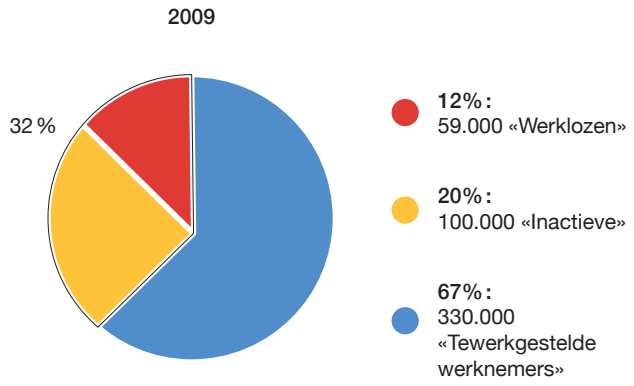

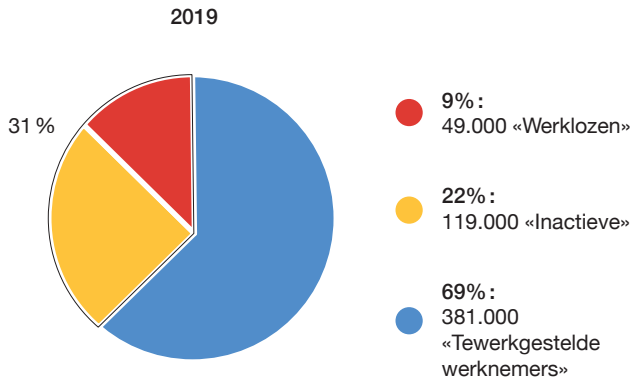

De daling van het aantal "werklozen" werd gecompenseerd met een stijging van 26.000 "inactieve" Brusselaars (van 100.000 tot 126.000), met name ten gevolge van een stijgend aantal arbeidsongeschikten.

De daling van het werkloosheidscijfer kan ook worden toegeschreven aan de **tragere demografische groei in Brussel.** Vanaf 2015 groeide de bevolkingsgroep van 25-54-jarigen met 4.000 individuen per jaar, in plaats van met 8.000. Op de Brusselse arbeidsmarkt stroomden in deze periode dus twee maal minder nieuwe personen van deze leeftijdscategorie in. In deze omstandigheden daalt het aantal werklozen, zelfs als er niet meer banen worden gecreëerd.

De daling van de werkloosheid betekent niet noodzakelijkerwijze dat er meer banen werden gecreëerd, noch dat meer werkloze Brusselaars werk hebben gevonden.

EEN FORSE STIJGING VAN HET AANTAL ZELFSTANDIGEN

Zelfs al neemt de werkgelegenheid in Brussel algemeen toe voor alle leeftijden en alle statuten (van 616.000 banen in 2009 naar 702.000 (+ 86.000 banen; + 14 %[48]), **een kwart van deze groei** (21.500 banen) **is toe te schrijven aan zelfstandige ondernemingen**, hoewel ze slechts iets meer dan 12 % van de totale werkgelegenheid (87.000 van 702.000 banen) uitmaken. In de bevolkingsgroep van jonger dan 50 jaar beslaan zelfstandige ondernemingen zelfs 45 % van de nieuwe door Brusselaars bezette banen (16.000 van 35.000 banen). **Zelfstandig ondernemerschap groeit dus veel sneller dan loontrekkende tewerkstelling:**

Evolutie van de loon- en zelfstandigenarbeid volgens leeftijd – Brussels gewest – 2009/2019

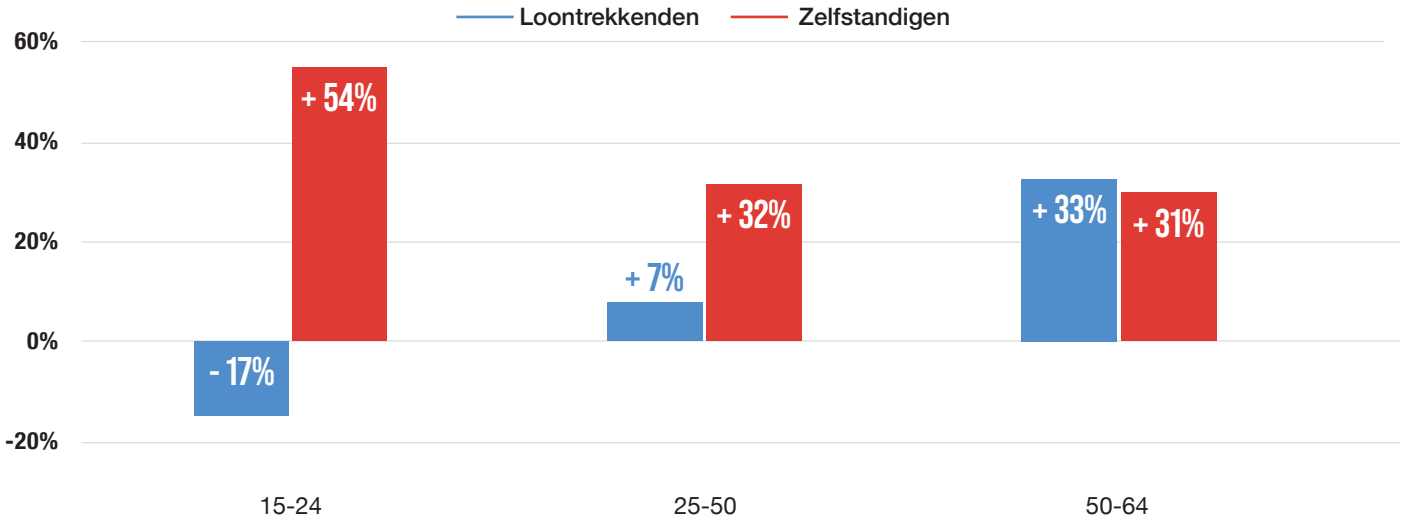

48. Volgens de gegevens van de RSZ voor loontrekkenden en de RSVZ voor zelfstandigen.

Brondiagrammen : - Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

- RSZ, gedetailleerde kwartaalgegevens, Aantal werknemers per werkplek ; RSVZ, aantal zelfstandigen in hoofdberoep

Dit zou geen vragen opwerpen indien het echte zelfstandige banen zou betreffen, die werknemers een echte economische en organisatorische onafhankelijkheid zou bieden. Maar sommige van deze officiële “zelfstandigen” werken in werkelijkheid ten dienste van één “enkele klant” van wie zij volledig afhangen in economisch en organisatorisch opzicht (vaststelling van arbeidsuren en arbeidsomstandigheden). Dit is het fenomeen van **“valse zelfstandigen” of “economisch afhankelijke zelfstandigen”**, een vorm van sociale dumping, zelfs een vorm van betalingsfraude van sociale bijdragen, waartoe met name een deel van de werknemers op digitale platforms onder vallen (Deliveroo, Uber…).

Het is onmogelijk het nauwkeurige aantal werknemers vast te stellen dat bij dit fenomeen betrokken is. Wel is het cijfer bekend van het aantal **werknemers dat werkzaam is in het kader van het bijzonder statuut van de wet-De Croo van 2016 betreffende de deeleconomie**, waaronder een deel van de werknemers via platformen. **Hun aantal** is sedert de goedkeuring van deze wet **vertienvoudigd**, veel meer dus dan alle overige beschikbare arbeidsstatuten:

Aantal geregistreerde werknemers in het kader van de wet-De Croo

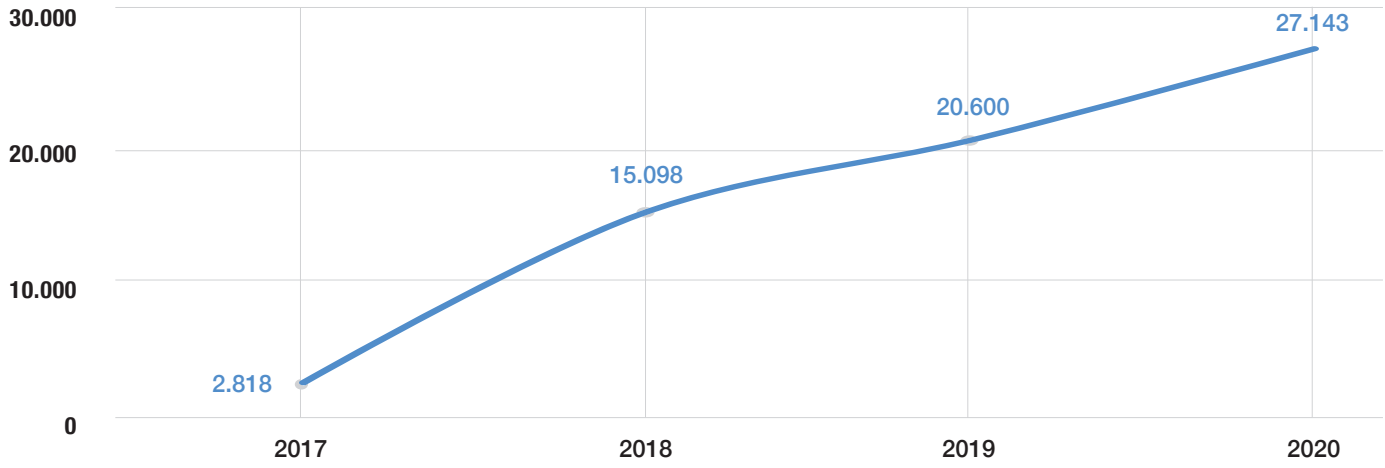

Deze ontwikkeling is te wijten aan de **zeer trage groei van loontrekkende tewerkstelling onder werknemers die in Brussel wonen**: onder de 25-50-jarigen steeg de loonarbeid in de periode 2009/2019 slechts met 0,65 % per jaar, hetzij een toename van nauwelijks 2.500 nieuwe banen per jaar. Gedurende de laatste vijf jaar daalde deze stijging zelfs tot 0,18 %, hetzij 350 nieuw gecreëerde bezoldigde banen in het Brussels gewest, of minder dan één nieuwe baan per dag voor deze leeftijdscategorie.

De groei van deze reële of frauduleuze zelfstandige arbeid is ook de vrucht van het beleid en de communicatie van de overheid die het opzetten van zelfstandige activiteiten en beroepsactiviteiten in het kader van de wet-De Croo aanmoedigen.

De dynamiek van zelfstandige arbeid weerspiegelt ook de discriminatie en het gebrek aan banen van gemiddelde scholing in Brussel.

Tot slot vertoont de zelfstandige arbeid een **grote ongelijkheid tussen mannen en vrouwen.** Hoewel het aantal vrouwelijke loontrekkende werknemers nog altijd sneller groeit, en er op de arbeidsmarkt gestaag een evenwicht ontstaat in de verhouding mannen en vrouwen (hetgeen nog niet een gelijkheid in de arbeidsomstandigheden behelst), **blijft de zelfstandige arbeid massaal mannelijk.** Hoewel zelfstandige tewerkstelling **in Brussel** zowel onder mannen als onder vrouwen toeneemt, **neigt het aandeel van mannen in de zelfstandige tewerkstelling nog te stijgen.**

49. Référence exacte de la loi et bref explicatif

Bronschema : POD Financiën

Verhouding vrouwen en mannen onder de zelfstandigen (hoofdberoep) - Brussel

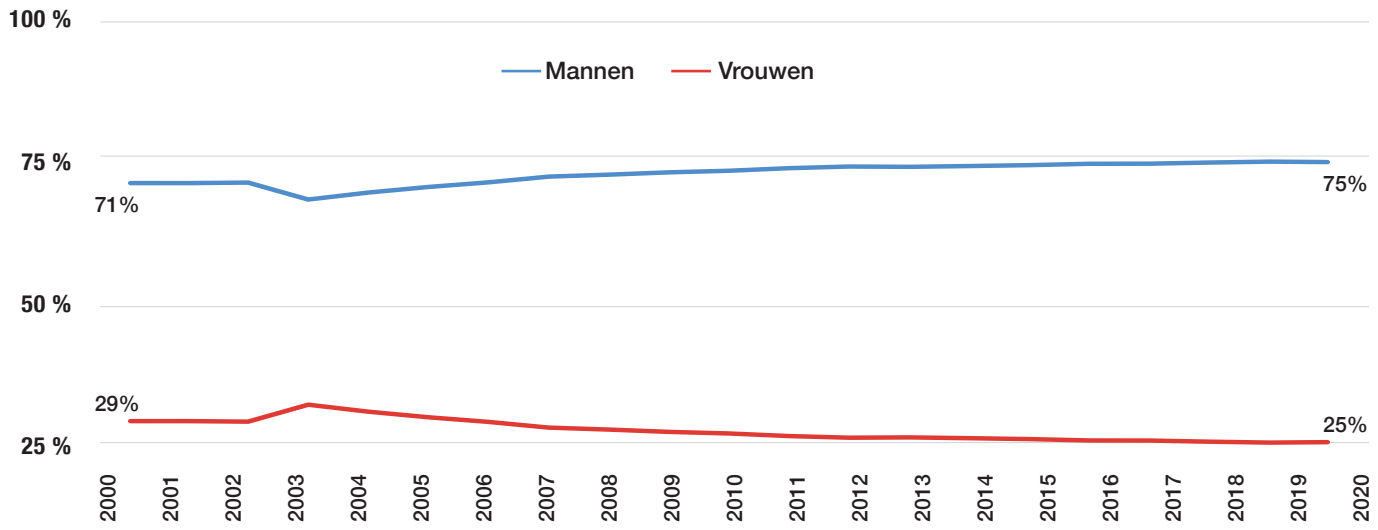

LOONTREKKENDE TEWERKSTELLING: EEN VOORUITGANG DIE JONGEREN NIET TEN GOEDE KOMT

Het aantal loontrekkende werknemers (dus geen zelfstandigen) die in het Brussels gewest werkzaam zijn (in welk gewest zij ook wonen) is het laatste decennium gestegen: in 2009 bedroeg het iets minder dan 554.000, in 2014 bijna 600.000 (+ 8 %) en in 2019 bijna 620.000 (+ 3 %), hetzij iets meer dan 65.000 extra tewerkgestelden in tien jaar.

Bronschema : RSVZ, aantal zelfstandigen in hoofdberoep

Het grootste deel van deze groei betreft echter de oudste leeftijdscategorie van werknemers (ouder dan 50 jaar): in 2009 telden zij 136.000 en in 2019 181.000, hetzij een stijging van 45.000 werknemers in totaal (bijna 6.500 werknemers meer per jaar) of 33 % (2,9 % per jaar). Mits het een werkelijke keuze betreft en geen eindeloopbaanregeling, en mits deze banen geschikt zijn voor deze werknemers, is deze grote stijging een positief signaal met betrekking tot het behoud van tewerkstelling van oudere werknemers.

De concentratie oudere werknemers in deze stijging van loontrekkende tewerkstelling betekent dat slechts 25.000 banen (38 % in totaal) van de 65.000 als bijkomend geregistreerde banen worden bezet door werknemers jonger dan 50 jaar.

Onder loontrekkende werknemers tussen 25 en 49 jaar neemt de loontrekkende tewerkstelling derhalve beduidend minder sterk toe, in het bijzonder tijdens de recentste periode. In 2009 betrof het 378.000 werknemers in het Brussels gewest, in 2014 400.000 (+ 1,1 %) en in 2019 iets meer dan 403.000. De stijging in de laatste periode bedroeg 0,1 % per jaar, wat een stagnatie van de werkgelegenheid inhoudt.

De ontwikkeling van jonge werknemers tussen 15 en 24 jaar is nog verontrustender: die vertoont tussen 2009 en 2019 namelijk **een daling** van 37.000 naar 31.000 (- 16,5%).

Ontwikkeling van het aantal werkenden in het Brussels Gewest naar leeftijd 2009/2014/2019

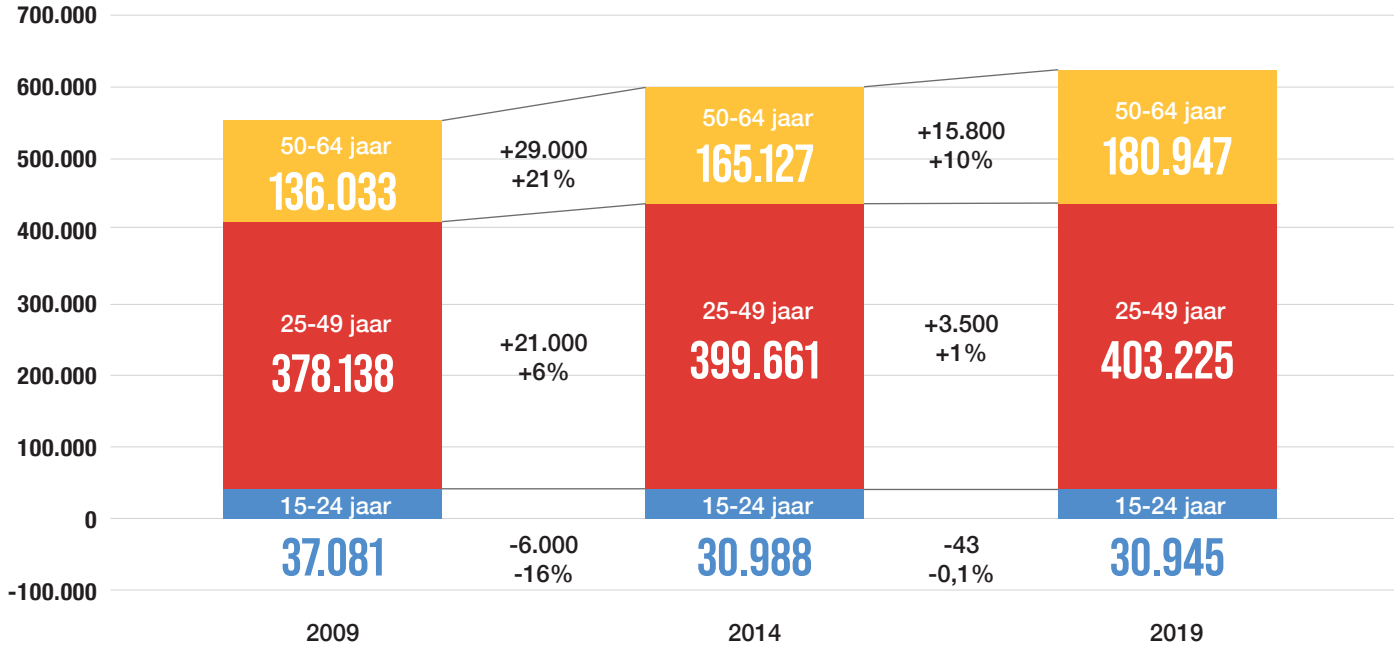

TUSSEN 2009 EN 2019 IS 80% VAN DE NIEUWE BANEN VAN BRUSSELAARS ONDER DE 54 JAAR TIJDELIJKE OF DEELTIJDBANEN

schema : RSZ

TEWERKSTELLING BIJ DE OVERHEID IN BRUSSEL

Met 38 % van de loontrekkende banen die in Brussel bezet worden (237.000 van de 620.000 banen), neemt de overheidssector tussen 2014 en 2019 een belangrijke plaats in de Brusselse tewerkstelling in.

Dit is nog meer het geval met betrekking tot de groei van de werkgelegenheid: **de tewerkstelling bij de overheid alleen al zorgt voor de totaliteit van de nettotoename van de werkgelegenheid** onder werknemers jonger dan 50 jaar, **terwijl de tewerkstelling in de privésector in dezelfde periode daalt.**

Evolutie van de tewerkstelling in de publieke en private sector - 15-50 jaar - 2014/2019

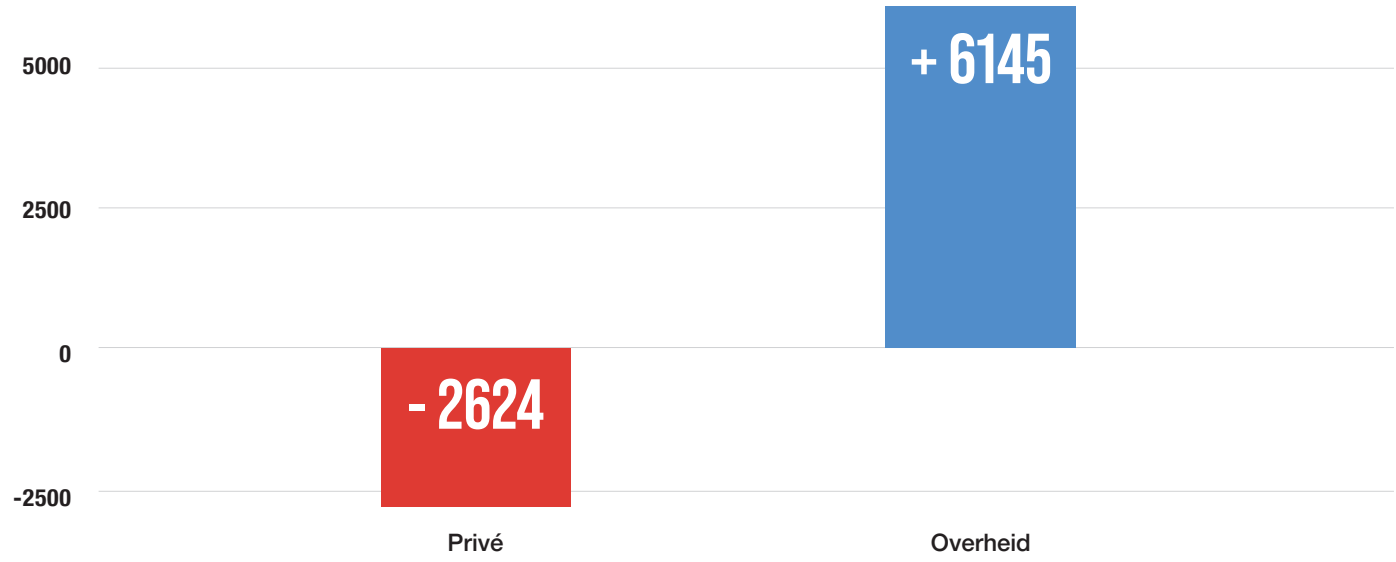

Het zijn de gemeenten, de Gewesten en de Gemeenschappen die deze groei van de overheidstewerkstelling veroorzaken (bijna 14.000 bijkomende banen tussen 2014 en 2019), terwijl de tewerkstelling in de federale instellingen duidelijk daalt (met bijna 8.000 banen).

Evolutie van de tewerkstelling in de publieke en private sector en volgens overheidswerkgever -15-50 jaar - 2014-2019

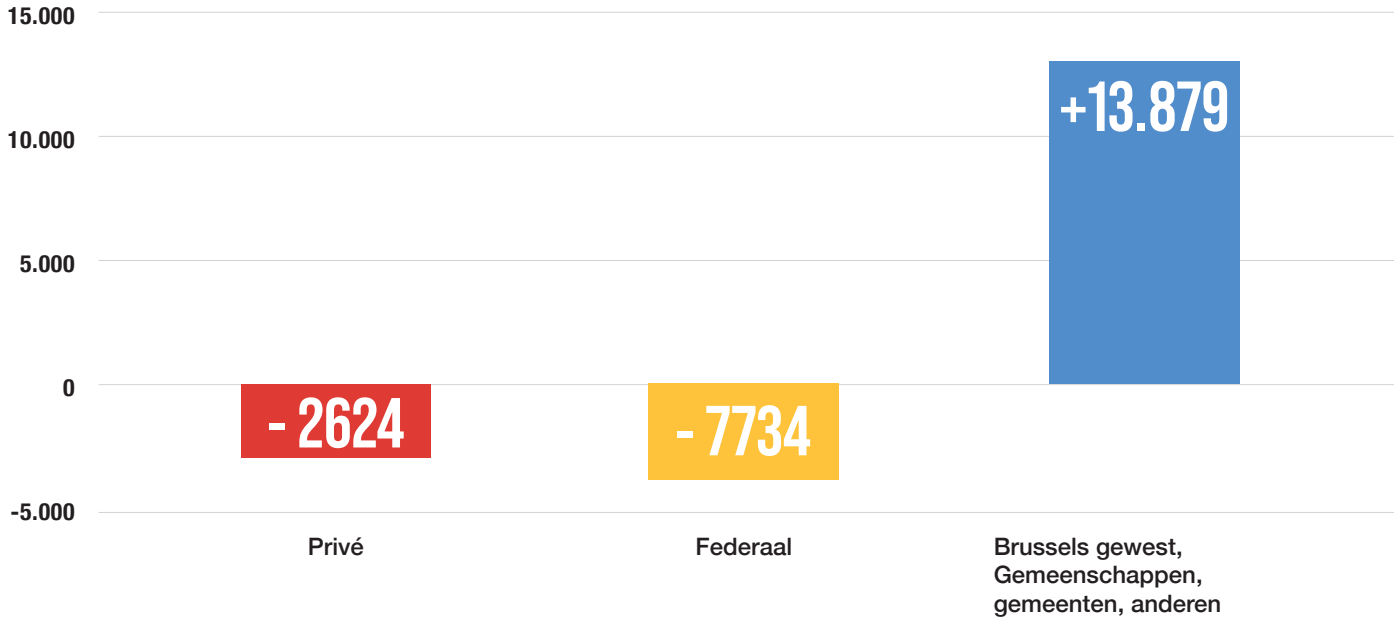

De gemiddelde arbeidsduur blijft in elke sector stabiel, de voltijds equivalenten vertonen een gelijkaardige ontwikkeling van het aantal tewerkgestelde werknemers.

Binnen de gehele overheidssector daalt het aantal tewerkgestelde ambtenaren in het Brussels gewest, en stijgt het aantal contractuelen:

Brondiagrammen : - RSZ, gedetailleerde kwartaalgegevens, Aantal werknemers , 4e trimester

- RSZ, Aantal werknemers , 4e trimester

INFLATIE VAN PRECAIRE BANEN[50]

Gedurende de tien jaren tussen de crisis van 2008 en de gezondheidscrisis is niet alleen de loontrekkende tewerkstelling van werknemers jonger dan 50 jaar nauwelijks gestegen, maar zijn het veeleer de onzekere banen die toenemen, in het bijzonder deeltijdse en tijdelijke banen, hetzij de meest onzekere soort arbeidsovereenkomsten.

Werknemers **jonger dan 54 jaar** die in het Brussels gewest wonen, bezetten vroeger 287.000 banen in het Brussels gewest, en bezetten momenteel 317.000 banen, ofwel een **toename van 30.000 banen in tien jaar** (+ 1 % per jaar).

Maar van deze 30.000 door Brusselse inwoners bezette banen in Brussel, **bestaat slechts 20 % (6.000 van de 30.000) uit voltijdse banen en voor bepaalde duur. De resterende 80 % (24.000 banen) bestaat uit deeltijds banen of tijdelijke banen.**

Nieuwe banen voor Brusselaars van 2009 tot 2019 naargelang graad van onzekerheid - 15-54 jaar

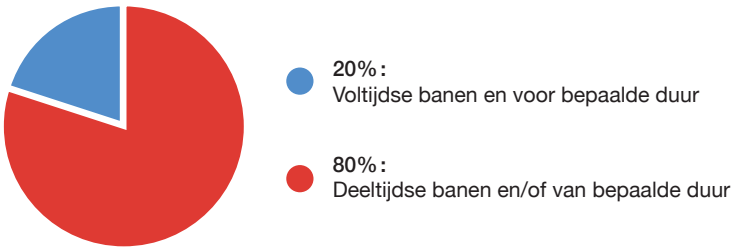

Van de verschillende tewerkstellingsvormen stijgt de deeltijdse tewerkstelling voor bepaalde duur, de meest onzekere van alle types tewerkstelling, tussen 2009 en 2019 het meest binnen de loontrekkende tewerkstelling van werknemers jonger dan 54 jaar die in Brussel wonen en werken.

Evolutie van het aantal werknemers die in Brussel wonen en werken naar graad van onzekerheid - 15-54 jaar - 2009/2019

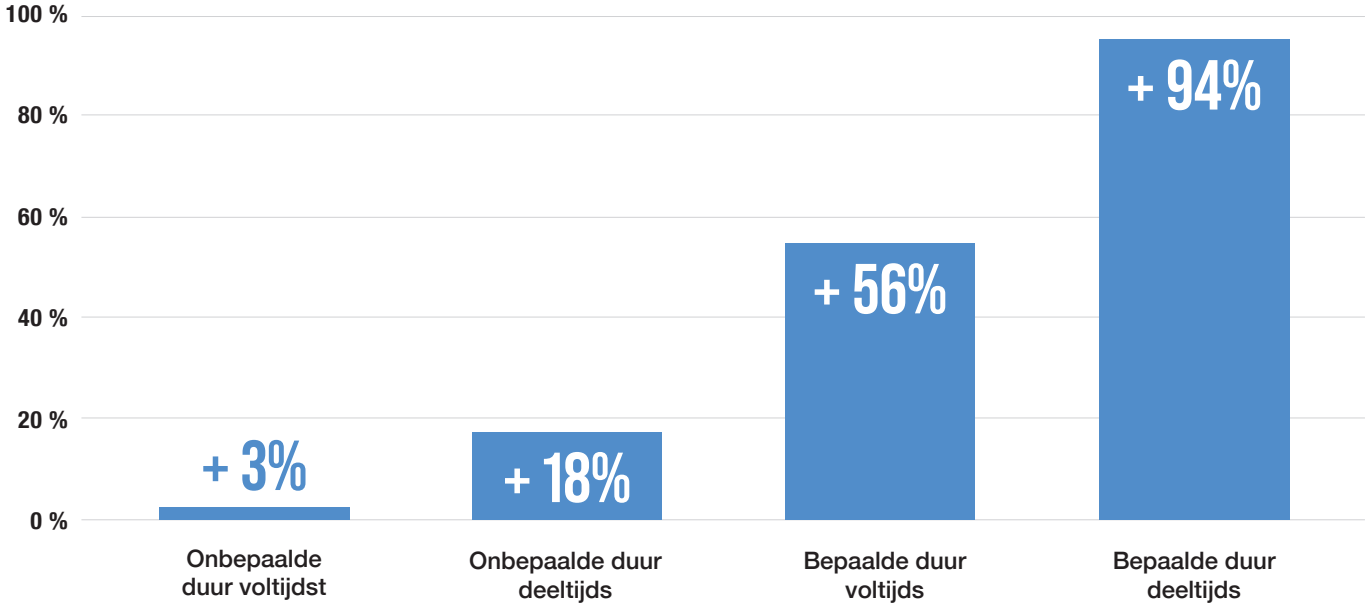

50. Dit punt is gebaseerd op de gegevens afkomstig uit de Arbeidskrachtenenquête (EAK), een economische enquête die de FOD Economie heeft gehouden op basis van een door het Europees statistisch instituut Eurostat ontwikkelde en gecontroleerde methodologie. Het is een databank die de meeste elementen over onzekere banen bevat. De gegevens stemmen niet altijd perfect overeen met die van de RSZ. Zo worden met name werknemers niet geklasseerd per arbeidsplaats (aan de hand waarvan we het aantal bezette banen binnen de Brusselse economie kunnen vaststellen), maar per woonplaats. Onderstaande cijfers hebben dus betrekking op werknemers die in Brussel wonen, en niet op in Brussel tewerkgestelde werknemers, ongeacht hun woonplaats. De gegevens van de EAK omvatten bovendien een deel van de studentenjobs.

Brondiagrammen : - RSZ

- Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

De toename van de **meest onzekere vormen van tewerkstelling** (deeltijdse banen voor bepaalde duur) betreft voornamelijk **mannelijke werknemers.**

Hoewel voltijdse tewerkstelling de dominante vorm in Brussel en op nationale schaal blijft, **neigt haar aandeel binnen de totale tewerkstelling af te nemen:** ze daalt **van 75 % loontrekkenden in 2009 tot 70 % loontrekkenden in 2019.**

ONZEKERE BANEN MET ZEER VARIABELE GEOMETRIE

De verschillende categorieën werknemers zijn verre van gelijkwaardig binnen de onzekere tewerkstelling. Jongeren, vrouwen en kortgeschoolden worden het meest blootgesteld aan het risico van een onzekere baan.

Vrouwen krijgen veel vaker te maken met deeltijdse tewerkstelling dan mannen.

33%

VAN DE VROUWEN WERKT DEELTIJDS IN BRUSSEL

53%

VAN DE JONGE WERKNEMERS DIE IN BRUSSEL WONEN HEBBEN EEN TIJDELIJKE BAAN

Bronschema : Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

Deeltijds naargelang geslacht - Werknemers die wonen in Brussel - 2019

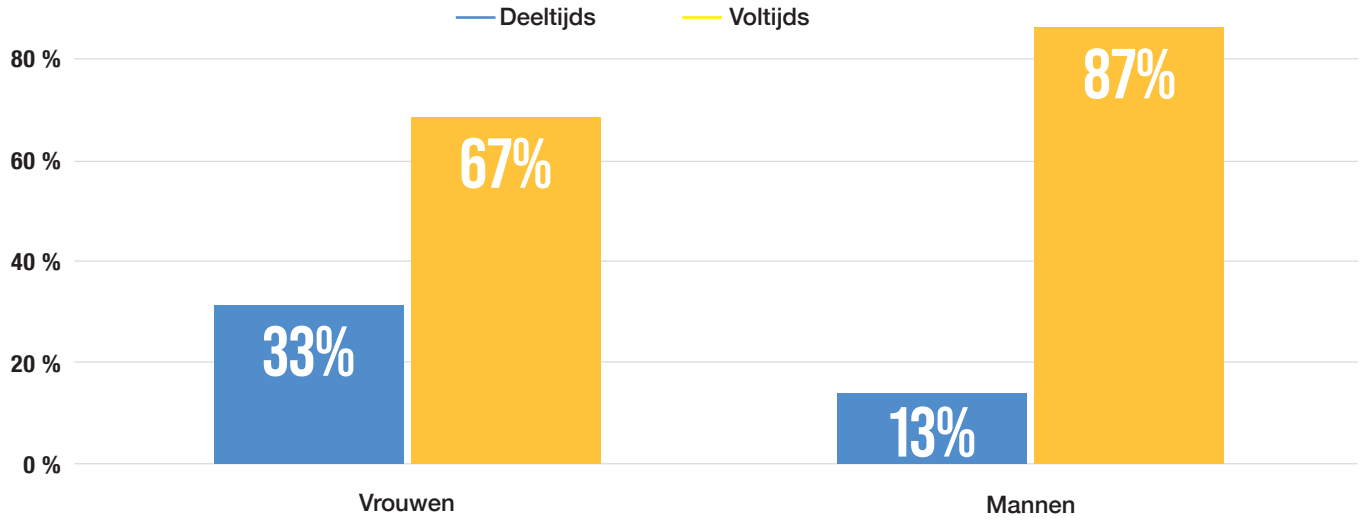

Jongeren krijgen veel meer te maken met tijdelijke tewerkstelling.

Aandeel van tijdelijk werk in betaalde tewerkstelling naar leeftijd Werknemers die wonen in Brussel - 2019

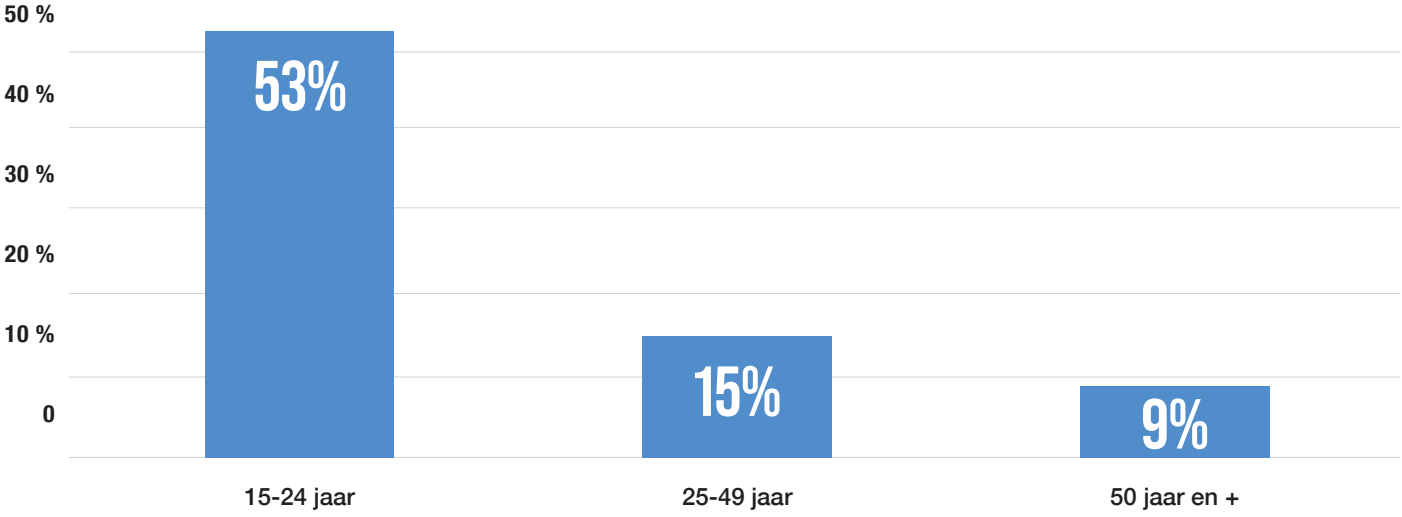

Ook het opleidingsniveau speelt een belangrijke rol in de onzekere tewerkstelling.

Wanneer verschillende factoren van blootstelling aan onzekere tewerkstelling tegelijk samenkomen, merken wij op dat bepaalde categorieën werknemers quasi geen andere mogelijkheid meer hebben dan te werken in het kader van een onzekere baan.

Dat is met name het geval voor jonge, kortgeschoolde vrouwen (90 % van de onzekere banen), maar niet alleen: sedert 2009 vormen jonge kortgeschoolde mannen thans een bijna even hoog precariteitspercentage (80 %), en 70 % van de jonge, middelmatig geschoolde vrouwen heeft thans een onzekere baan.

Percentage precariteit[51] - 15-24 jaar - België

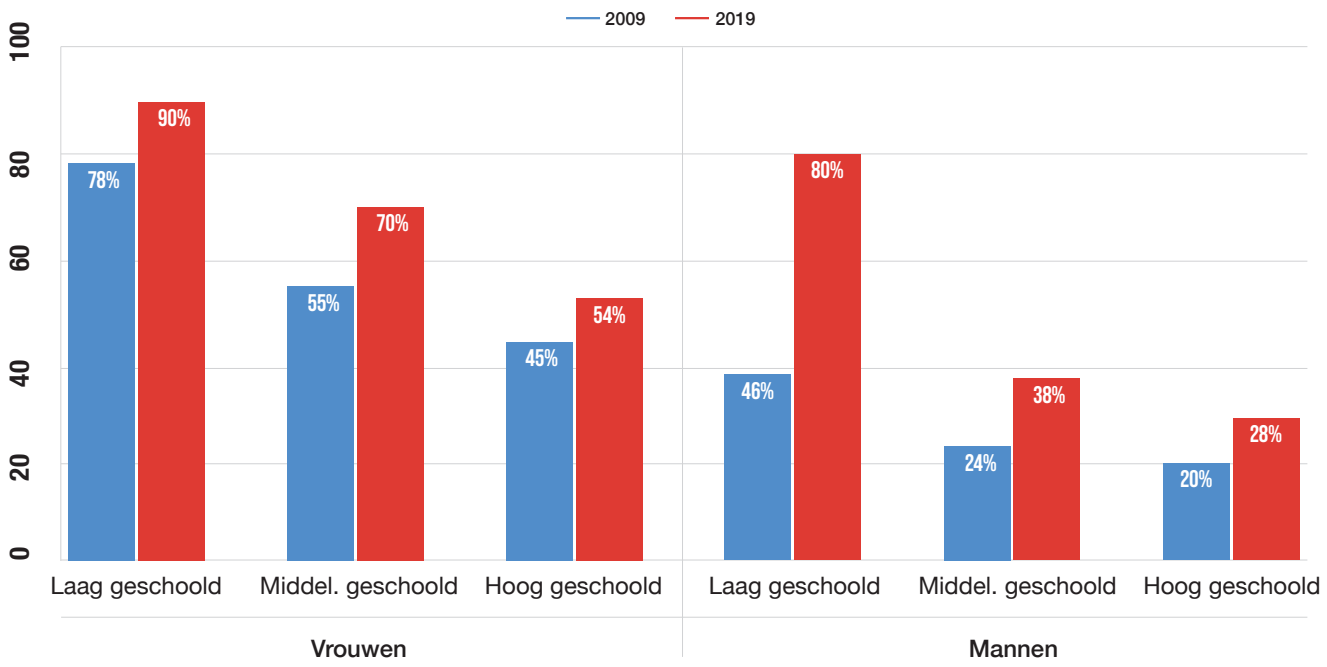

Deze cijfers tonen een **grote stijging van de precariteit voor alle categorieën jonge werknemers, maar in het bijzonder voor jonge, kortgeschoolde mannen**, bij wie het precariteitspercentage in één decennium bijna is verdubbeld.

In Brussel beschikken we over te weinig gegevens om het precariteitspercentage te berekenen onder werknemers van 15 tot 24 jaar. Maar ook in deze categorie stellen we vast dat de precariteit stijgt, vooral onder mannen.

Percentage precariteit- 15-24 jaar - –Werknemers die wonen in Brussel - Evolutie 2009/2019

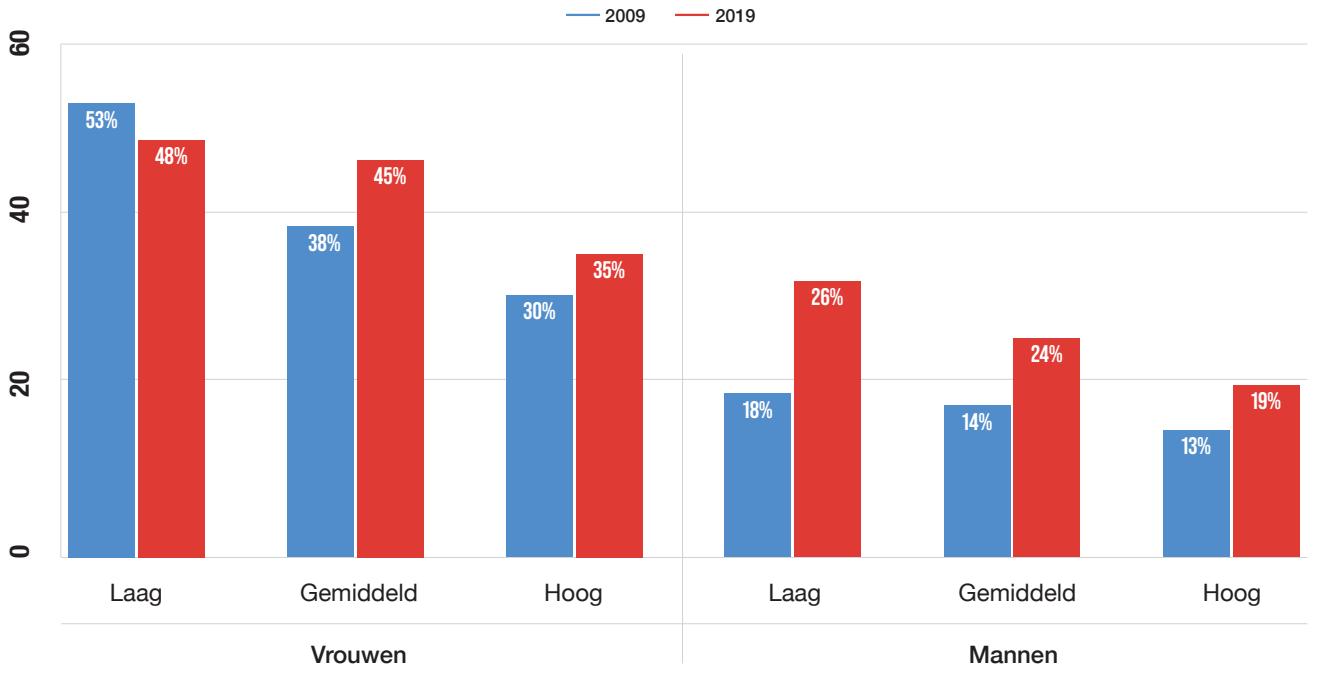

De lichte teruggang van de precariteit onder kortgeschoolde vrouwen is misleidend: ze wordt teweeggebracht door een globale daling van de werkgelegenheid van kortgeschoolde werknemers, hetgeen resulteert in een grote daling van vaste deeltijdsbanen, maar in een stijging van andere vormen van nog onzekerder banen (overeenkomst van bepaalde duur).

51. et precariteitspercentage komt overeen met de verhouding deeltijdsbanen en/of banen van bepaalde duur in het totaal aantal banen.

52. Het aantal in het kader van de Arbeidskrachtenenquête ondervraagde werknemers is te groot om cijfers van het Brussels gewest te kunnen opstellen voor deze leeftijdscategorie.

Bronschema : Enquête naar de arbeidskrachten (EAK) [52]

LAGERE INKOMENS IN BRUSSEL

De groeiende precariteit, de stagnerende loontrekkende tewerkstelling van werknemers van 25 tot 54 jaar en de dalende loontrekkende tewerkstelling van werknemers tussen 15 en 24 jaar hebben gevolgen voor het inkomensniveau van Brusselaars.

Volgens de fiscale statistieken was het gemiddelde inkomen in 2019 in Vlaanderen € 20.501, in Wallonië € 17.949 en in Brussel € 14.973. Dit gemiddelde inkomen van Brusselaars stemt overeen met 78 % van het gemiddeld Belgisch inkomen (€ 19.105 in 2019).

Bijgevolg kan het consumptieniveau[53] worden beschouwd als een betrouwbare indicator van het inkomen, vooral voor de eerste twee inkomenskwartielen[54], die bijna geen mogelijkheid hebben om geld te sparen. In 2020 **lag de consumptie van de minst welgestelde Brusselse huishoudens veel lager dan die van de andere Gewesten.** Vooral voor het eerste inkomenskwartiel was de gemiddelde maandconsumptie van een huishouden € 1.899 op Belgische schaal, en slechts € 1.521 voor een Brussels huishouden, hetzij een **verschil van € 318, gelijk aan 25 % van het maandbudget van dit Brusselse huishouden.** Voor het tweede kwartiel is het verschil € 267, gelijk aan 12 % van het maandbudget.

Totale maandelijkse consumptie naar inkomensniveau - 2018[55]

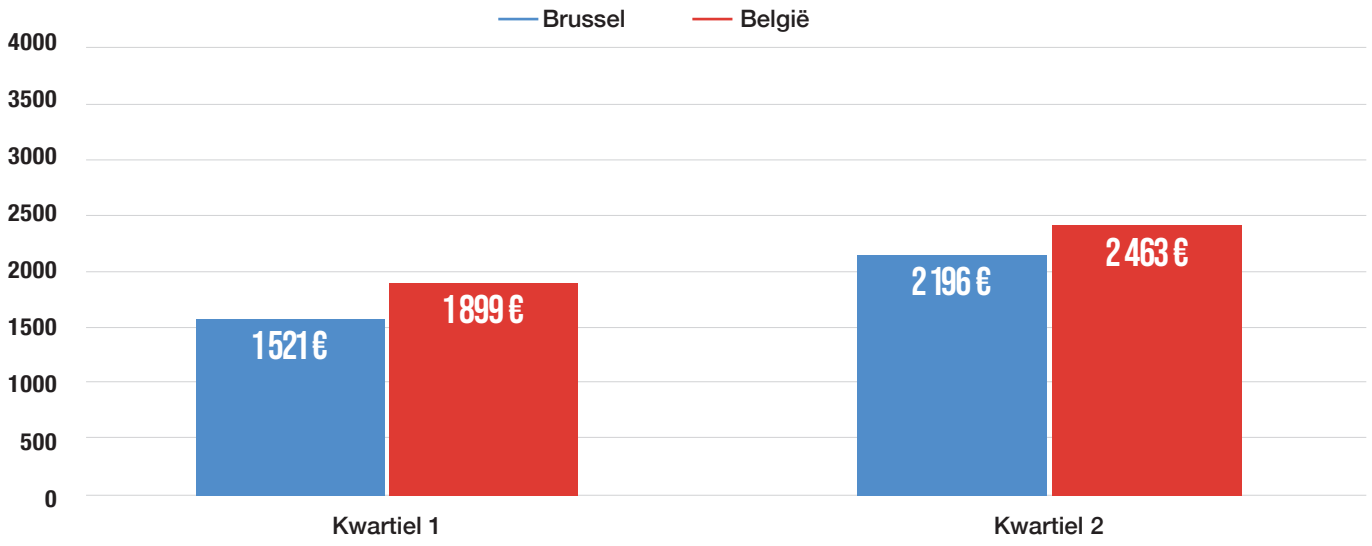

Het is zeer waarschijnlijk dat de volgende factoren aan de oorsprong liggen van de zwakke inkomens van de Brusselaars:

- **De Brusselse bevolking is gemiddeld jonger**[56] en bestaat uit meer studenten en minder gepensioneerden. Het inkomen neigt te stijgen met de leeftijd, het inkomen van studenten is nihil of zeer laag in geval van een studentenjob, en het inkomen van gepensioneerden is gemiddeld sneller gestegen dan het gemiddelde[57];
- Het percentage begunstigden van sociale toelagen is hoger in Brussel. Volgens de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid leeft 25 % van de Brusselaars ouder dan 18 jaar van een sociale toelage, ten opzichte van 20 % in Wallonië en 10 % in Vlaanderen;
- Binnen de bestaande tewerkstelling in het Brussels gewest zijn inwoners van Brussel oververtegenwoordigd in laaggekwalificeerde banen waaraan lage lonen gekoppeld zijn:

53. Oftewel het bedrag in euro dat een gemiddeld huishouden besteedt aan alle maanduitgaven

54. Kwartielen delen de bevolking op in delen van 25 %. Het onderste inkomenskwartiel stemt overeen met 25 % van de bevolking met de laagste inkomens.

55. De laatste beschikbare gegevens voor de gezondheidscrisis

56. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2020), Welzijnsbarometer 2020, p. 17

57. Volgens de SILC-enquête

Bronschema : huishoudbudgetenquête

Bezetting van Brusselse banen naargelang opleidingsniveau en woonplaats van de werknemers - 2020

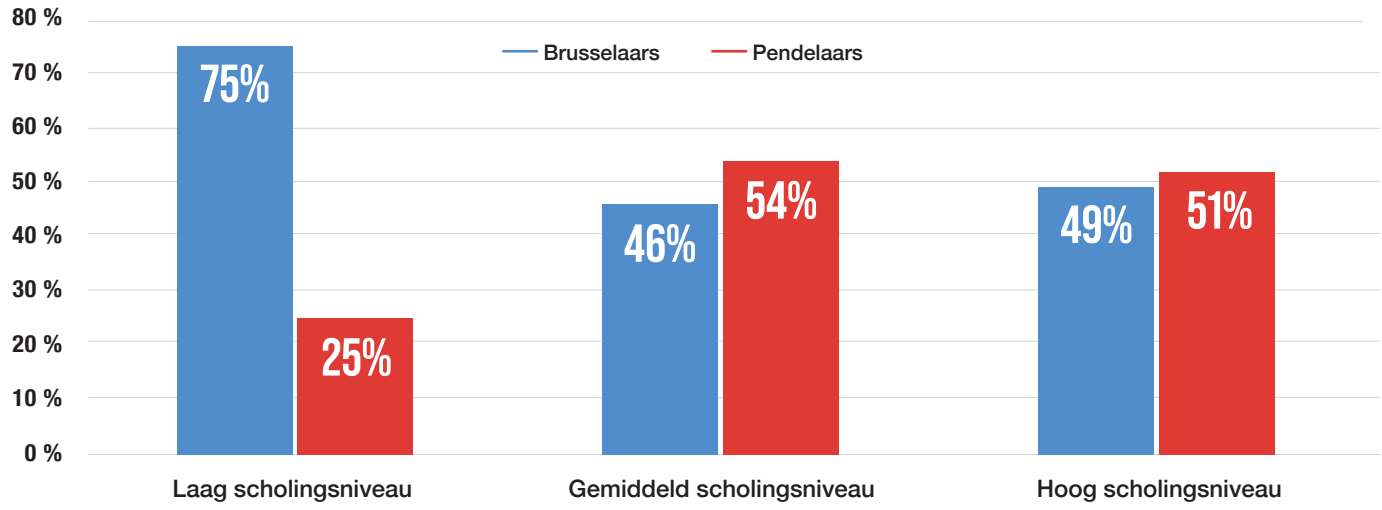

Laaggekwalificeerde banen vertegenwoordigen 20 % van de Brusselse tewerkstelling.

- **Een hoge graad van vroegtijdig schoolverlaten.** De voortijdige onderbreking van de schoolloopbaan daalt in alle gewesten van het land, maar blijft in Brussel hoger: 11,8 % tegenover gemiddeld 8,4 % in België, hetzij een verschil van 40 %[58]. In 2019 bleef het aandeel jongeren dat noch een baan had, noch onderwijs of een vorming volgde (NEET) ook hoger in Brussel (13 %) dan in Wallonië (11 %) en in Vlaanderen (11 %);
- **Een hogere ondertewerkstelling dan in de andere gewesten** (zie hierboven);
- Onvrijwillige **deeltijdsbanen** en **tijdelijke banen** komen vaker voor in het Brussels gewest[59]:

Percentage tijdelijk werk per gewest - 2019

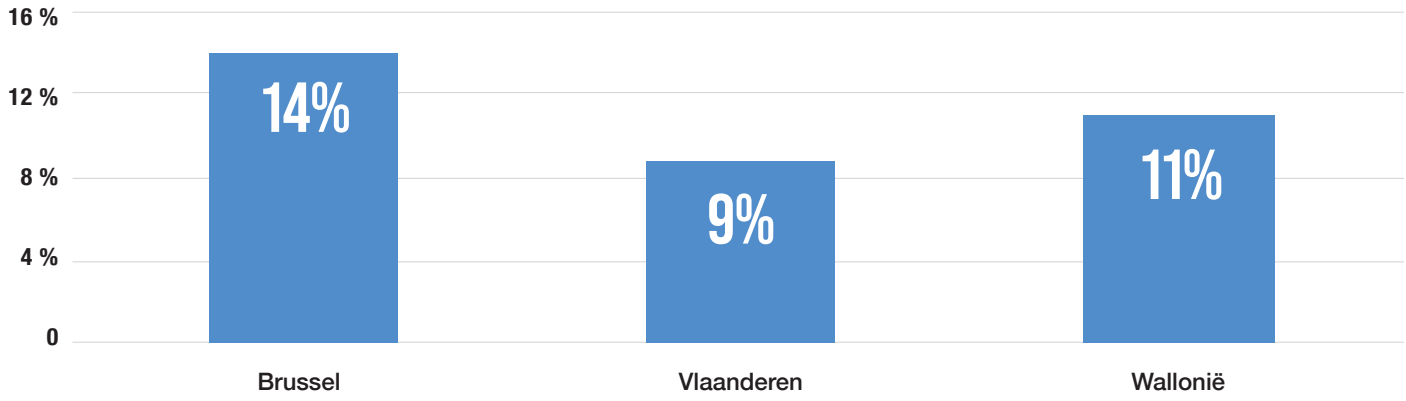

58. Volgens de cijfers van het BISA

59. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2020), Welzijnsbarometer 2020, p. 65 en 66

Bronschema : Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

STEEDS ONTOEGANKELIJKERE HUISVESTING

Brussel wordt sedert lange tijd al geconfronteerd met een crisis van de toegang tot betaalbare huisvesting die wordt veroorzaakt door **te hoge** huisvestingskosten en **een te snelle groei van de huisvestingsprijs ten opzichte van het gemiddelde niveau van de lonen en sociale toelagen, in het bijzonder voor kleine oppervlaktes.** Een groot en toenemend deel van de Brusselse bevolking ondervindt momenteel grote moeilijkheden om degelijke huisvesting te vinden.

Dit fenomeen wordt door de overheid erkend. Zo herinnert het in 2021 door de Brusselse regering aangenomen Noodplan Huisvesting eraan dat “de 40% armste gezinnen in Brussel slechts toegang tot 10% van de huurmarkt heeft. Zo zal een Brussels gezin met een maandinkomen van 1.500 à 2.000 euro toegang hebben tot minder dan 13% van het totale huurwoningenbestand”. Ook stelt het dat het deel van het budget dat huishoudens aan de huurgelden besteden sterk stijgt, dat 50.000 huishoudens op de wachtlijst staan voor een sociale woning en dat 50 % van de Brusselse huishoudens voldoen aan de inkomensvoorwaarden voor een dergelijke woning.

De crisis van toegankelijke huisvesting blijkt uit talloze indicatoren. Ongeveer 25 % van de Brusselse huishoudens verklaart te wonen in een “ontoereikende” woning (met daklekkages, vochtproblemen, rottingsproblemen van het raamwerk of de vloeren). 26 % van de Brusselaars verklaart te wonen in een overbevolkte woning, een veel hoger percentage dan in de andere Gewesten van het land.

VAN 2010 TOT 2020 IS DE GEMIDDELDE HUURPRIJS IN BRUSSEL GESTEGEN MET

83%

HET GEMIDDELDE INKOMEN VAN EEN WERKNEMER IS MET 29% GESTEGEN EN DAT VAN EEN WERKLOZE MET 9%

Bronschema : Enquête naar de arbeidskrachten (EAK)

DE SCHADELIJKE GEVOLGEN VAN DE CRISIS VAN TOEGANKELIJKE HUISVESTING

De niet-beschikbaarheid van een geschikte woning heeft verschillende gevolgen en risico's voor een Gewest als het onze. Volgens economische onderzoeken verscherpt de stijging van de woningprijzen de ongelijkheid tussen de Gewesten, doordat sommige gewesten onbetaalbaar worden voor bepaalde huishoudens. **Werknemers worden gedwongen zich verder weg te vestigen, hetgeen meer verplaatsingen, meer files en hogere openbare en privétransportkosten en tekort aan arbeidskrachten**[61] tot gevolg heeft. Onderzoeken[62] bevestigen dat in het Brussels gewest de vlucht uit de stad van de middenklasse en volksklassen van dit fenomeen getuigt.

De ontoegankelijkheid van de huisvesting **schendt ook de grondrechten**, daar men niet waardig kan leven zonder behoorlijke woning die aangepast is aan de samenstelling van het huishouden. Een onbewoonbare of overbevolkte woning heeft ernstige gevolgen voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid en voor intra-familiaal geweld. Schoolslagen van kinderen is gecorreleerd aan de beschikbaarheid van ruimtes waar zij zich kunnen terugtrekken. In België waarborgt artikel 23 van de Grondwet derhalve een "recht op behoorlijke huisvesting", dat geacht wordt het openbaar beleid inzake te leiden.

OORZAKEN VAN DE CRISIS VAN TOEGANKELIJKE HUISVESTING

Sedert 25 jaar kent Brussel een grote demografische stijging. Daardoor is er een groeiende vraag naar woningen. Het aanbod aan luxewoningen is weliswaar gestegen, maar blijft voor een grote meerderheid van de huishoudens ontoegankelijk, terwijl in de loop van de laatste decennia het aantal sociale woningen in het Brussels gewest **quasi gestagneerd is en niet meer dan 40.000** eenheden telt.

Deze onevenwichtige verdeling van onvoldoende aanbod en een bovenmatige vraag naar woningen resulteert in een **stijging van de huisvestingsprijs**, die wordt versterkt door fenomenen als gentrificatie en het ontstaan van kapitalen op de onroerendgoedmarkt ten gevolge van de dalende beursrendementen.

Daar de huisvestingsprijzen vrij zijn, zowel van koop- als van huurwoningen (met als enige uitzondering de stijging van de huurprijs tijdens één enkele huurovereenkomst), is de druk concreet kunnen worden. Deze prijsstijging was niet alleen **veel hoger dan de inflatie, maar ook hoger dan de ontwikkeling van de gemiddelde inkomens.**

Gedurende het laatste decennium steeg in Brussel **de gemiddelde huurprijs van € 440 naar € 803, hetzij een stijging van 83 % in totaal en van 6,3 % per jaar**[63]**.** In dezelfde periode steeg het gemiddeld inkomen van een werknemer met 2,6 % per jaar, en dat van een werkloze met 0,8 % per jaar. De **gemiddelde huurprijs** in Brussel is dus **bijna 2,5 keer sneller gegroeid dan het gemiddeld inkomen van werknemers** en bijna **acht keer sneller dan dat van werklozen.**

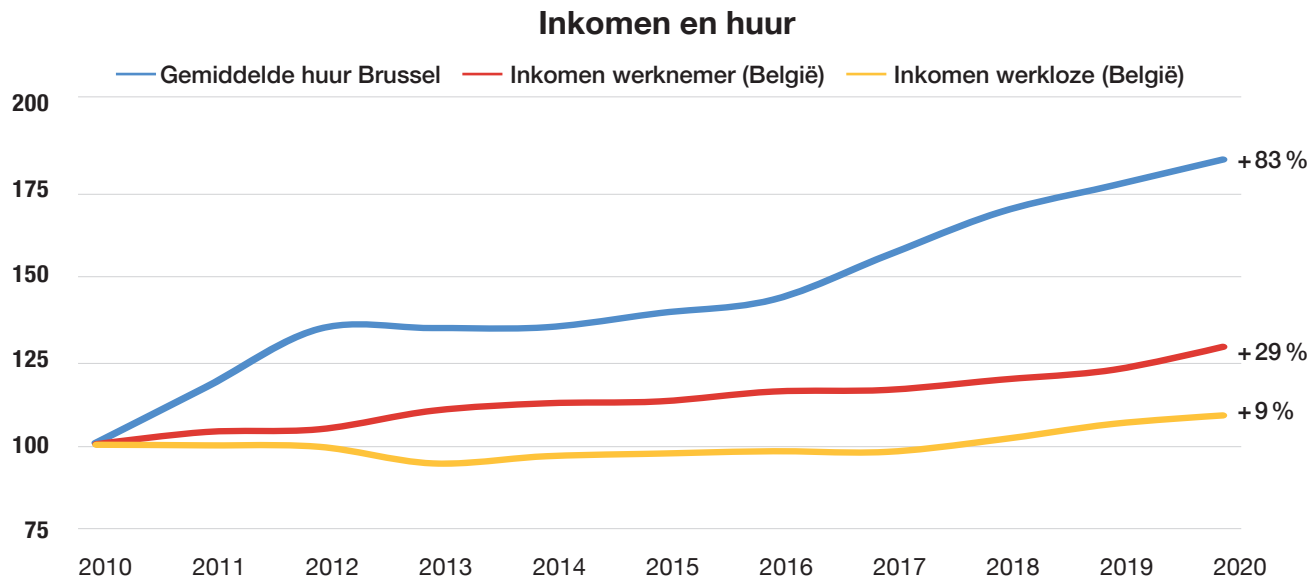

61. Alain TRANNOY en Etienne WASMER, Comment modérer les prix de l'immobilier ? Notes du conseil d'analyse économique, Conseil d'analyse économique, 2013, p. 1-12.

62. Sarah DE LAET, Ook de volksklassen verhuizen uit Brussel. Een analyse van de randverstedelijking van de bevolkingsgroepen met een laag inkomen Brussels Studies, Algemene collectie, nr. 121, online geplaatst op 12 maart 2018

63. Enquête over het budget van huishoudens en eigen berekeningen.

Bronschema : Gemiddelde huur Brussel: Huishoudbudgetenquete; Inkomen van werknemers en werklozen: SILC

In deze gemiddelde huurprijs van € 803 zijn ook de huurprijzen van woningen opgenomen die reeds sedert meerdere jaren bezet worden. Die zijn dus lager dan de huurprijzen die gevraagd worden voor huurwoningen die momenteel te huur worden aangeboden[64].

De huurprijzen zijn gemiddeld hoger is Brussel dan in de rest van het land[65] en maken een groter deel uit van het budget van de huishoudens:

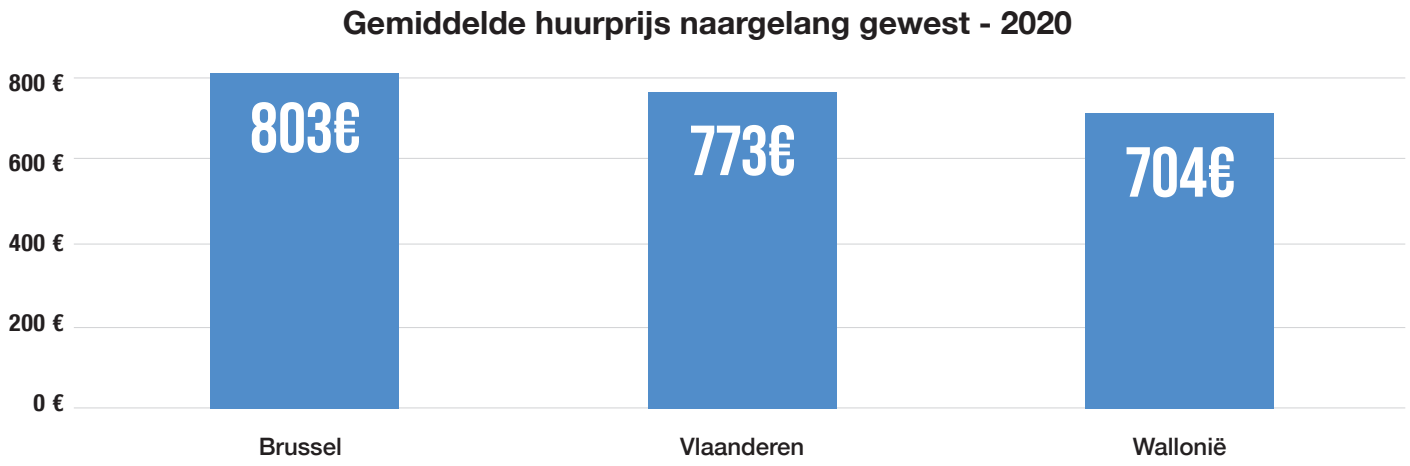

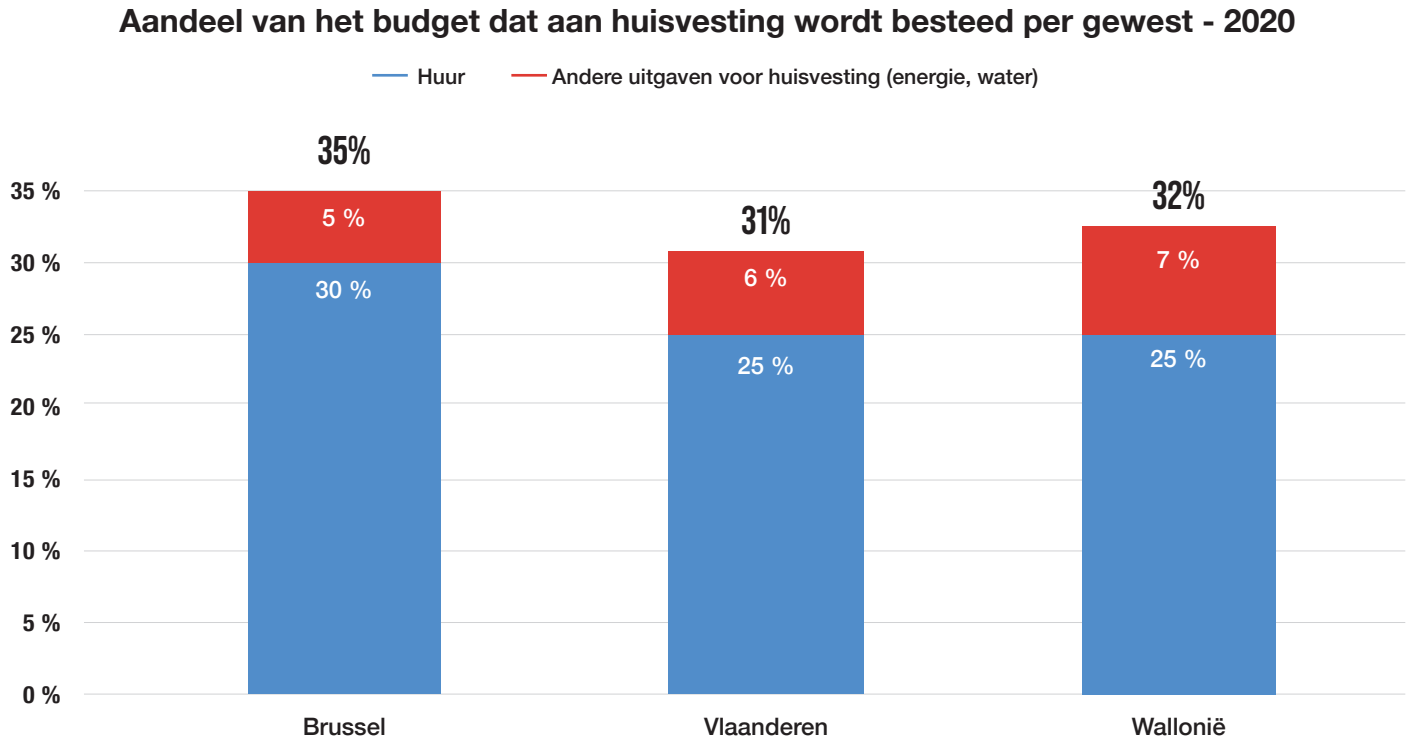

De koopprijzen zijn in het Brussels gewest ook veel hoger en stijgen recentelijk aanzienlijk[66].

64. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2020), Welzijnsbarometer 2020, p. 108.

65. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2020), Welzijnsbarometer 2020, p. 108 op basis van het Waals Instituut voor Evaluatie, Toekomstverwachting en Statistiek, Le marché locatif sous la loupe. Mesurer les loyers dans les communes belges et wallonnes, Regards Statistiques nr. 2, 2018

66. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2020), Welzijnsbarometer 2020, p. 112; Nationale Bank van België, Verslag voorgesteld door de Gouverneur namens de Regentenraad, 2021, p. 31: Onder impuls van de hypothecaire kredieten vertoonde de kredietverlening aan de huishoudens daarentegen opnieuw een zeer dynamisch verloop; de groei op jaarbasis bedroeg namelijk meer dan 5% in de tweede helft van 2021. Dit ging gepaard met een aanzienlijk snellere stijging van de woningprijzen, die in het derde kwartaal bijna 10% bereikte. De woningen werden duurder ondanks een verdere toename van het woningpark tot het hoogste peil sinds ten minste dertig jaar, gemeten naar de verhouding tussen het aantal woningen en het aantal huishoudens in België.

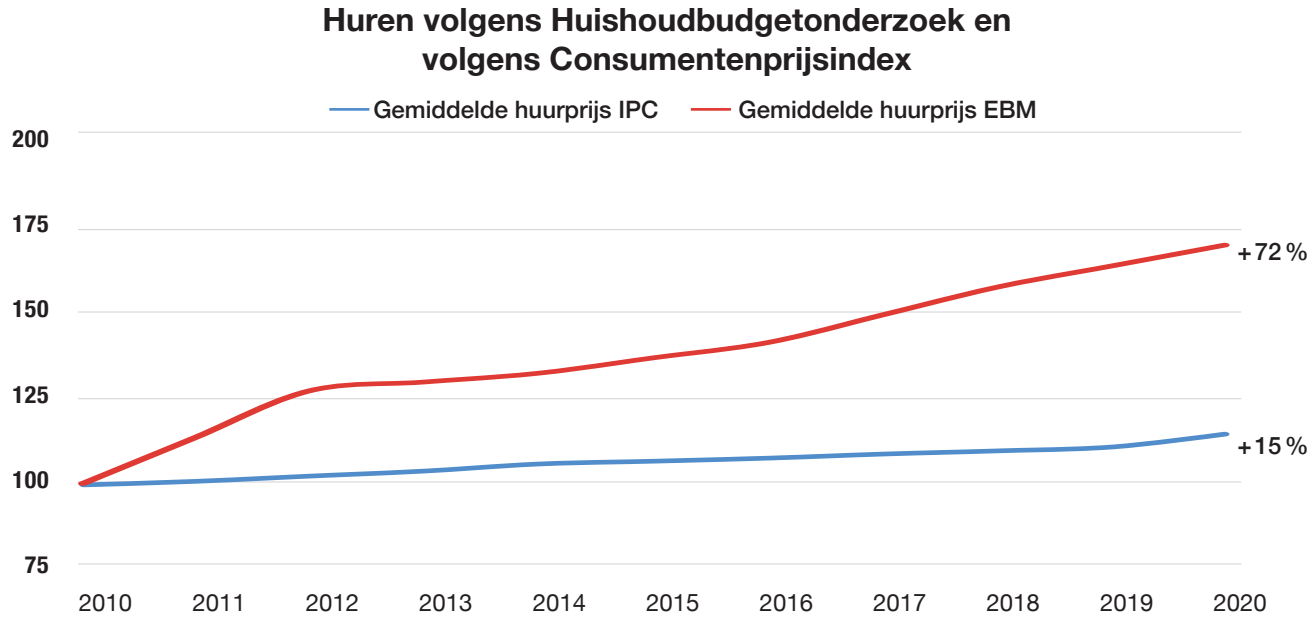

Doordat de inflatie berekend is op basis van een abstrahering van de huisvestingsprijs[67], **wordt de ontwikkeling van de vastgoedprijzen niet weerspiegeld in de indexering** van de lonen en de sociale toelagen, terwijl lonen nagenoeg geblokkeerd zijn in toepassing van de wet van 1996 betreffende de vrijwaring van het concurrentievermogen.

De combinatie van deze verschillende factoren heeft de weg geopend naar een grote discrepantie tussen de onroerendgoedprijzen enerzijds en de lonen en sociale toelagen anderzijds. Het gevolg is een aanzienlijke stijging van het aandeel van het budget van de huishoudens dat aan de huurprijs wordt besteed.

KWETSBARE HUISHOUDENS, DE VOORNAAMSTE SLACHTOFFERS VAN DE CRISIS VAN TOEGANKELIJKE HUISVESTING

Teneinde de huisvestingskosten te beperken, **zien de meest kwetsbare huishoudens zich genoodzaakt uit te wijken naar steeds kleinere**, minder goed gerenoveerde woningen in de minst populaire wijken. Naarmate de prijzen stijgen, is een steeds groter deel van de bevolking hiertoe genoodzaakt, met als gevolg een toenemende vraag naar onroerende goed van inferieure kwaliteit, waarvan het aantal stagneert, en waardoor de **prijzen van de laagste marktsegmenten aanzienlijk stijgen.**

Wat het deel van het budget betreft dat aan huisvesting wordt besteed, is de impact het duidelijkst zichtbaar op de laagste inkomens (+ 66 % voor het eerste inkomenskwintiel, + 39 % voor het tweede inkomenskwintiel).

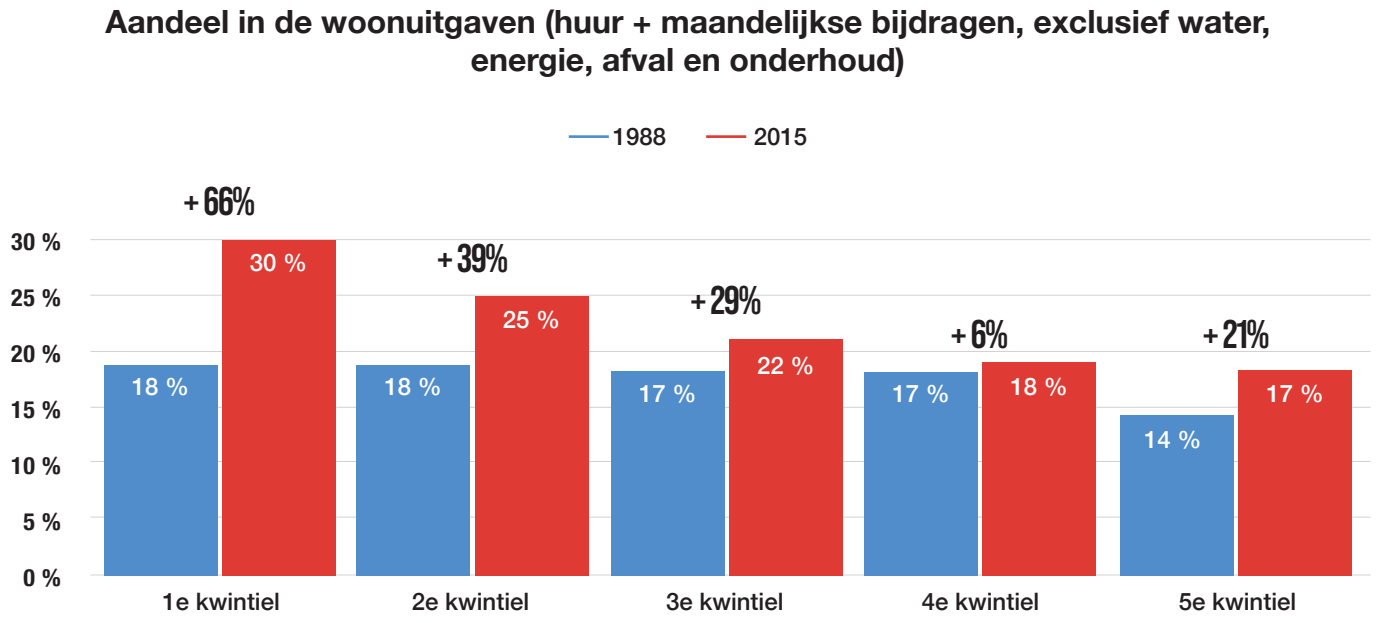

67. Deze uitsluiting lijkt momenteel echter door economische autoriteiten in twijfel getrokken: J. JONCKHEERE, Kostprijs eigen woning opnemen in de inflatiemaatstaf: zoom op België, Economisch tijdschrift, juni 2022

Bronschema : *- Gemiddelde huur België: Huishoudbudgetenquete, Huur volgens consumptieprijsindex : Statbel*

- Huishoudbudgetenquete

De stijging van het deel van het budget van huishoudens dat aan huisvesting wordt besteed, treft ook **alleenstaanden en eenoudergezinnen** krachtiger.

Aandeel van de uitgaven voor huisvesting in het huishoudbudget, per type huishouden (huurders en eigenaars samen) - Verandering 1988/2015

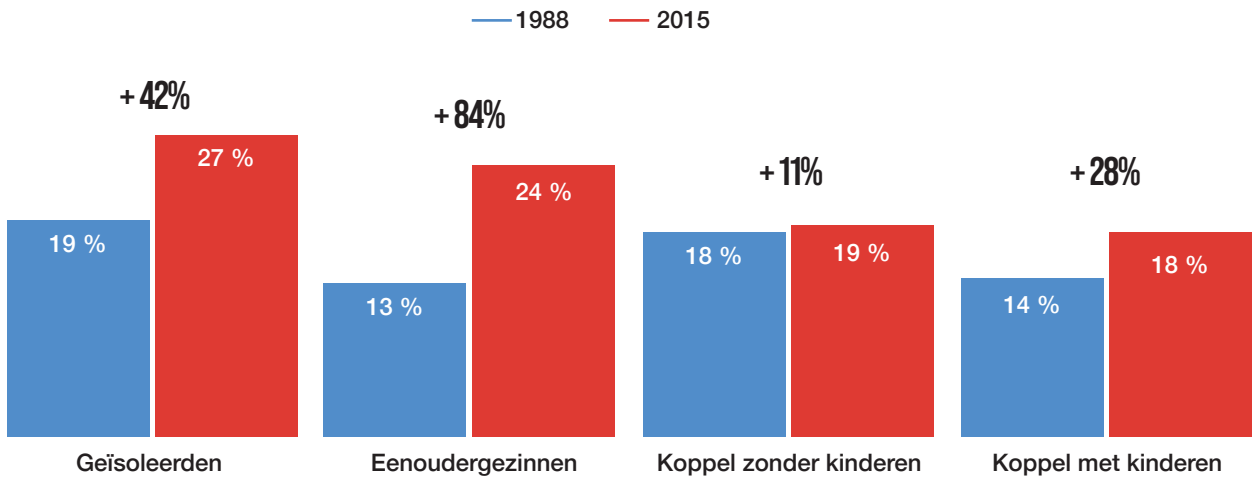

Volgens de Welzijnsbarometer 2020 van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad moet een derde van de Brusselaars en de helft van personen met een armoederisico meer dan 40 % van hun inkomen besteden aan een woning.

ENERGIE- EN WATERARMOEDE: BRUSSELSE HUISHOUDENS GECONFRONTEERD MET EEN EXPLOSIEVE PRIJSSTIJGING

Energiearmoede verwijst naar **“een situatie waarin een persoon of een huishouden te kampen heeft met bijzondere moeilijkheden in zijn of haar huisvesting om te voorzien in zijn basisbehoefte aan energie.”[68].**

Waterarmoede kan worden gedefinieerd als **“een situatie waarin iemand geen toegang heeft tot voldoende water of tot kwaliteitsvol water dat voldoet aan zijn of haar basisnoden: voeding, hygiëne van het lichaam en de woning.”.[69]**

Energie- en waterarmoede vloeit voornamelijk voort uit een te laag inkomen, een te hoge factuur en een woning van slechte kwaliteit.

ENERGIEARMOEDE TREFT VOORNAMELIJK BRUSSELAARS

Energiearmoede is geen marginaal fenomeen. Ze treft een op de vijf huishoudens in België en **een op de vier huishoudens in Brussel.**

VAN DE BRUSSELSE HUISHOUDENS IS SLACHTOFFER BRANDSTOFARMOEDE

68. *J. Coene en S. Meyers, Barometer energie- en waterarmoede, Koning Boudewijnstichting, 2021*

69. Ibidem

Percentage huishoudens met energiearmoede per gewest - 2019

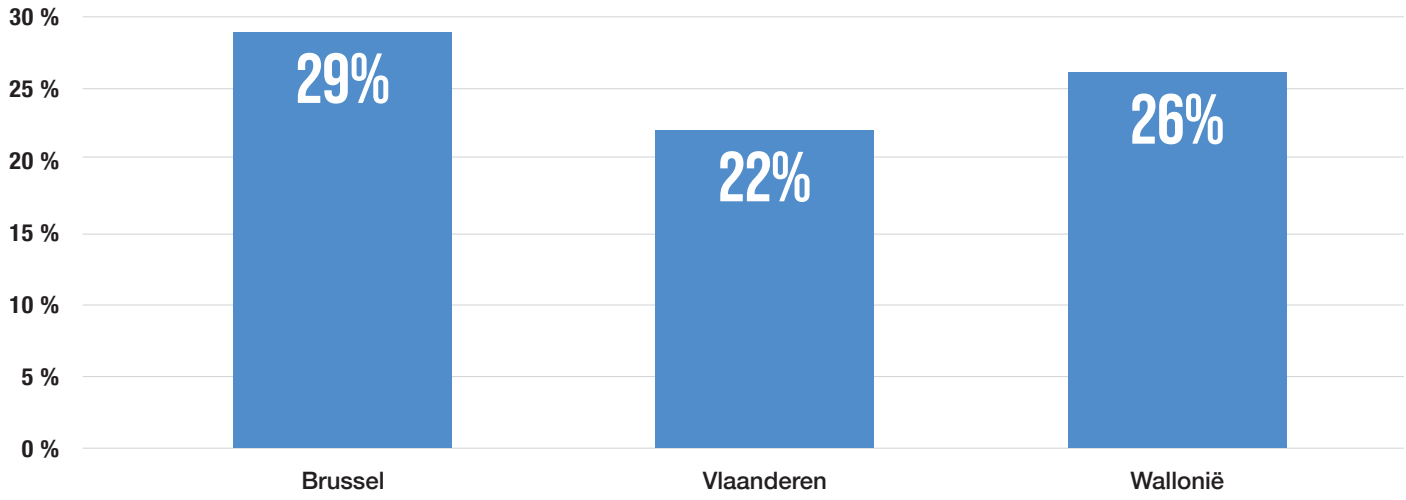

ENERGIEARMOEDE TREFT VOORNAMELIJK PERSONEN ZONDER ARBEIDSINKOMEN

Energiearmoede houdt uiteraard verband met het inkomensniveau en het sociaal-professioneel statuut: totale of gedeeltelijke werkloosheid is een belangrijke oorzaak van

Percentage huishoudens met energiearmoede naargelang beschikbaarheid van inkomen uit arbeid

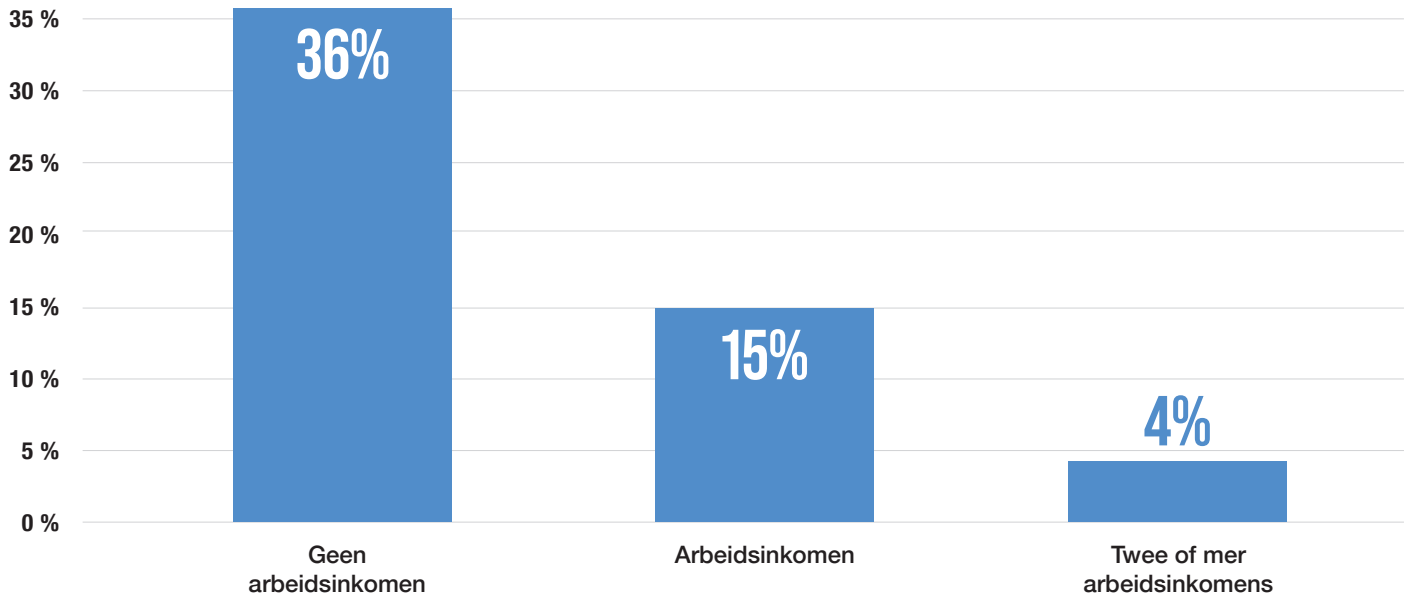

EN BEPAALDE SOORTEN HUISHOUDENS...

De armoede treft bepaalde soorten huishoudens zwaarder dan andere, met name alleenstaanden en eenoudergezinnen.

Percentage huishoudens met energiearmoede per type huishouden

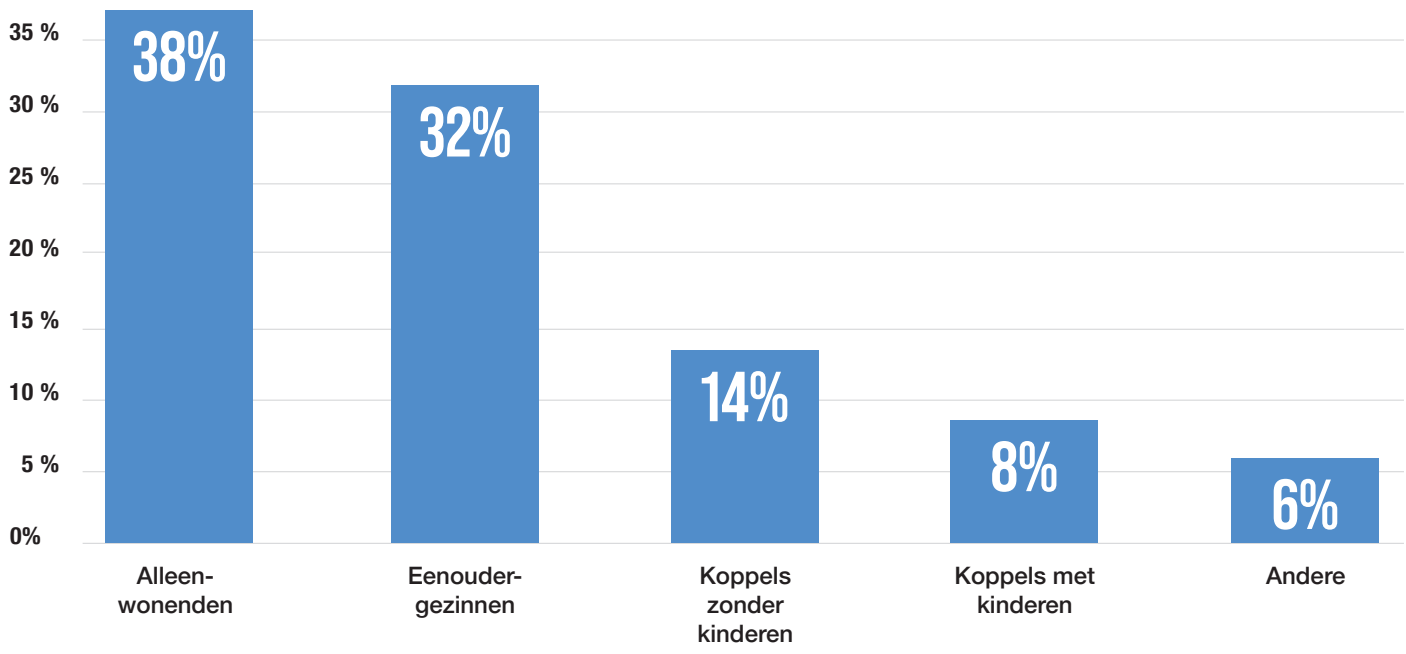

WATERARMOEDE IS HET GROOTST IN BRUSSEL

In Brussel is de waterarmoede het hoogst:

Percentage huishoudens met waterarmoede per gewest

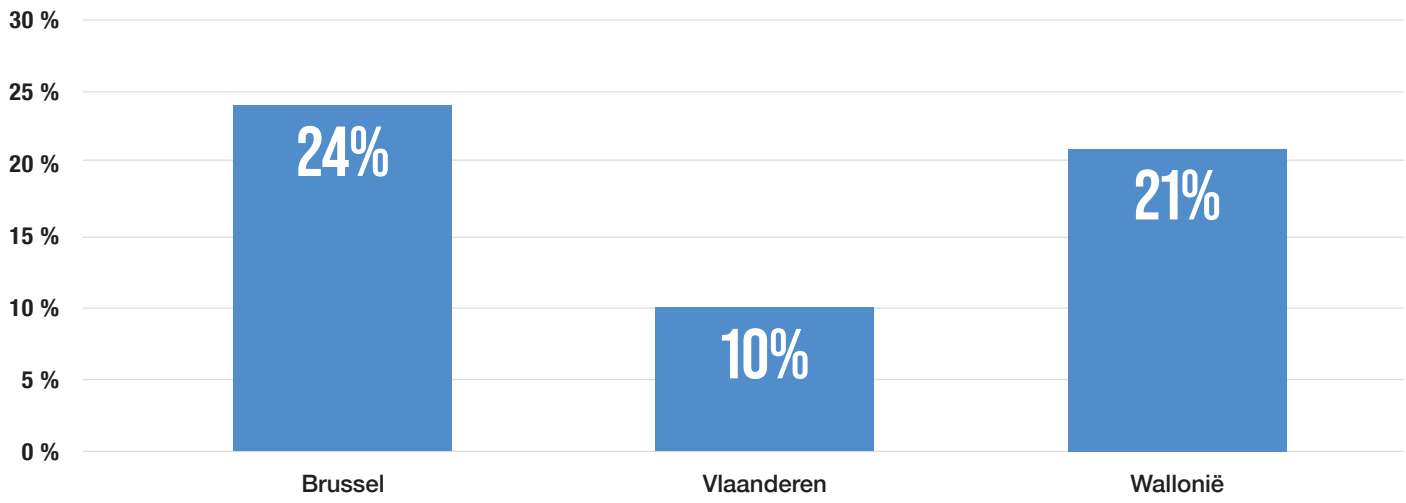

ZE TREFT IN HET BIJZONDER BEPAALDE LAGEN VAN DE BEVOLKING

In België heeft een derde van de eenoudergezinnen en een vijfde van de alleenstaanden te kampen met waterarmoede.

Huurders (27,9 % van de huishoudens) zijn kwetsbaarder voor waterarmoede. Dit cijfer loopt op tot 37,2 % voor huurders van een sociale woning.

Tot slot merken we op dat waterarmoede ook de middenklasse treft: 15,5 % van de huishoudens van de 4e en 5e inkomensdecielen kampen met waterarmoede.[70]

Bronschema : J. Coene en S. Meyers, Barometer energie- en waterarmoede, Koning Boudewijnstichting, 2021

EEN EXPLOSIEVE STIJGING VAN DE ENERGIE- EN WATERPRIJZEN MET RAMPZALIGE GEVOLGEN...

De laatste maanden zijn de energieprijzen explosief gestegen. Tussen 2019 et 2022 zijn de prijzen verdrievoudigd, zelfs verviervoudigd. En deze stijging dreigt in de toekomst nog verder op te lopen.

De klimaatverandering, de geopolitieke context en de oorlog in Oekraïne, de stapsgewijze afname van fossiele brandstoffen, de hoge energietaksen, de toename van de vraag naar en een (momenteel) beperkt aanbod aan energie vormen bij elkaar een gevaarlijke cocktail, die een groot deel van de bevolking in energiearmoede kan storten.

De waterprijzen zijn in Brussel in 2022 met bijna 15 % gestegen.

Gedurende de laatste tien jaar is de waterprijs sneller gestegen dat het indexcijfer van de consumptieprijzen. Tussen 2005 en 2017 is de gemiddelde waterfactuur in Vlaanderen met 103 % gestegen, in Wallonië met 83 % en in Brussel met 56 %[71].

De onlangs genomen politieke maatregelen teneinde de koopkracht van de huishoudens te versterken (verlaging van de btw, energiecheque, uitbreiding van de sociale tarieven…) zijn beslist onontbeerlijk, maar lang niet voldoende om het hoofd te bieden aan een dergelijke situatie.

SOCIALE ENERGIETARIEVEN, EEN BELANGRIJKE STEUN, MAAR NIET VOOR ALLE HUISHOUDENS

De verhoging van de energiefactuur wordt in België gematigd door een sociaal tarief, oftewel een voordelige energieprijs die door de Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas (CREG) voor het hele land wordt vastgelegd. Dit tarief wordt toegekend indien aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan: een leefloon of een van de andere minimumuitkeringen ontvangen[72].

Het toepassingsveld van het sociaal tarief is recentelijk tijdelijk uitgebreid naar alle begunstigden van een verhoogde tegemoetkoming, oftewel naar alle personen wier inkomen niet hoger is dan € 19.957, vermeerderd met € 3.694 per persoon die deel uitmaakt van het huishouden.

Het aantal begunstigden van het sociaal tarief is niet verwaarloosbaar:

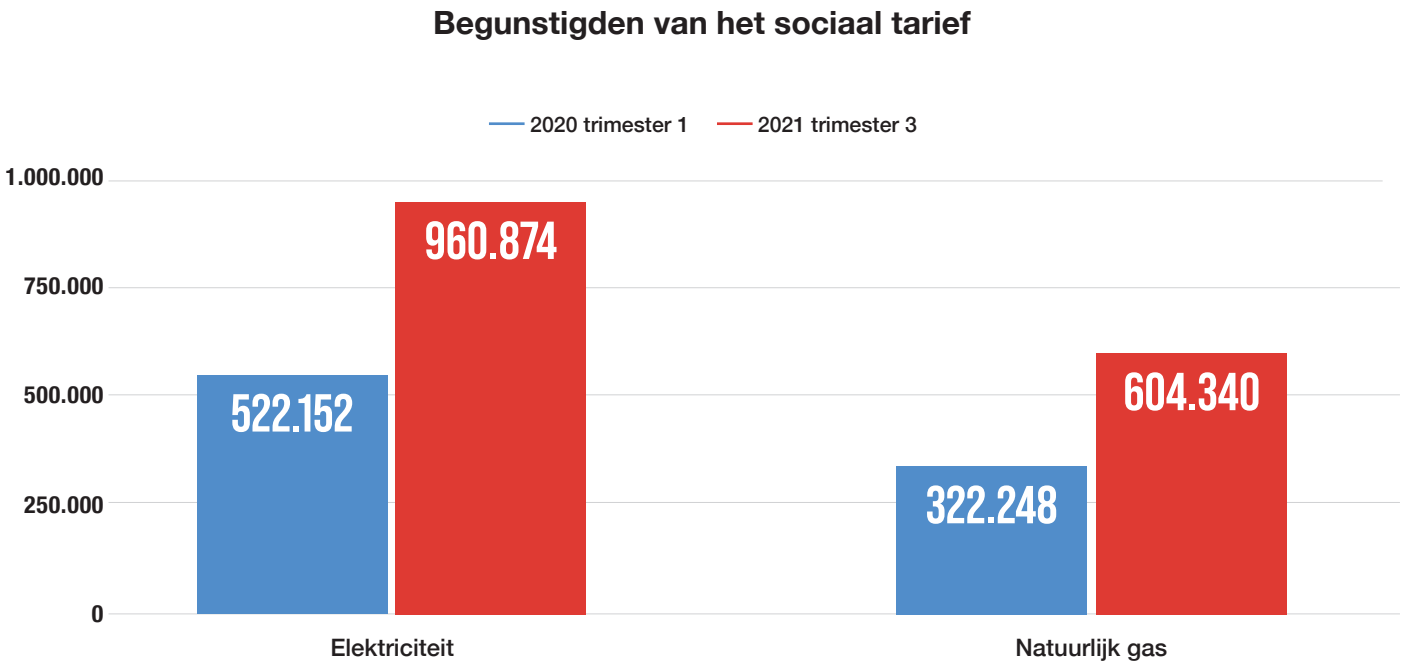

De vermindering op de energiefactuur is niet onbeduidend:

70. J. Coene en S. Meyers, Barometer energie- en waterarmoede, Koning Boudewijnstichting, 2021

71. J. Coene en S. Meyers, Barometer energie- en waterarmoede, Koning Boudewijnstichting, 2021

72. FOD Economie, Sociaal tarief voor elektriciteit en/of aardgas

Gemiddelde rekening voor een gemiddeld gezin van januari 2021 en 2022

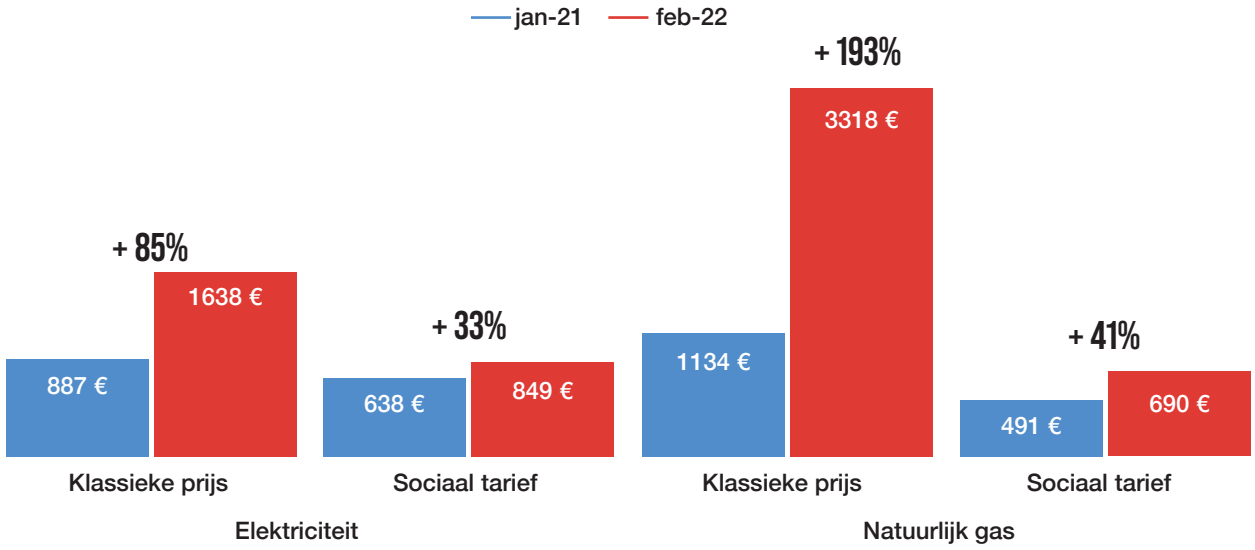

Bij de berekening van de cijfers van de energiearmoede wordt rekening gehouden met het sociaal tarief. Dit betekent dat deze energiearmoede nog (veel) hoger zou zijn als dit sociaal tarief niet zou bestaan, maar ook dat dit instrument alleen verre van toereikend is om de volledige energiearmoede op te vangen.

GEZONDHEID: BEHANDELINGEN STEEDS VAKER UITGESTELD

De sociale zekerheid speelt een essentiële rol in de beperking van de armoede en ongelijkheid in ons land: zonder sociale uitkeringen zou het armoedepercentage in België 42 % zijn in plaats van 17 %. Ze waarborgt ook het behoud van de toegankelijkheid tot gezondheidszorg[73].

STEEDS MEER ONGELIJKHEID BIJ DE TOEGANG TOT GEZONDHEIDSZORG IN FUNCTIE VAN DE WELVAART

Het vermogen van huishoudens om in hun medische noden te voorzien blijft evenwel afhankelijk van hun sociaaleconomische niveau. In Brussel hebben “kinderen geboren in huishoudens zonder inkomen uit werk drie keer meer kans om doodgeboren te worden en meer dan twee keer meer kans om te overlijden in het eerste levensjaar in vergelijking met kinderen geboren in huishoudens met twee inkomens.”[74].

In functie van het gemiddelde welvaartsniveau van de Brusselse gemeente waar men woont, nemen we een variatie in de gemiddelde levensverwachting waar van 2,5 jaar voor vrouwen en van 3 jaar voor mannen[75].

Levensverwachting bij de geboorte naargelang sociaaleconomisch niveau (SEN) en per geslacht - Brussel - 2013-2017

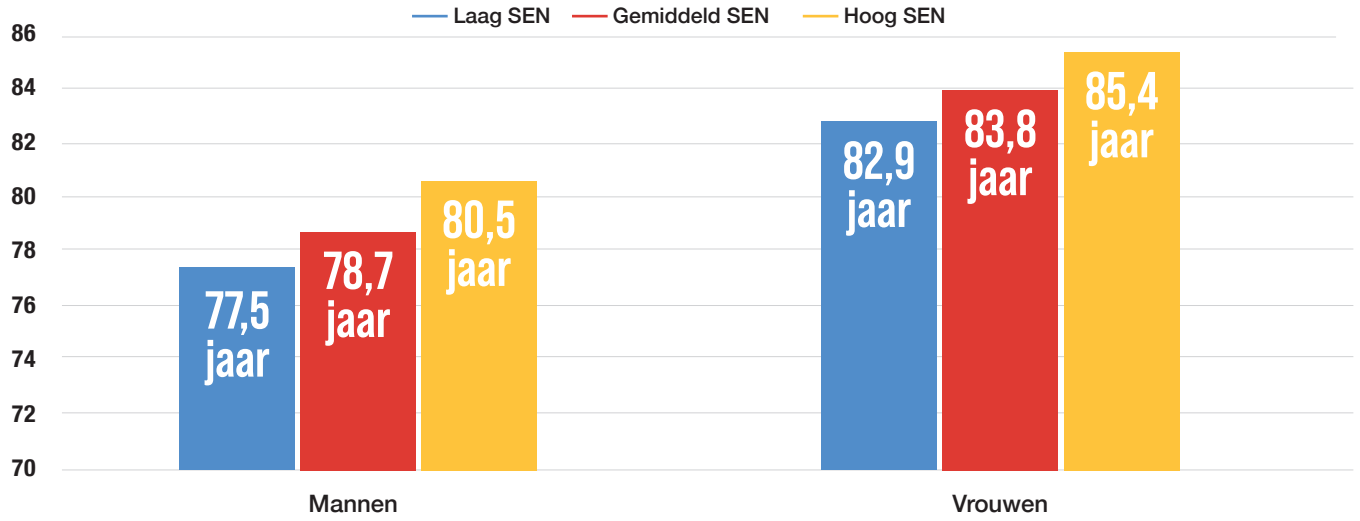

Het subjectieve gevoel van een slechte gezondheid neemt toe met de armoede: het ligt gemiddeld op 22 %, maar stijgt tot boven de 40 % onder kortgeschoolde personen[76].

Preventieve gezondheidszorg wordt eveneens bepaald door het sociaaleconomische niveau en de geografische verschillen. Dat is bijvoorbeeld het geval voor mammografieën:

Percentage vrouwen in de leeftijdsgroep 50-69 jaar dat een mammografie heeft laten maken per statistisch gebied - 2017

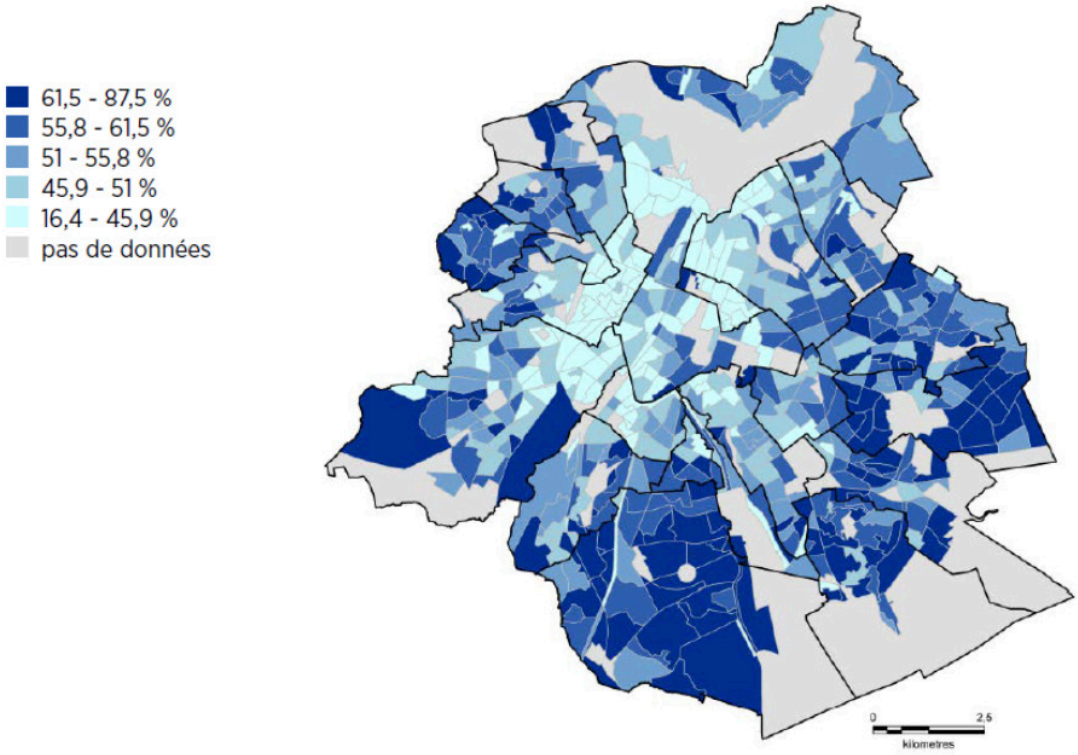

73. Bron Statbel; cijfers 2018; www.statbel.fgov.be, geraadpleegd op 04/02/2022

74. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, Welzijnsbarometer 2020, p. 94

75. Idem

76. Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2020), Welzijnsbarometer 2020, p. 91

Bronschema : Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, Welzijnsbarometer 2020

UITSTEL VAN GEZONDHEIDSZORG OM FINANCIËLE REDENEN STIJGT STERK

De ongelijkheid inzake gezondheidszorg manifesteert zich hoofdzakelijk in de vorm van uitstel van geneeskundige zorgverstrekking. Voor steeds meer huishoudens dreigt het uitstellen, zelfs het zich ontzeggen van geneeskundige basisverzorging een aanpassingsvariabele te worden voor het budget: volgens de Solidaris-enquête, moest **in 2019** bijna **een op de twee personen** die geneeskundige verzorging nodig had in de Federatie Wallonië-Brussel beslissen om **ten minste één verzorging uit te stellen om financiële redenen**, een cijfer dat sedert meerdere jaren gestaag toeneemt.

Aandeel van de bevolking dat minstens één behandeling heeft uitgesteld in de Federatie Wallonië-Brussel

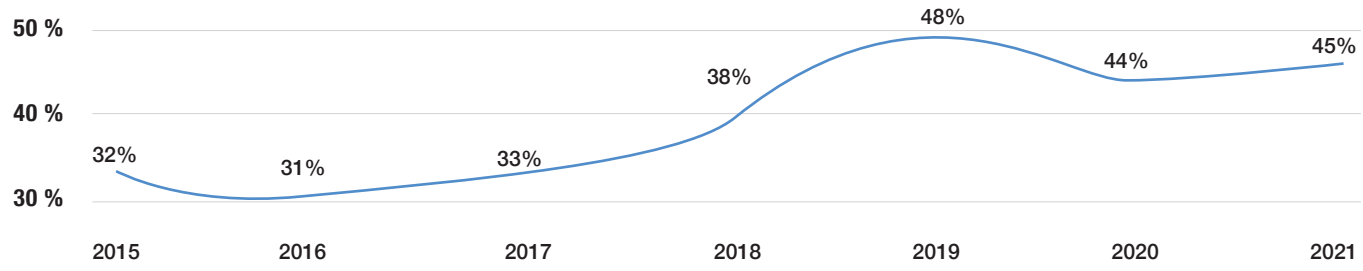

Een bijzonder verontrustend aspect: de middenklasse bleef tot nu toe nog gespaard, maar wordt deze laatste jaren steeds meer door dit fenomeen getroffen. Volgens de Solidaris-enquête over het uitstel van zorgverstrekkingen[77], steeg het aantal huishoudens in de tussenliggende sociale lagen (3 à 6 van de 8 groepen) die één zorgverstrekking per jaar uitstellen van 32 % naar 50 %

Evolutie van het uitstel van ten minste één behandeling per sociale groep sinds 2015

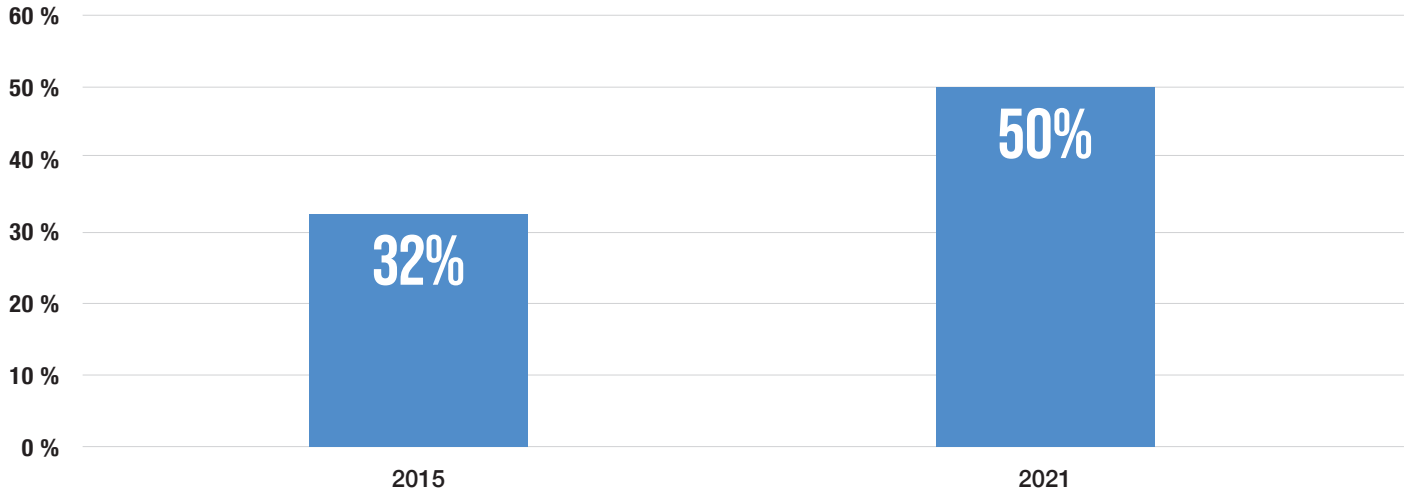

Het soort zorgverstrekking dat het meest wordt uitgesteld, toont aan dat het **uitstel** wordt veroorzaakt door **almaar stijgende budgettaire beperkingen**: tandheelkundige zorg en geestelijke gezondheidszorg, die slecht of niet vergoed worden, en gespecialiseerde gezondheidszorg, onderworpen aan ereloonsupplementen, zijn de soorten zorgverstrekking die het meest worden uitgesteld.

Uitstel van zorgverstrekking is een fenomeen dat zich algemeen uitbreidt, maar de meest precaire categorieën worden het zwaarst getroffen. **Eenoudergezinnen**[78] betalen bijvoorbeeld een hoge tol inzake gezondheid: meer dan **2/3 van hen** was genoodzaakt af te zien van ten minste één essentiële zorgverstrekking in 2021. Het zijn echter de **arbeidsongeschikten** die het zwaarst getroffen worden: hoewel de overheidsmaatregelen om hen in de arbeidsmarkt te integreren steeds dringender werden, hebben **3 van de 4 arbeidsongeschikte werknemers** in de loop van 2021 paradoxaal genoeg een zorgverstrekking moeten uitstellen

77. Solidaris, Renoncement aux soins de santé pour des raisons financières 2021, 2022

Bronschema : *- Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad, Welzijnsbarometer 2020*

- Solidaris, Renoncement aux soins de santé pour des raisons financières 2021, 2022

EEN STEEDS BREDERE DIGITALE KLOOF IN EEN GROEIENDE GECONNECTEERDE WERELD

De digitale kloof is “de kloof tussen degenen met toegang tot digitale informatie en de groep zonder toegang tot de inhoud en de diensten die deze technologieën kunnen bieden”[79].

De digitale kloof dateert niet van de gezondheidscrisis; de toegangsmogelijkheden tot digitale middelen zijn sindsdien echter enorm toegenomen ten gevolge van de massale omschakeling naar de digitalisering van een reeks commerciële, maar ook openbare diensten.

SOCIALE ONGELIJKHEDEN EN DE DIGITALE KLOOF

Zoals in veel andere sociale domeinen **speelt het sociaaleconomische niveau een beslissende rol** in het vermogen om zich te wenden tot digitale middelen. Personen met een minder hoog inkomen of een laag opleidingsniveau, personen ouder dan 55 jaar en werkloze of inactieve personen hebben minder toegang tot internet[80]. Zij hebben de gevolgen zwaarder gevoeld van de sluiting van een reeks diensten. Actiris stelde bijvoorbeeld vast dat de inschrijvingen van van het OCMW steuntrekkende werkzoekenden in 2020 met bijna een kwart daalde[81].

De digitale kloof staat niet gelijk aan “digitale armoede”, dat wil zeggen een gebrek aan informaticamateriaal. Naast deze digitale kloof van de eerste graad bestaat immers ook een vorm van ongelijkheid tegenover digitale vaardigheden – digitale kloof van de tweede graad – en een ongelijkheid tegenover verschillende diensten (administratie, bank, gezondheidszorg, handel) – digitale kloof van de derde graad.

25%

25% VAN DE BRUSSELSE HUISHOUDENS DIE MINDER DAN 1.200 EURO VERDIENEN, HEEFT GEEN INTERNET

78. En bij uitbreiding vrouwen, aangezien zij hoofdzakelijk deel uitmaken van de eenoudergezinnen in ons Gewest.

Bronschema : Solidaris, Renoncement aux soins de santé pour des raisons financières 2021, 2022

ONGELIJKHEDEN INZAKE TOEGANG TOT DIGITALE TECHNOLOGIE

Volgens een recent rapport wordt **België ten opzichte van zijn buurlanden geklasseerd als land met de meeste ongelijkheid in termen van toegang tot internet**[82]: het percentage internetverbindingen van huishoudens met een bescheiden inkomen (eerste inkomenskwartiel) is het laagste van Europa. Het is tevens het land waar de verschillen inzake internetverbinding al naargelang het inkomen het grootst zijn.

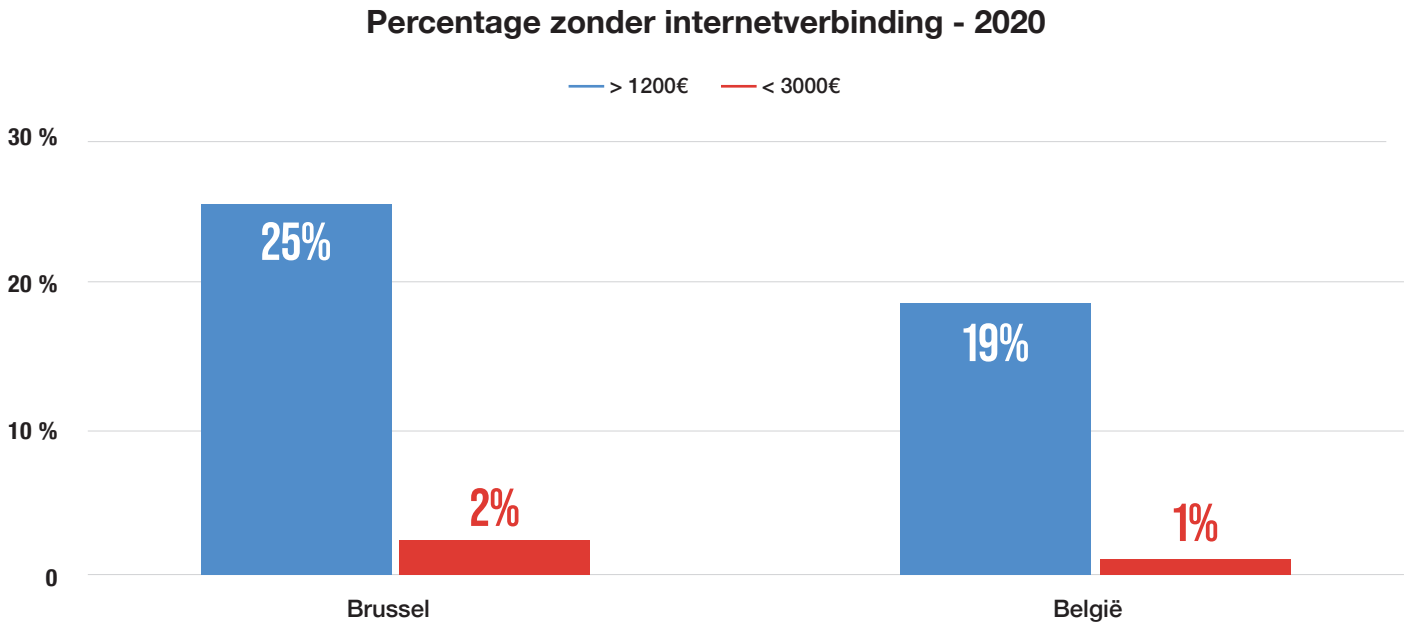

Het waargenomen prijsniveau in België speelt daar beslist een rol in: voor gelijkwaardige diensten worden de gehanteerde prijzen in België over het algemeen onder de duurste beschouwd in vergelijking met zijn vijf buurlanden[83].

ONGELIJKHEID MET BETREKKING TOT DIGITALE VAARDIGHEDEN

In tegenstelling tot schrijven of lezen moet de beheersing van digitale tools permanent bijgehouden worden om niet achterop te geraken. Deze achterstand bezorgt werknemers extra stress om professionele uitsluiting: een op de tien Belgen verklaart zich zorgen te maken om zijn baan omdat hij of zij de digitale ontwikkeling niet meer kan volgen.[84]

79. P. BROTCORNE en G.VALENDUC , «Les compétences numériques et les inégalités dans les usages d'internet. Comment réduire ces inégalités ? «, Les Cahiers du numérique, 2009/1 (Vol. 5), p. 45-68.

80. I. MARIËN en P. BROTCORNE, Barometer Digitale Inclusie, Koning Boudewijnstichting, 2020

81. P. DEGLUME0, «Grégor Chapelle (Actiris): Nous perdons les chercheurs d'emplois les plus fragiles», L'Echo, 17 septembre 2020

82. I. MARIËN en P. BROTCORNE, Barometer Digitale Inclusie, Koning Boudewijnstichting, 2020

83. Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Frankrijk, Nederland, Luxemburg; bron: Belgisch Instituut voor Postdiensten en Telecommunicatie, Vergelijkende studie Prijsniveau Telecomproducten in België en in zijn buurlanden (tarieven van november 2021)

Bronschema : I. Mariën en P. Brotcorne, Barometer Digitale Inclusie, Koning Boudewijnstichting, 2020

Digitale vaardigheden volgens inkomenniveau – 2019

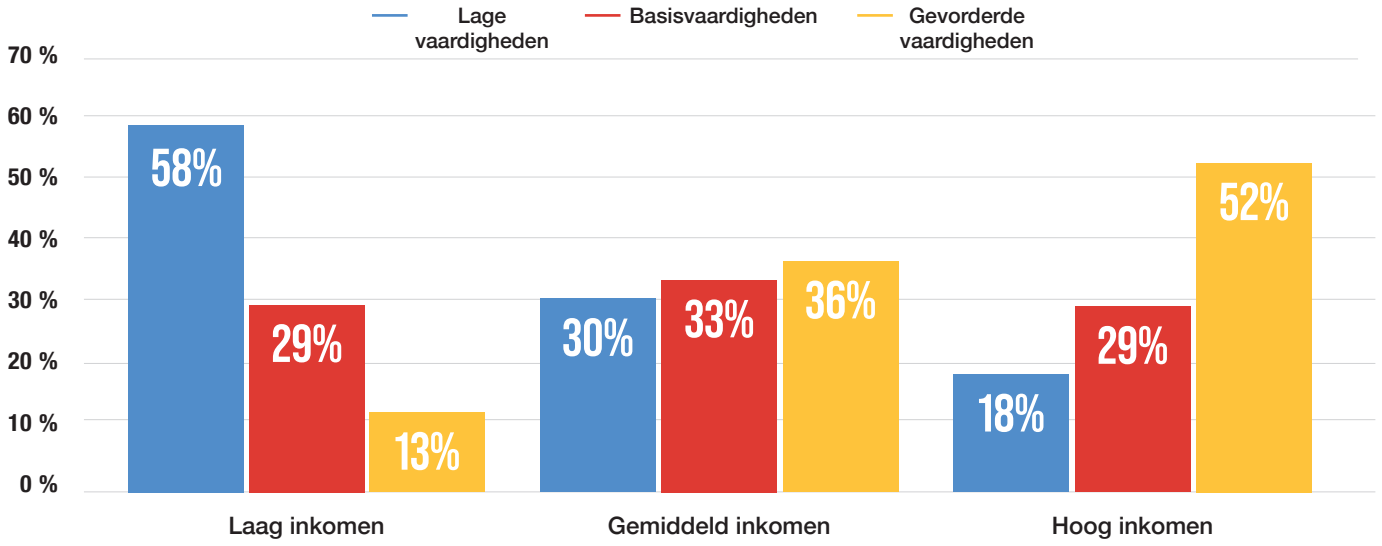

Werkzoekenden worden niet gespaard: in 2019 had 38 % van de werkzoekenden nog nooit online een baan gezocht, een bijzonder uitsluitende situatie, gelet op het feit dat de meerderheid van de jobaanbiedingen online staan.[85]

ONGELIJKHEID MET BETREKKING TOT HET GEBRUIK VAN BASISDIENSTEN

De minst begunstigde personen op sociaaleconomisch vlak hebben de neiging de basisdiensten minder online te gebruiken[86]. Voor deze slachtoffers van de digitale kloof is het behoud van fysieke diensten van essentieel belang.

Percentage internetgebruikers dat geen gebruik maakt van internet om de nodige formulieren aan overheidsinstanties toe te zenden

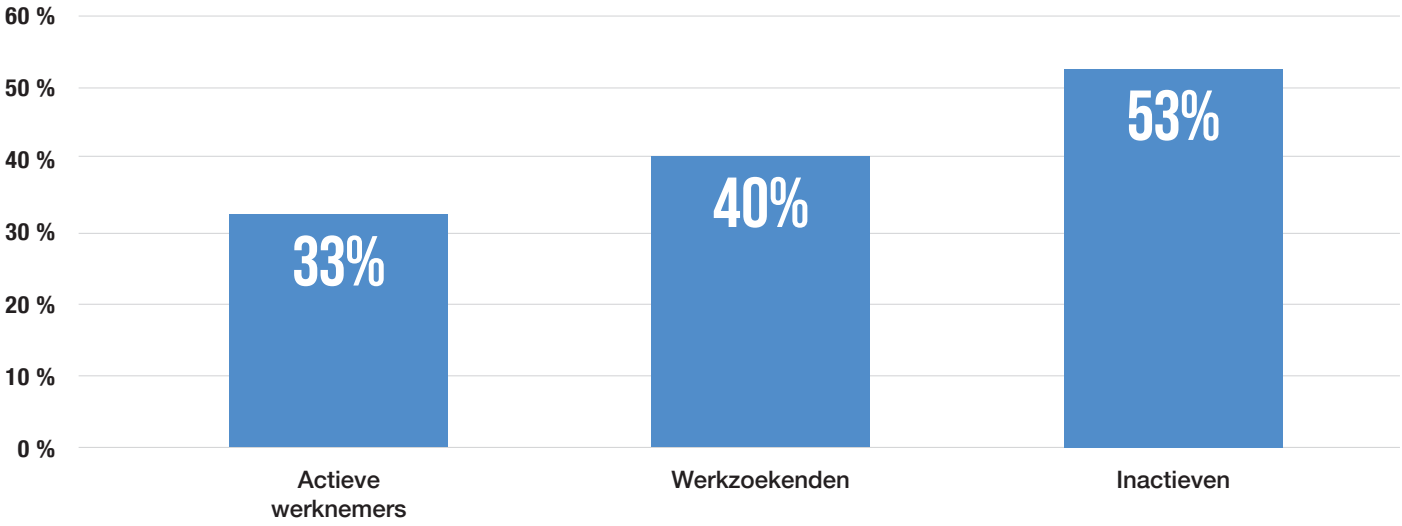

84. Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Frankrijk, Nederland, Luxemburg; bron: Belgisch Instituut voor Postdiensten en Telecommunicatie, Vergelijkende studie Prijsniveau Telecomproducten in België en in zijn buurlanden (tarieven van november 2021)

85. Enquête Stepstone-KUL, 2021

86. Barometer Digitale Inclusie, op. cit., p.42

Bronschema : I. MARIËN en P. BROTCORNE, Barometer Digitale Inclusie, Koning Boudewijnstichting, 2020

BRUSSELSE VROUWEN IN HET BIJZONDER GETROFFEN

In Brussel treft de digitale kwetsbaarheid vrouwen in het bijzonder. In 2019 waren er **in Brussel tweemaal zoveel vrouwen als mannen zonder verbinding in Brussel**, een kloof tussen de geslachten die zich lijkt te versterken: tussen 2016 en 2019 daalde het aantal niet-verbonden personen in de drie Gewesten van het land, maar het aantal niet-gebruikers in Brussel steeg licht gedurende dezelfde periode.[87]

JONGEREN OOK GERAAKT DOOR DE DIGITALE KLOOF

In tegenstelling tot wat algemeen wordt aangenomen, zijn jongeren niet immuun voor digitale uitsluiting. Zij mogen dan in het algemeen over meer praktische kennis beschikken dan ouderen, hun internetgebruik is daarentegen minder gestructureerd. Zij worden geconfronteerd met **bijzondere uitdagingen waar een ouder publiek minder onder lijdt: fake news, cyberstalking, moeilijkheden om te evolueren op de leerplatformen** die hun school selecteert.[88]

ONGELIJKHEID ONDER BRUSSELAARS INZAKE STADSMILIEU

Een van de uitdagingen voor het Brussels gewest is het behalen van de doelstellingen voor koolstofneutraliteit zoals vastgesteld in het Klimaatakkoord van Parijs (2016).

De **grootste bronnen van broeikasgasemissies** in ons Gewest zijn de verwarming van gebouwen (55 % van de rechtstreekse emissies) en het wegverkeer (27 %)[89]. De energie-efficiëntie van gebouwen en het beperken van het wegverkeer vormen derhalve de twee prioritaire hefbomen om de koolstofneutraliteit in 2050 te bereiken.

Toch mag men niet vergeten dat ook andere milieuparameters op korte, middellange en lange termijn het welzijn van de Brusselse bevolking beïnvloeden. In de volgende paragrafen wijden we uit over enkele uitdagingen die de gewestelijke overheden de komende jaren staan te wachten.

DE ONGELIJKHEID INZAKE MILIEUVERVUILING

Er wordt vaak gesproken over de gevolgen van milieuvervuiling op de opwarming van de aarde, maar de **luchtverontreiniging** brengt ook de lichamelijke en geestelijke gezondheid van individuen in gevaar: in 2019 stond ze overigens aan de oorsprong van bijna **307.000 voortijdige overlijdens in Europa[90].** Ze is tevens verantwoordelijk voor ademhalingsaandoeningen, hartkwalen en kanker.

Brussel ontkomt als Europese hoofdstad niet aan dit fenomeen, zelfs al is de luchtkwaliteit – positief punt – de laatste jaren verbeterd.

Alle inwoners van Brussel worden gedurende hun leven blootgesteld aan milieuvervuiling; toch worden niet **alle Brusselaars er op gelijkwaardige manier aan blootgesteld.** Ten gevolge van de eigenschappen van de gebouwen in centrale wijken - dichtbevolkt, beperkt wegennet, hoge gebouwen – is de bevolking van deze zones (dikwijls armere huishoudens) meer blootgesteld. Het onderzoek Curieuzenair, waarvan de resultaten in maart 2022 werden gepubliceerd, bevestigt bovendien het verband tussen **blootstelling aan luchtverontreiniging en levensstandaard.** Met een aanzienlijke paradox: de minst welgestelde Brusselaars ademen de meest verontreinigde lucht in, terwijl het aantal voertuigen per huishouden onder hen het laagst is.

87. Barometer Digitale Inclusie, op. cit., p.33

88. Barometer Digitale Inclusie, op. cit., p.26

89. Inventaris van de emissies, Brussel Leefmilieu, 2017.

90. Cijfers UE-27; bron: Air quality in Europe 2021, Report 15/2021, European Environment Agency.

Stikstofdioxideconcentratie in Brussel (2022)

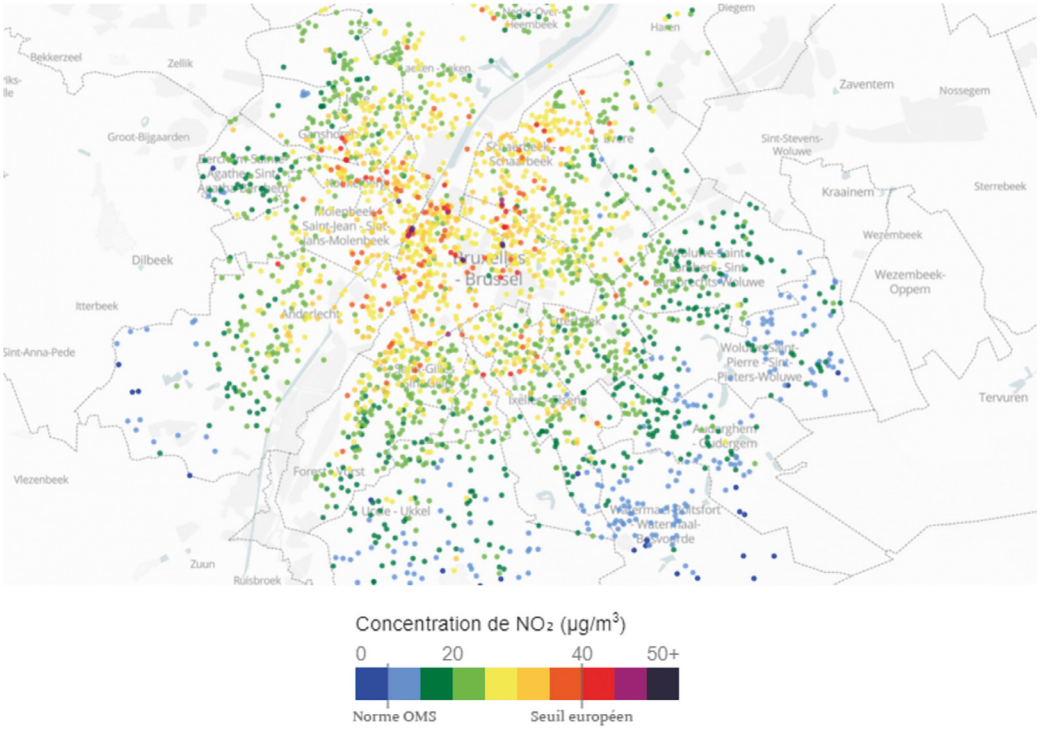

De zones waar de hoogste concentratie verontreinigende lucht wordt gemeten, zijn die waar het gemiddelde inkomen het laagst is:

Gemiddeld belastbaar inkomen per inwoner (inkomensklassen) 2015 (€)

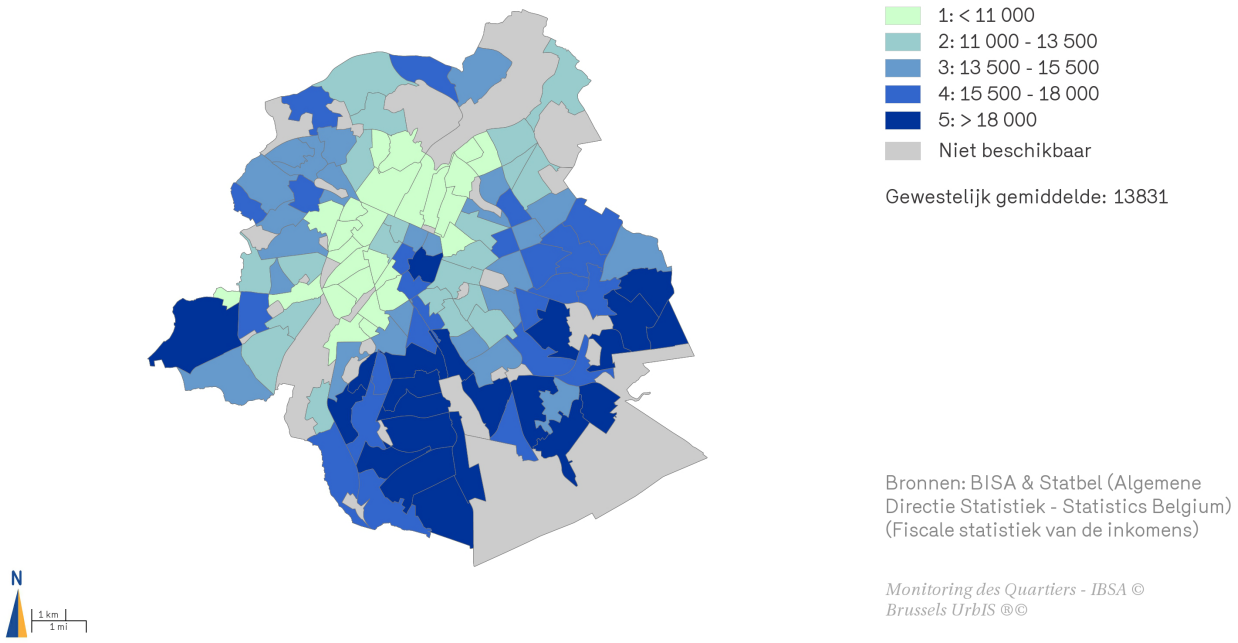

Bronschema : *- F. Lauriks, D. Jacobs and F. J. R. Meysman (2022) "CurieuzenAir: Data collection, data analysis and results", University of Antwerp, p. 34*

- Brussels Instituut voor Statistiek, Gemiddeld belastbaar inkomen per inwoner, 2015

GELUIDSHINDER

Luchtverontreiniging is niet de enige vorm van vervuiling. **Geluidshinder** is een van de onderwerpen waar ABVV-Brussel bijzondere aandacht aan besteedt op de werkvloer. We spreken veel minder over de **gevolgen van geluidshinder op de levenskwaliteit.** Toch is dit fenomeen de tweede omgevingsrisicofactor op Europese schaal voor de gezondheid van de bevolking[91].

Het aantal Brusselaars dat risico loopt op blootstelling aan geluidshinder is aanzienlijk: “de slaap van meer dan drie kwart Brusselaars (81 %) wordt potentieel verstoord door geluidsniveaus van boven de 45 dB”[92] en “ongeveer een derde (35 %) van de inwoners van Brussel wordt potentieel blootgesteld aan weglawaai met een geluidsniveau hoger dan 65 dB”[93].

Geluidskaarten van het multi-blootstelling in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

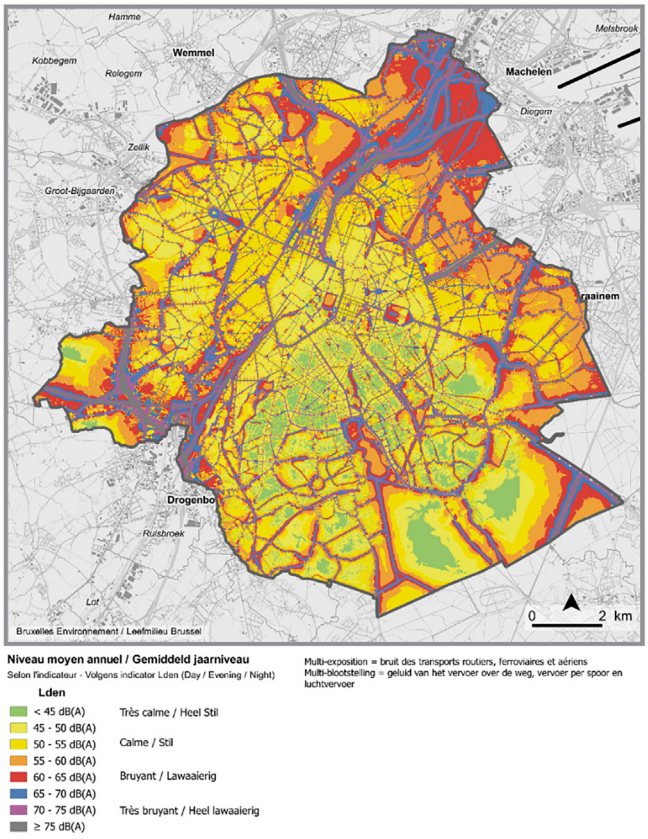

HITTESTRESS

Hittestress bestaat uit blootstelling aan “andere temperaturen dan het thermische voorkeursgamma die de levensfuncties van het organisme kunnen verstoren.”[94]. De gemiddelde temperatuurstijging in verband met de klimaatverandering stelt individuen bloot aan een frequenter en intenser hittestressrisico, met name in grote steden als Brussel.

Bepaalde bevolkingsgroepen zijn gevoeliger voor hittestress: kinderen, ouderen en personen met een lager inkomensniveau. Anderzijds kan de warmte minder goed uit bepaalde wijken worden geëvacueerd door stedelijke kenmerken, zoals de bevolkingsdichtheid en het eigenschappen van de gebouwen, waardoor de impact van hittegolven wordt versterkt.

In Brussel voldoen de centrale zones aan deze eigenschappen: zij worden blootgesteld aan hogere hittestress terwijl er bevolkingsgroepen wonen die gevoeliger zijn voor dit risico. Een risico[95] dat wordt bevestigd door onderzoeken die via modelberekeningen in het centrum van Brussel een hitte-eiland

91. O. HANNINEN en al., Environmental burden of disease in Europe: assessing nine risk factors in six countries, Env. Health Perspect., Mei 2014 ;122(5): 439-46.

92. Leefmilieu Brussel, Het leefmilieu: een stand van zaken. Blootstelling van de bevolking aan het geluid van transport, februari 2020

93. Idem

94. Wikipedia, Réponse adaptative et non adaptative au stress thermique.

95. Ch. NOEL en al. (2020), Green & Quiet Brussels. Environmental injustice in outdoor air pollution, ID Policy brief. 2020/01.

96. R. HAMDI, Impact des changements climatiques dans les villes : Contraste en stress thermique urbain et rural, 2014

Bronschema : Leefmilieu Brussel, Cartografie van het geluid (multi-blootstelling)

Cartografie van de koelte-eilanden in het BrusselsHoofdstedelijk Gewest

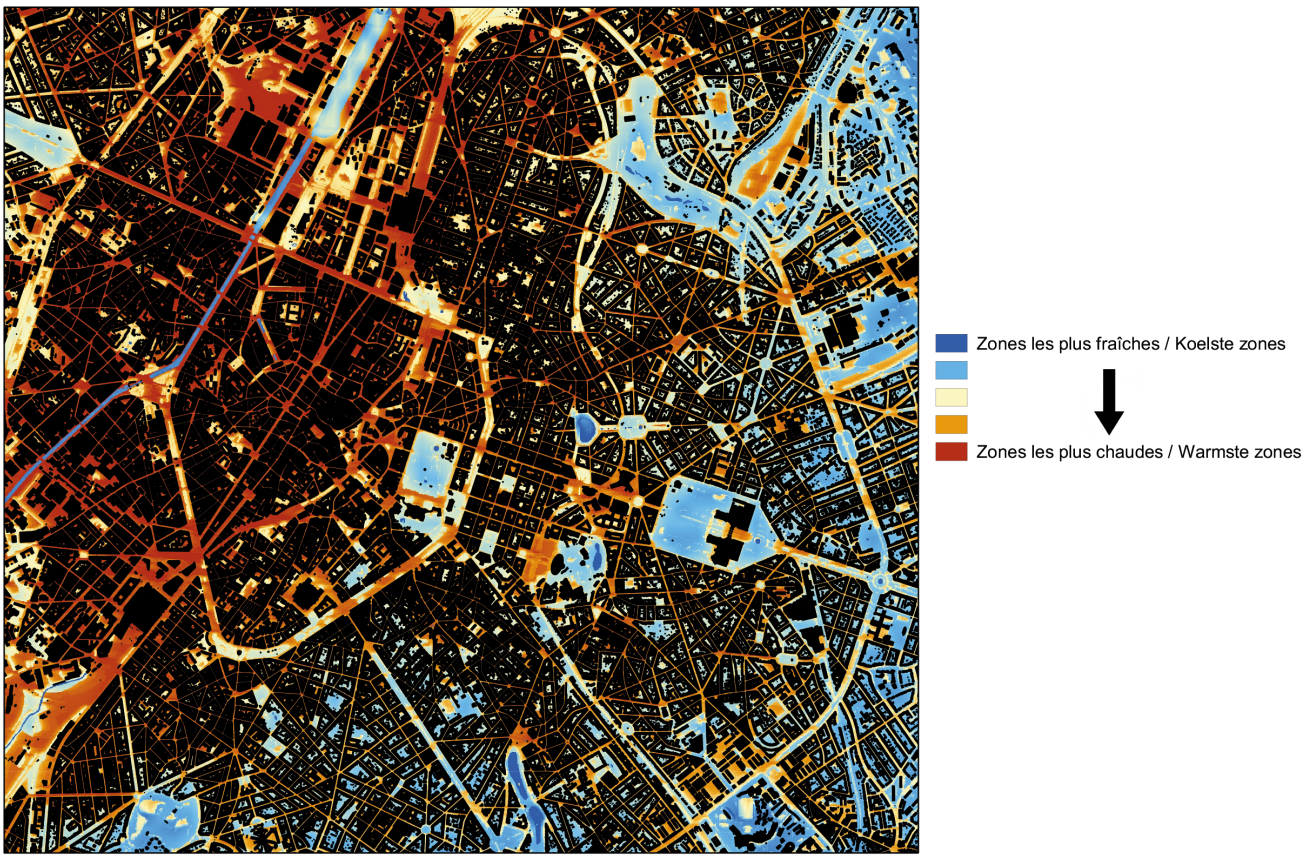

ZEER ONGELIJK VERDEELDE GROENE ZONES

De aanwezigheid van groene zones bevorderen de luchtkwaliteit, maar ook de algemene levenskwaliteit. Deze gebieden verhogen immers de mogelijkheden voor lichamelijke activiteiten, maar zijn ook gunstig voor de globale geestelijke gezondheid. Uit vele onderzoeken blijkt een meetbaar verband tussen de toegang tot een natuurlijke zone en bijvoorbeeld de frequentie van depressies of het gebruik van antidepressiva.

Brussel telt **8000 hectare aan groene zones** (hetzij de helft van het gewestelijk grondgebied!), maar de **verdeling** van deze groene zones is helaas **zeer ongelijk**: in de **centrale en misdeelde wijken** vinden we **ternauwernood 10 %** van deze gebieden; op dit vlak zijn deze wijken veel meer benadeeld in vergelijking met de randgemeentes. Bepaalde natuurlijke gebieden, zoals het koninklijk domein, blijven bovendien ontoegankelijk voor publiek.

Typologie van de groene ruimten en recreatiegebieden de voor het publiek toegankelijk zijn

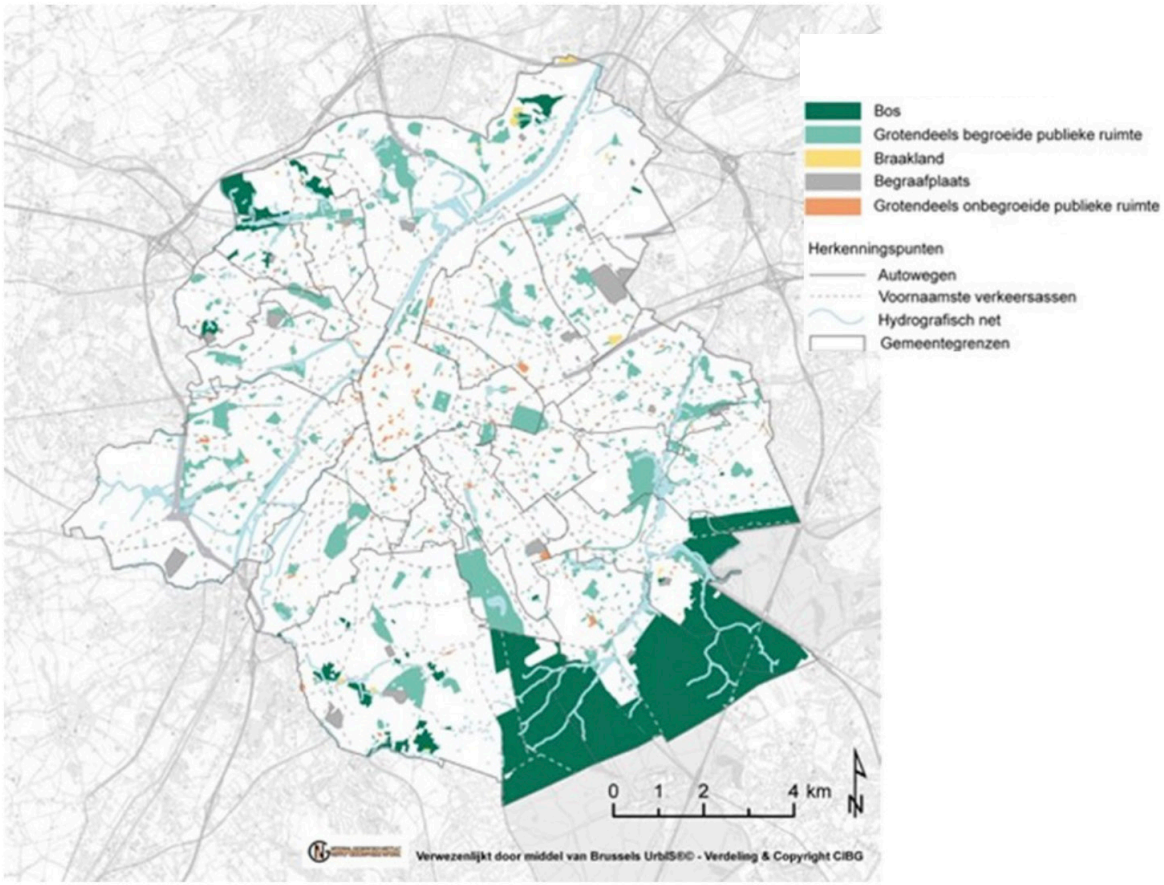

Het vergroeningsbeleid van de openbare ruimte, dat in verschillende Brusselse gemeentes werd opgestart (Elsene, Sint-Gillis, enz.), moet meer gelijkheid teweegbrengen in de toegang tot deze groene ruimtes, teneinde een aangename stedelijke omgeving te creëren voor alle bevolkingsgroepen. Deze vergroening zal tevens een positieve impact hebben op het hittestressrisico dat op ons gewest weegt.

EEN GROENERE, MAAR OOK ONGELIJKERE STAD?

Het Brussels gewest heeft zich ingezet voor een transitie naar een beter onthaal van alternatieve mobiliteit en minder energie-intensieve gebouwen. De verschillende sociale klassen zijn echter niet gelijk in dit beleid.

Of men het wil of niet, alternatieve mobiliteit blijft het voorrecht van hoogopgeleide bevolkingsgroepen, en de bevordering ervan dreigt een synoniem te zijn voor de uitsluiting van populaire bevolkingsgroepen[97]. Zo heeft het verbod op het verkeer van bepaalde categorieën voertuigen op het gewestelijk grondgebied (low emission zone) eigenaars van de oudste voertuigen, in het algemeen de minst rijke, gedwongen hun voertuig te vervangen of af te staan zonder de minste (zelfs gedeeltelijke) compensatie van overheidswege.

Ook zullen er vragen rijzen over de financiële last van de energierenovatie van gebouwen. Gaan verhuurders de huurprijzen verhogen, en gaan huurders die bijgevolg betalen? Zullen eigenaar-bewoners kunnen rekenen op door het Gewest toegekende premies of zullen zij hun woninglasten explosief zien stijgen?

Al is het transistiebeleid inzake energie noodzakelijk, men kan voor ABVV-Brussel niet blind blijven voor de inkomens- en vermogensongelijkheid, die een extreme realiteit is

97. Matthieu ADAM, Certaines politiques de promotion du vélo ont renforcé une conception inégalitaire de l'accès à l'espace public, Le Monde, 27 februari 2021

WAT ONTHOUDEN WE VAN DEZE BAROMETER?

Het eerste deel van de Sociaaleconomische Barometer van ABVV-Brussel toonde aan dat de gezondheidscrisis geen enkele categorie werknemers en werkneemsters heeft gespaard, terwijl de crisis hen op zeer verschillende manieren getroffen heeft.

Wat betreft de impact van de gezondheidscrisis kunnen er vijf werknemerscategorieën onderscheiden worden:

- **De werknemers van "essentiële" sectoren, die voor de overgrote meerderheid werkneemsters zijn:** 82% van de banen wordt er door vrouwen uitgevoerd. Zij zijn tijdens de crisis moeten blijven werken, en droegen daarbij een grotere psychosociale werkdruk. In het merendeel van deze sectoren zijn de arbeidsvoorwaarden moeilijk: deeltijds werk, voornamelijk lage lonen, zware fysieke inspanningen. Maar terwijl we legitiem hadden kunnen hopen dat hun rol in de crisis erkend zou worden en hun beroep geherwaardeerd, is hier tot nu toe niets van in huis gekomen….
- **De tijdelijke werklozen.** Het dominante discours volgens dewelke de uitkeringen van tijdelijke werkloosheid volledig de koopkracht van de betrokken werknemers zouden beschermd hebben is niet juist. **Het inkomensverlies van een voltijdse tijdelijke werkloze werknemer tijdens de eerste lockdown bedroeg gemiddeld 381 € per maand, hetzij 24% van het voorafgaande gemiddelde nettoloon.** Bij deeltijds werk waar vrouwen zeer talrijk zijn, bereikte het verlies 29% van het voorafgaande nettoloon. De tijdelijke werkloosheid heeft sterker de minder bevoordeelde en minder betaalde werknemerscategorieën getroffen.
- De Brusselse werknemers werden bijzonder getroffen: een Brusselse werknemer op de drie was tijdelijk werkloos in de loop van de eerste lockdown, tegen een op de acht in de andere gewesten.
- De **werknemers zonder volledige sociale bescherming** (studenten, stagiaires, schijnzelfstandigen, artiesten, werknemers in de informele economie, uitzendwerkers, tijdelijke werknemers) zijn tussen de mazen van het net gevallen. Ze kregen geen tijdelijke werkloosheid-corona en hadden niet noodzakelijk recht op het leefloon. Bijna 60 % van de jobstudenten verloor hun werk in de loop van de eerste lockdown zonder financiële compensatie.
- **De achteruitgang van de tewerkstelling** gedurende de sanitaire crisis **heeft de meest precaire werknemers bijzonder getroffen.** Terwijl de tewerkstelling globaal op peil bleef, is de voltijdse tijdelijke tewerkstelling met 7% achteruit gegaan en de deeltijdse tijdelijke tewerkstelling met 25% onder de Brusselaars jonger dan 54 jaar.
- **De telewerkers**, wier inkomen werd behouden, **konden niet allemaal in goede omstandigheden werken en kregen te maken met grote psychosociale risico's.** Op het hoogtepunt van de crisis werkte tot 56% van de Brusselse werknemers thuis. Dit is het geschatte potentieel voor telewerk in Brussel, dat **sectoren van de Brusselse economie** die sterk afhankelijk zijn van de aanwezigheid van werknemers op de werkplek, **zou kunnen ontwrichten.**

Zoals vaak het geval is bij economische crises, zijn het de **vrouwen die de hoogste prijs hebben betaald voor de gezondheidscrisis:** groter gedeeltelijk of volledig verlies van inkomen, zwaardere huishoudelijke en psychosociale lasten, meer zorg voor de kinderen, meer huiselijk geweld, enz.

Personen van buitenlandse afkomst of nationaliteit werden eveneens sterker getroffen door de socio-economische gevolgen van de sanitaire crisis. In de sectoren die het sterkst getroffen werden door de tijdelijke werkloosheid, vertegenwoordigen de werknemers afkomstig uit Noord-West-Europa 80% van het personeel.

Het tweede deel van de socio-economische barometer van ABVV-Brussel – **"Toename van de precariteit en sociale nood"** – herinnert er dan weer aan dat de socio-economische gevolgen van de sanitaire crisis het reeds bestaande hoge niveau van armoede en ongelijkheid in Brussel enkel maar versterkt heeft. En dat is dan de Brusselse paradox: ondanks een van de hoogste welvaartproducties per inwoner in **Europa** (4de BNP/Europese inwoner), **lopen bijna 463.000 Brusselaars een risico op armoede en sociale uitsluiting.**

Zoals we al zeiden in onze eerste barometer in 2019, vertaalde de **daling van de werkloosheid** in het Brussels Gewest van de laatste jaren voor de sanitaire crisis zich **niet in een echte verbetering van de tewerkstelling.**

Het percentage 'ondertewerkstelling' dat niet enkel de 'ILO-werklozen' omvat maar ook de werklozen die niet onmiddellijk beschikbaar zijn en zij die meer willen werken maar niet kunnen of mogen, zeer hoog in Brussel: 21% tegen 13% voor het officiële werkloosheidscijfer.

In Brussel daalt de werkloosheid voornamelijk onder invloed van de vertraagde demografische groei en de toenemende arbeidsongeschiktheid. De verhoging van het aantal inactieven door arbeidsongeschiktheid bedraagt 19 % in Brussel tussen 2009 en 2019. Ook de jongeren profiteren niet van de toename van de tewerkstelling. Tussen 2009 en 2019 nam het aantal werknemers tussen 50 en 64 jaar toe met 33% (+ 45 000 werknemers) maar daalde met 17% bij de min 25 jarigen (- 6000 werknemers). Dit staaft de positie van het ABVV volgens dewelke de eindeloopbaanmaatregelen en de mogelijkheden voor vervroegd vertrek de werkgelegenheid voor jonge werknemers positief ondersteunen.

Op uitzondering van de oudste werknemers is het voornamelijk **de precaire tewerkstelling die de Brusselse tewerkstellingscijfers een boost geeft.** Tussen 2009 en 2019 was 80% van de bijkomende banen die werden ingenomen door Brusselse inwoners deeltijdse of tijdelijke banen. Vooral vrouwen en jongeren zijn slachtoffer van deze situatie. Onder de Brusselse inwoners werkt 31% van de vrouwen deeltijds tegen 13% van de mannen. 53% van de jongeren minder dan 25 jaar heeft een arbeidsovereenkomst van bepaalde duur.

Deze arbeidsonzekerheid beïnvloedt **het lage inkomensniveau van de Brusselaars.** In 2019 bedroeg het gemiddelde inkomensniveau 14.973 € per jaar (ofwel slechts 78 % van het gemiddelde Belgische inkomen) tegen 20.501 € in Vlaanderen en 17.949 € in Wallonië. Dit valt ook af te lezen uit de consumptie van de gezinnen die **veel lager** is dan in de andere gewesten, zeker bij de minder gegoeden. De gemiddelde maandelijkse consumptie van het kwartiel armste gezinnen bedraagt 1521 €, tegen **1899** € gemiddeld in België, hetzij een **differentieel** dat gelijk is aan **25** % van het maandbudget.

Door dit hoge niveau van armoede en precariteit is het vandaag almaar moeilijker voor heel wat Brusselaars om in

het Brussels gewest in goede omstandigheden te leven.

Brussel wordt sedert geruime tijd geconfronteerd met een **huisvestingscrisis**. Van 2010 tot 2020 is de gemiddelde huur gestegen van 440 naar 803 € per maand, hetzij een verhoging van 83%, terwijl het gemiddelde inkomen van een werknemer slechts met 29 % is gestegen en met 9 % voor een werknemer zonder werk. Een op de drie Brusselaars moet meer dan 40% van zijn beschikbaar inkomen besteden aan huisvesting. Een Brussels gezin dat maandelijks tussen 1500 en 2000 € verdient heeft slechts toegang tot 13% van het totale huurwoningaanbod.

Ook andere basisbehoeften komen in het gedrang. Bovenop de huisvestingscrisis komt de toename van de energie- en waterarmoede van de Brusselse gezinnen in een context van zeer sterke prijsverhogingen. **Energiearmoede** treft een op de vier Brusselse gezinnen (tegen 1 op 5 in België). Alleenwonenden (38%) en eenoudergezinnen (32%) worden er ook sterker door getroffen. Ook **waterarmoede** is in Brussel ruimer verspreid. 24% van de gezinnen wordt hierdoor getroffen.

De verschillen in inkomensniveau hebben ook invloed **op de gezondheid** van de werknemers. In 2021 heeft bijna een persoon op twee (45%) in de Federatie Wallonië-Brussel minstens een gezondheidsbehandeling uitgesteld om financiële redenen. Het zwaarst getroffen zijn eenoudergezinnen (twee op de drie gezinnen) en personen in arbeidsongeschiktheid (drie op de vier personen!).

De massale digitalisering van een reeks diensten - commerciële maar ook openbare - gedurende de gezondheidscrisis heeft tal van Brusselaars verweesd achtergelaten; Ze werden slachtoffer van de **digitale kloof**. 25% van de Brusselse gezinnen die minder dan 1200% verdienen hebben geen internetverbinding. Deze realiteit treft vrouwen sterker dan mannen. In 2019 in Brussel waren er twee maal meer vrouwen dan mannen niet geconnecteerd. Deze kloof treft ook de werkzoekenden. 38% onder hen had nog nooit online werk gezocht in 2019.

De levenskwaliteit in Brussel en de blootstelling aan een gezonde omgeving varieert sterk volgens socio-economisch statuut. Brussel wordt gemarkeerd door een zeer sterke link tussen blootstelling aan vervuiling en het socio-economisch niveau van de inwoners. Hoewel Brussel 8000 hectaren groene ruimte telt, is hun verdeling over het gebied zeer ongelijk: de centrale wijken waar meer arme gezinnen wonen hebben tellen slechts 10% van deze groene ruimte.

Op basis van deze onthutsende vaststellingen en deze stand van zaken van verschillende sociale problematieken die de Brusselse inwoners en werknemers treffen, heeft **ABVV-Brussel beslist om zijn congres van 25 mei 2022 te wijden aan het thema sociale nood.** In het kader van de resoluties van de perspectieven en de actualiteitsmoties die aangenomen worden tijdens het Congres stelt ABVV-Brussel oplossingen voor die deze vaststellingen beantwoorden in het voordeel van alle Brusselse werknemers en inwoners.

Ces revendications en matière d'emploi ne sont qu'une partie du projet de société porté la FGTB pour la région bruxelloise.

Retrouvez l'ensemble des revendications de la FGTB Bruxelles à l'adresse www.fgtbbruxelles2019.be